

ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΥΣΤΙΑΝΟΥ

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ Ή ΕΥΚΑΙΡΙΑ;

Ένα πολιτικό δοκίμιο για το πώς ένα ηθικό πρόσωπο
μπορεί να αλλάξει το σύστημα —
ή να συντρίβει από αυτό

Γράφουν:

Άρης Σπήλιωτοπουλος
Μάκης Σεριάτος
Ακής Λιάντζουρας
Σπύρος Σεριάτος

Αφιερωμένο στην Έλενα Καμπριάλ.

Επειδή έχει ένστικτο και αναγνωρίζει που κρύβεται το δίκαιο και το σωστό

Περίληψη βιβλίου

Το βιβλίο «**Μαρία Καρυστιανού – Δεν Είναι Πολιτικός· Πρόβλημα ή Ευκαιρία**» είναι ένα πολιτικό δοκίμιο για ένα φαινόμενο που γεννήθηκε έξω από την πολιτική, αλλά απειλεί να την αναδιατάξει. Δεν προσεγγίζει τη Μαρία Καρυστιανού ως πρόσωπο προς αποθέωση ή αμφισβήτηση, αλλά ως **σύμπτωμα μιας κοινωνίας που έπαψε να εμπιστεύεται το σύστημα και αναζητά ηθική αυθεντία εκεί όπου δεν υπάρχει μηχανισμός.**

Το βιβλίο αναλύει πώς το πένθος μετατράπηκε σε πολιτική ενέργεια, γιατί ένα μη κομματικό πρόσωπο μπορεί να συγκεντρώνει μεγαλύτερη πολιτική νομιμοποίηση από θεσμικούς αρχηγούς, και πού ακριβώς βρίσκεται το όριο ανάμεσα στο σύμβολο και τη διακυβέρνηση. Με αυστηρά ρεαλιστική ματιά, περιγράφει τα στάδια μέσα από τα οποία το σύστημα πρώτα αγνοεί, μετά υποτιμά και τελικά επιτίθεται σε ένα τέτοιο φαινόμενο – και γιατί η μεγαλύτερη απειλή δεν είναι η σύγκρουση, αλλά η απορρόφηση ή η υπερ-προσδοκία.

Χωρίς να χαρίζεται, το δοκίμιο καταγράφει τι έχει γίνει σωστά μέχρι σήμερα (ηθική συνέπεια, γλώσσα, πειθαρχία συμβόλου), αλλά και τα λάθη και τις παγίδες που ελλοχεύουν: γενικεύσεις που γίνονται ευάλωτες, θυμός χωρίς ρυθμιστή, προσωπολατρία, αδυναμία μετάβασης από την καταγγελία στη δομή. Παράλληλα, χαρτογραφεί τρία ρεαλιστικά σενάρια μέλλοντος – γρήγορη φθορά, σταδιακή ωρίμανση, ή κυβέρνηση ειδικού σκοπού – και εξηγεί με ποιους όρους κάθε σενάριο οδηγεί είτε σε ιστορικό αποτύπωμα είτε σε πολιτική αυτοκαταστροφή.

Το βιβλίο δεν γράφτηκε για να “πάρει θέση”, αλλά για να **προλάβει**. Να λειτουργήσει ως χάρτης κινδύνων και δυνατοτήτων για ένα φαινόμενο που, αν δεν οργανωθεί σωστά, θα χαθεί – και αν οργανωθεί λάθος, θα καεί. Είναι ένα κείμενο για το πώς η ηθική χωρίς πολιτική τεχνική δεν αρκεί, αλλά και για το πώς η πολιτική χωρίς ηθική δεν νομιμοποιείται πια.

Δεν υπόσχεται σωτηρία. Θέτει ευθύνη.

Πώς γράφτηκε αυτό το βιβλίο – και γιατί δεν γράφτηκε τυχαία

Κανένα βιβλίο που αξίζει δεν ξεκινά τη μέρα που αρχίζεις να γράφεις. Ξεκινά πολύ νωρίτερα, σε μια φράση που πέφτει στο τραπέζι χωρίς πρόθεση να γίνει ιστορία. Σε μια σκέψη που ειπώνεται σχεδόν χαμηλόφωνα, όχι επειδή φοβάται, αλλά επειδή ακόμη δεν ξέρει αν δικαιούται να ακουστεί.

Η πρώτη συζήτηση για το αν η Μαρία Καρυστιανού θα μπορούσε –όχι να κατέβει, όχι να διεκδικήσει, αλλά να **γίνει πρωθυπουργός**– δεν έγινε στις πλατείες, ούτε στα πάνελ, ούτε στα κοινωνικά δίκτυα. Έγινε σε γραφείο. Πριν από δύο χρόνια. Πριν από τις μεγάλες συγκεντρώσεις. Πριν από τη λέξη «κόμμα». Πριν από τη φαντασίωση της εξουσίας.

Τότε ακουγόταν σχεδόν βλάσφημο. Όχι γιατί ήταν παράλογο, αλλά γιατί ήταν πρόωρο. Και οι πρόωρες αλήθειες στην πολιτική μοιάζουν πάντα με τρέλα.

Αυτό το βιβλίο δεν γράφτηκε για να “πάρει θέση”. Γράφτηκε γιατί κάποιοι άνθρωποι που ξέρουν την πολιτική όχι ως θεωρία, αλλά ως **μηχανισμό εξουσίας και φθοράς**, είδαν νωρίς κάτι που οι πολλοί είδαν αργά: ότι η Ελλάδα μπαίνει σε μια φάση όπου τα πρόσωπα δεν αναδύονται από κόμματα, αλλά από ρήγματα. Και ότι τα ρήγματα, αν δεν τα διαβάσεις σωστά, σε καταπίνουν.

Σε αυτή τη διαδρομή, δύο άνθρωποι στάθηκαν καταλυτικοί. Όχι ως “σύμβουλοι”. Αλλά ως **αρχιτέκτονες κατανόησης**.

Ο πρώτος είναι ο Μάκης Σεριάτος.

Ο άνθρωπος που, αν η πολιτική επικοινωνία στην Ελλάδα είχε πάνθεον, θα έπρεπε να έχει ήδη προτομή — όχι επειδή ήταν πάντα αρεστός, αλλά επειδή ήταν πάντα μπροστά. Ο Σεριάτος δεν έμαθε ποτέ την πολιτική ως προπαγάνδα. Την έμαθε ως ψυχολογία πλήθους, ως αρχιτεκτονική μηνύματος, ως τέχνη της σιωπής όσο και της λέξης. Είναι από εκείνους που δεν σου λένε τι να πεις· σου λένε **τι να μην πεις** — και αυτό είναι πάντα πιο δύσκολο.

Στις συζητήσεις μας, ο Σεριάτος δεν μιλούσε για πρόσωπα. Μιλούσε για φορτία. Για όρια. Για το πότε ένα σύμβολο αντέχει και πότε σπάει. Για το πώς η συγκίνηση μετατρέπεται σε δύναμη και πότε γίνεται αυτοκαταστροφή. Αν κάτι διαπερνά αυτό το βιβλίο ως υπόγεια λογική, είναι η δική του εμμονή: ότι η πολιτική δεν κερδίζεται με ένταση, αλλά με **αντοχή**.

Ο δεύτερος είναι ο Άρης Σπηλιωτόπουλος.

Ο άνθρωπος που δεν “γνωρίζει” απλώς το σύστημα — **είναι προϊόν και ταυτόχρονα ανατόμος του**. Πολύ πριν γίνει μόδα να μιλούν όλοι για κρίση εκπροσώπησης, ο Σπηλιωτόπουλος είχε ήδη περιγράψει την κατάρρευση των παλιών διπόλων και τη γέννηση αυτού που ο ίδιος ονόμασε **μεσαίο χώρο**. Όχι ως ιδεολογική ασάφεια, αλλά ως κοινωνική πραγματικότητα: τον χώρο των ανθρώπων που δεν ανήκουν πια, αλλά δεν παραιτούνται.

Είκοσι και πλέον χρόνια πριν, έγραφε γι' αυτό. Όχι εκ των υστέρων. Εκ των προτέρων. Και πάνω σε εκείνη τη σκέψη χτίστηκε —άσχετα αν αργότερα τον εγκατέλειψε— ένα μεγάλο μέρος της σημερινής φυσιογνωμίας της Νέας Δημοκρατίας. Το γεγονός ότι ο ίδιος αποχώρησε δεν ακυρώνει το θεμέλιο. Το αντίθετο: το κάνει πιο καθαρό. Γιατί μόνο όποιος δεν έχει ανάγκη να δικαιωθεί κομματικά, μπορεί να μιλήσει καθαρά για το σύστημα.

Οι συζητήσεις με τον Σπηλιωτόπουλο δεν είχαν ποτέ χαρακτήρα “στήριξης”. Είχαν χαρακτήρα **προειδοποίησης**. Για το πώς το σύστημα αγκαλιάζει για να αφομοιώσει. Για το πώς καταστρέφει όχι με επίθεση, αλλά με ευκαιρίες. Για το πώς οι άνθρωποι που έρχονται “απ’ έξω” καίγονται όταν νομίζουν ότι η ηθική αρκεί για να νικήσει τη μηχανή.

Αν αυτό το βιβλίο έχει πολιτική ωριμότητα, την οφείλει σε αυτές τις δύο ματιές: τη ματιά του Σεριάτου, που βλέπει το πλήθος σαν ζωντανό οργανισμό με νεύρα και αντοχές, και τη ματιά του Σπηλιωτόπουλου, που βλέπει το κράτος σαν σύστημα με μνήμη, ένστικτο και άμυνα.

Τίποτα από αυτά δεν γράφτηκε για να κολακέψει. Γράφτηκε για να **προλάβει**. Γιατί αν υπάρχει κάτι πιο επικίνδυνο από το να μην καταλάβεις ένα πολιτικό φαινόμενο, είναι να το καταλάβεις αργά, όταν έχει ήδη γίνει μύθος.

Αυτό το βιβλίο γράφτηκε ανάμεσα σε αναλύσεις, σιωπές, προβλέψεις και μια επίμονη ερώτηση που επέστρεφε ξανά και ξανά στο ίδιο γραφείο:

*Κι αν αυτή τη φορά δεν είναι απλώς άλλο ένα κύμα;
Κι αν αυτή τη φορά το κύμα κουβαλά κάτι που, αν δεν οργανωθεί σωστά, θα χαθεί
— αλλά αν οργανωθεί λάθος, θα καταστραφεί;*

Αυτός είναι ο λόγος που το βιβλίο που ακολουθεί δεν είναι ύμνος. Είναι χάρτης. Και κάθε χάρτης, αν είναι τίμιος, δείχνει και τους γκρεμούς.

Περιεχόμενα

Προλογικό σημείωμα

- 0.1 Γιατί αυτό δεν είναι “βιογραφία”, αλλά ακτινογραφία ενός συλλογικού νεύρου
- 0.2 Η προσωπική μου θέση: “είμαι μέσα στο δωμάτιο, όχι στο μπαλκόνι” (κανόνας gonzo)
- 0.3 Τι θεωρώ «γεγονός», τι θεωρώ «ερμηνεία» (συμφωνία με τον αναγνώστη)

ΜΕΡΟΣ Α – Η Στιγμή που η Κοινωνία Έψαχνε Πρόσωπο

Κεφάλαιο 1: Το δωμάτιο πριν μπει εκείνη

- 1.1 Η Ελλάδα μετά τα Τέμπη ως ψυχολογικό πεδίο (όχι ως είδηση)
- 1.2 Από την “οργή” στη “δίψα για κάθαρση”: πώς αλλάζουν οι μάζες όταν σπάει η εμπιστοσύνη
- 1.3 Η κρίση νομιμοποίησης: όταν οι θεσμοί δεν πείθουν, τα πρόσωπα γίνονται θεσμοί

Κεφάλαιο 2: Η γέννηση του συμβόλου

- 2.1 Η Καρυστιανού ως «μητέρα-μάρτυρας» και ως «πολίτης-κατήγορος»
- 2.2 Η ηθική αυθεντία: γιατί η κοινωνία την “πιστεύει” πριν καν συμφωνήσει μαζί της
- 2.3 Το προνόμιο της απουσίας κομματικού παρελθόντος: καθαρότητα ή κενό;

Κεφάλαιο 3: Τα συναισθήματα που προκάλεσε

- 3.1 Θλίψη (και γιατί δεν έγινε κατάθλιψη)
- 3.2 Οργή (και πώς έγινε ενέργεια)
- 3.3 Αηδία (προς το “σύστημα”) ως πολιτικό καύσιμο
- 3.4 Ελπίδα (όχι ως αισιοδοξία, αλλά ως υπόσχεση τιμωρίας)
- 3.5 Η συγκίνηση ως «κοινό νόμισμα» πολιτικής συμπεριφοράς

ΜΕΡΟΣ Β – Πώς Μπορεί να Γίνεις «Αρχηγός» Χωρίς Κόμμα

Κεφάλαιο 4: Το παράδοξο της δημοφιλίας χωρίς μηχανισμό

- 4.1 Η “αντι-οργάνωση”: πώς η απουσία δομής μοιάζει με αρετή
- 4.2 Από τον σύλλογο στο πολιτικό υποκείμενο: το πέρασμα της γραμμής
- 4.3 Η δημοσκοπική φαντασίωση: “αν έκανε κόμμα...” ως συλλογική προβολή

Κεφάλαιο 5: Η μηχανική του «είναι δική μας»

- 5.1 Το “δική μας” δεν είναι ιδεολογία—είναι κοινωνική ιδιοκτησία
- 5.2 Οι δεξαμενές στήριξης: ποιοι τη βλέπουν ως διέξοδο και γιατί
- 5.3 Αντι-ελίτ, όχι απαραίτητα αντι-δεξιά ή αντι-αριστερά
- 5.4 Το νέο δίπολο: “κανονικότητα” vs “κάθαρση”

Κεφάλαιο 6: Τι σημαίνει «παιδιάτρος» ως πολιτικό σήμα

- 6.1 Η παιδιάτρος ως αρχέτυπο φροντίδας, όχι ως τεχνοκράτης
- 6.2 Η “αθωότητα” ως πολιτικό κεφάλαιο και ως επικίνδυνη αυταπάτη
- 6.3 Η κριτική ερώτηση: πότε η αυθεντία γίνεται ανικανότητα;

ΜΕΡΟΣ Γ — Η Προφανής Δημιουργία Κόμματος και το Τίμημα της Μετάβασης

Κεφάλαιο 7: Το σημείο χωρίς επιστροφή

- 7.1 Από την καταγγελία στην πρόταση: εκεί χάνεται κόσμος
- 7.2 Η δημόσια ένδειξη “οργανώνεται κίνημα”: τι αλλάζει ψυχολογικά στο ακροατήριο
- 7.3 Σύγκρουση ρόλων: πρόεδρος συλλόγου vs πολιτική ηγέτις (και οι αντιδράσεις)

Κεφάλαιο 8: Η «επίθεση του συστήματος» ως προβλέψιμο σενάριο

- 8.1 Το βασικό κατηγορητήριο: «εκμετάλλευση πένθους»
- 8.2 Το δεύτερο: «ήταν έτοιμο κόμμα» (κατασκευή προμελέτης)
- 8.3 Το τρίτο: «μηδενική εμπειρία—επικίνδυνη για τη χώρα»
- 8.4 Πώς απαντάς χωρίς να γίνεις ίδιος: η τέχνη της μη-απολογίας

Κεφάλαιο 9: Η παγίδα της “αγνότητας”

9.1 Η αγνότητα απαιτεί αλάθητο. Η πολιτική παράγει λάθη.

9.2 Πότε ο κόσμος συγχωρεί και πότε σταυρώνει

9.3 Το πρώτο αναπόφευκτο «λάθος» και πώς το διαχειρίζεσαι

ΜΕΡΟΣ Δ – Αν Κυβερνήσει Μια Ομάδα Εκτός Συστήματος

Κεφάλαιο 10: Κυβέρνηση από ανθρώπους «παντελώς έξω»

10.1 Τι σημαίνει “έξω”: χωρίς εμπειρία ή χωρίς διαπλοκή;

10.2 Το κράτος ως τέρας διαδικασιών (και γιατί το συναίσθημα δεν αρκεί)

10.3 Οι τρεις πιθανές εκβάσεις:

- 10.3.1 Ηρωική επιτυχία (σπάνια)
- 10.3.2 Γρήγορη φθορά (πιθανή)
- 10.3.3 Συμβιβασμός/απορρόφηση (πολύ πιθανή)

Κεφάλαιο 11: Τα «υπουργεία-παγίδες»

11.1 Εξωτερικά/Άμυνα: ο κόσμος ζητά βεβαιότητα, όχι καθαρότητα

11.2 Οικονομία: το σημείο που οι υποσχέσεις γίνονται αριθμοί

11.3 Δικαιοσύνη/Μεταφορές: εδώ κρίνεται το “νόημα” της ύπαρξής της

11.4 Δημόσια τάξη & θεσμοί: πώς κάνεις κάθαρση χωρίς ρεβανσισμό

Κεφάλαιο 12: Η διοίκηση χωρίς πολιτικό ένστικτο

12.1 Η πολιτική ως τέχνη συμμαχιών (όχι ως ηθική)

12.2 Το δίλημμα στελέχωσης: «καθαροί» vs «ικανοί»

12.3 Μοντέλο “κυβέρνηση ειδικού σκοπού”: η μόνη ρεαλιστική γέφυρα

ΜΕΡΟΣ Ε – Η Στρατηγική: Front Porch Campaign, Σύγχρονη Εκδοχή

Κεφάλαιο 13: Τι είναι “front porch” σήμερα

- 13.1 Όχι εξέδρες—κόμβοι γειτονιάς, μικρές αίθουσες, ζωντανή ακρόαση
- 13.2 Μικρές συναντήσεις, μεγάλη μετάδοση (κανόνας δικτύων)
- 13.3 “Η πόρτα” ως σύμβολο: προσβασιμότητα χωρίς λαϊκισμό

Κεφάλαιο 14: Αρχιτεκτονική μηνύματος

- 14.1 Κεντρικός άξονας: Δικαιοσύνη–Ασφάλεια–Αξιοπρέπεια
- 14.2 Τρεις φράσεις που πρέπει να λέγονται πάντα (message discipline)
- 14.3 Τρεις φράσεις που δεν πρέπει να λέγονται ποτέ (ρήξεις-αυτογκόλ)

Κεφάλαιο 15: Οργάνωση χωρίς “κομματίλα”

- 15.1 Κύκλοι πολιτών (citizen circles) με κανόνες: πρακτικό, όχι ρομαντικό
- 15.2 Κώδικας δεοντολογίας στελεχών: πριν από το πρόγραμμα
- 15.3 Συμμετοχική επιλογή υποψηφίων με φίλτρα αξιοπιστίας
- 15.4 “Shadow Cabinet” ως δοκιμή σοβαρότητας (και άμυνα στην κριτική)

ΜΕΡΟΣ ΣΤ – Τι Έκανε Σωστά, Τι Έκανε Λάθος

Κεφάλαιο 16: Τα σωστά μέχρι τώρα

- 18.1 Ηθική συνέπεια
- 18.2 Γλώσσα κατανοητή
- 18.3 Πειθαρχία συμβόλου

Κεφάλαιο 18: Τα λάθη (που πρέπει να ειπωθούν)

- 19.1 Όταν η γενίκευση γίνεται ευάλωτη σε αποδόμηση
- 19.2 Όταν το “όλοι ίδιοι” κόβει γέφυρες που θα χρειαστούν
- 19.3 Όταν ο θυμός υπερκαλύπτει το σχέδιο
- 19.4 Ο κίνδυνος της προσωπολατρίας: από κίνημα σε αίρεση

ΜΕΡΟΣ Ζ – Προβλέψεις: Τρία Σενάρια για το Μέλλον

Κεφάλαιο 19: Σενάριο 1 – Μεγάλη είσοδος, γρήγορη φθορά

20.1 Γιατί είναι το πιο συνηθισμένο

20.2 Πώς αποφεύγεται

Κεφάλαιο 20: Σενάριο 2 – Σταδιακή ωρίμανση και θεσμική κανονικοποίηση

21.1 Μικρότερο ποσοστό, μεγαλύτερη διάρκεια

21.2 Το “κόμμα-εργαλείο κάθαρσης” ως ιστορικός ρόλος

Κεφάλαιο 21: Σενάριο 3 – Συμμαχία/κυβέρνηση ειδικού σκοπού

22.1 Ποια συνεργασία την «σώζει» και ποια την «καίει»

22.2 Κόκκινες γραμμές που δεν είναι διαπραγματεύσιμες

Επίλογος

23.1 Τι πραγματικά ψήφισε ο κόσμος μέσα της (ακόμα και πριν υπάρξει κάλπη)

23.2 Η τελευταία gonzo σκηνή: ο αφηγητής κλείνει το σημειωματάριο, όχι το θέμα

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Την έπιασα πρώτη φορά όχι ως πρόσωπο, αλλά ως ηλεκτρικό ρεύμα.

Ήταν η μέρα της μεγάλης συγκέντρωσης στο Σύνταγμα. Εκείνη η ατμόσφαιρα που δεν είναι «εκδήλωση» και δεν είναι «πορεία», αλλά κάτι σαν δημόσια εξομολόγηση ενός έθνους που κρατάει μέσα του έναν λυγμό και δεν ξέρει πού να τον ακουμπήσει. Ο αέρας είχε εκείνη την υγρασία της Αθήνας που κολλάει πάνω σου σαν λεπτό φιλμ, και το πλήθος έβγαζε έναν βόμβο που δεν ήταν φωνή – ήταν πίεση. Πίεση συσσωρευμένη, από μήνες, από χρόνια, από όλη εκείνη την αίσθηση ότι κάτι θεμελιώδες δεν δουλεύει και μετά σου ζητούν να συνεχίσεις σαν να δουλεύει.

Είχα πάει με την Έλενα. Όχι επειδή το είχα προγραμματίσει, αλλά επειδή με είχε πάρει σχεδόν σηκωτό. Έτσι γίνεται με τα γεγονότα που ξεπερνούν τον κυνισμό σου: δεν σε ρωτάνε αν έχεις χρόνο. Σε αρπάζουν από τον γιακά και σε κατεβάζουν στο δρόμο, να δεις με τα μάτια σου αν ο κόσμος γύρω σου είναι πραγματικός ή αν είναι ένα ακόμα feed.

Στεκόμασταν ακριβώς δεξιά στη Βουλή, εκεί που παλιά ήταν τα λουλουδάδικα. Εκείνο το σημείο που έχει κάτι ειρωνικό: κάποτε ήταν άνθη, τώρα είναι καπνός. Η Καρυστιανού είχε μόλις τελειώσει την ομιλία της. Δεν θυμάμαι λεπτομέρειες από λέξεις – θυμάμαι την επίδραση. Το πλήθος είχε ένα είδος σιωπής μέσα στη φασαρία, σαν να είχε μόλις ακουμπήσει κάτι ιερό και δεν ήθελε να το σπάσει με ευκολία.

Και τότε, όπως γίνεται πάντα σε αυτή τη χώρα, ήρθαν οι «γνωστοί-άγνωστοι» – εκείνοι οι μηχανικοί της αποσυμπίεσης, οι άνθρωποι-διακόπτες που εμφανίζονται με ακρίβεια ρολογιού όταν μια στιγμή πάει να γίνει καθαρή. Μολότωφ. Φλόγες που δεν ζητάνε δικαιοσύνη, ζητάνε εικόνα. Και τα MAT, σαν κλασική απάντηση ενός κράτους που ξέρει να διαχειρίζεται σώματα αλλά δυσκολεύεται να διαχειριστεί αλήθειες: δακρυγόνα. Ο ουρανός χαμήλωσε. Το Σύνταγμα έγινε ένα μείγμα από θυμό και χημικά. Κάθε ανάσα είχε γεύση μετάλλου. Τα μάτια άρχισαν να καίνε, όχι μόνο από τα δακρυγόνα – από την αίσθηση ότι ακόμα και όταν ο κόσμος μαζεύεται για κάτι καθαρό, κάποιος θα βρει τρόπο να το μολύνει.

Κι εκεί, μέσα σε αυτή τη σχεδόν τελετουργική κατάρρευση της στιγμής, την είδα.

Δεν ανέβηκε σε βάθρο. Δεν έκανε είσοδο. Πέρασε μπροστά μου βιαστική, με ανθρώπους γύρω της να την απομακρύνουν από τα επεισόδια. Όχι σαν VIP. Σαν άνθρωπος που πρέπει να φύγει γιατί ξαφνικά το σκηνικό αλλάζει και κανείς δεν σου εγγυάται τίποτα. Είχε εκείνο το σώμα της βιασύνης που δεν είναι πανικός – είναι επίγνωση. Και την ίδια στιγμή, είχε κάτι που έκοβε σαν ρεύμα: μια σιωπηλή, πεισματική αξιοπρέπεια, σαν να κουβαλούσε πάνω της ένα φορτίο που δεν είχε επιλέξει με φιλοδοξία, αλλά της είχε ακουμπήσει η Ιστορία.

Η Έλενα φώναξε: «Μαρία, είμαστε μαζί σου!»

Δεν ήταν κραυγή οπαδού. Ήταν κραυγή ανθρώπου. Ένα «είμαστε μαζί σου» που σημαίνει «μην το σηκώνεις μόνη σου». Η Καρυστιανού σταμάτησε. Για ένα κλάσμα του δευτερολέπτου, ο χρόνος έκανε κάτι σπάνιο: έκοψε ταχύτητα. Γύρισε και κοίταξε την Έλενα με ένα βλέμμα που δεν έλεγε “ευχαριστώ” όπως το λένε οι πολιτικοί – το έλεγε όπως το λένε οι άνθρωποι που δεν έχουν λόγια αρκετά για να σηκώσουν αυτό που τους δίνεις.

Σεμνά. Σχεδόν αμήχανα. Σαν να μην ήθελε να πάρει παραπάνω απ’ όσο δικαιούται.

Κάποιος της είπε κάτι στο αυτί. Την είδα να γυρίζει ελάχιστα το κεφάλι της και μετά να κοιτάει προς το μέρος μου. Και εκεί συνέβη το μικρό, προσωπικό, σχεδόν γελοίο συμβολικό περιστατικό που, για έναν διεστραμμένο διαφημιστή σαν εμένα, έχει την αξία ενός εργαστηρίου: μου έδειξαν, μάλλον της είπαν ποιος είμαι.

Δεν είμαι από αυτούς που πιστεύουν ότι η πολιτική ιστορία γράφεται από χειραφίες. Αλλά ξέρω πως οι χειραφίες είναι μικροσκοπία. Σου δείχνουν υφή.

Μου έπιασε τα χέρια απαλά. Όχι δυνατά, όχι θεατρικά, όχι «μην ανησυχείτε, θα σας σώσω». Ένα άγγιγμα που έμοιαζε περισσότερο με ανθρώπινη ανταπόδοση παρά με πολιτικό σήμα. Είπε ένα πολύ ταπεινό «ευχαριστώ». Με κοίταξε στα μάτια. Και έφυγε.

Αυτή είναι η μοναδική φορά που την έχω δει από κοντά.

Και μετά, επειδή είμαι αυτό που είμαι — ένας άνθρωπος που έχει φάει τη ζωή του να αποσυναρμολογεί συγκινήσεις για να τις κάνει μήνυμα, ένας διαφημιστής που ξέρει να μετράει το βλέμμα όπως μετράει το κόστος ανά κλικ — άρχισα να αναλύω το συμβάν σαν να ήταν καμπάνια, ενώ δεν ήταν. Άρχισα να αναλύω την αγάπη του πλήθους σαν να ήταν αγορά, ενώ δεν ήταν. Άρχισα να αναλύω τη ματιά της και την αύρα που κουβαλάει σαν να ήταν branding, ενώ ήταν κάτι άλλο: ήταν το αντίθετο του branding. Ήταν αυτό που μένει όταν δεν έχεις τίποτα να πουλήσεις, παρά μόνο τη σοβαρότητα του πένθους και την απαίτηση της αλήθειας.

Και λέω στην Έλενα, σχεδόν ψιθυριστά, σαν πρόβλεψη που δεν θέλεις να βγει αληθινή:

«Δεν θα αντέξει το βάρος που βάζει στην πλάτη της όλος αυτός ο κόσμος. Θα κάνει κόμμα κάποια στιγμή. Δεν αντέχεται αυτή η πίεση.»

Το είπα και ένιωσα τη φρίκη αυτού που λέω. Γιατί το «θα κάνει κόμμα» δεν είναι ουδέτερη πρόταση. Είναι μετάλλαξη. Είναι η στιγμή που το ηθικό αίτημα γίνεται μηχανισμός. Είναι η στιγμή που η αυθεντία αρχίζει να χρειάζεται δομή. Και η δομή, στην Ελλάδα, έχει έναν τρόπο να απαιτεί συμβιβασμούς που μοιάζουν μικροί μέχρι να γίνουν θανατηφόροι.

Ένα χρόνο μετά, όλα δείχνουν πως το δαιμόνιο του διαφημιστή επιβεβαιώνεται.

Και εδώ είναι που ξεκινά πραγματικά το βιβλίο: όχι από την ιδεολογία της, όχι από πρόγραμμα που δεν υπάρχει ακόμη, αλλά από εκείνη τη στιγμή στο Σύνταγμα όπου η χώρα —μέσα σε δακρυγόνα και μολότωφ— προσπάθησε να μετατρέψει μια γυναίκα σε θεσμό. Γιατί αυτό ακριβώς συνέβη. Την έκαναν, χωρίς να την ρωτήσουν, κάτι περισσότερο από άνθρωπο.

Την έκαναν δοχείο.

Και τα δοχεία, όταν τα γεμίζεις τόσο απότομα, είτε σπάνε, είτε γίνονται όπλο.

0.1 Γιατί αυτό δεν είναι “βιογραφία”, αλλά ακτινογραφία ενός συλλογικού νεύρου

Την έπιασα πρώτη φορά όχι ως πρόσωπο, αλλά ως ηλεκτρικό ρεύμα.

Όχι, δεν είναι σχήμα λόγου. Είναι εκείνο το παράξενο ρεύμα που περνά από τα δόντια μιας κοινωνίας όταν νιώθει ότι την κορόιδεψαν αρκετά, όταν ακούει “θεσμοί”, “έρευνα”, “δικαιοσύνη” και το σώμα της δεν χαλαρώνει, δεν εμπιστεύεται, δεν αναπνέει. Και ξαφνικά, μέσα σε αυτό το ρεύμα, εμφανίζεται μια γυναίκα που δεν έχει κόμμα, δεν έχει μηχανισμό, δεν έχει «κομματικά ένσημα». Έχει κάτι πιο επικίνδυνο από όλα αυτά: έχει **ηθική άδεια**.

Η Μαρία Καρυστιανού, ως δημόσιο φαινόμενο, δεν είναι η “αρχηγός” ενός υπάρχοντος ακροατηρίου. Είναι το σύμπτωμα μιας χώρας που, σε ένα συγκεκριμένο τραύμα, σταμάτησε να ακούει τις γνωστές φωνές και άρχισε να ψάχνει μια νέα — όχι πιο έξυπνη, όχι πιο έμπειρη, αλλά πιο αδιαπραγμάτευτη.

Το γράφω ωμά: η Καρυστιανού δεν ανέβηκε επειδή «είπε σωστά πράγματα». Ανέβηκε επειδή σε μια κρίσιμη στιγμή **έμοιαζε να μην μπορεί να πει ψέματα**, ακόμη κι αν ήθελε. Κι αυτό, σε μια κοινωνία που έχει ανατραφεί με την υποψία, είναι σαν να ρίχνεις σπίρτο σε βενζίνη.

Αν διαβάζεις πολιτική ως αριθμούς, θα πεις: «Υπερβολές». Αν τη διαβάζεις ως ανθρώπινη συμπεριφορά, θα πεις: «Φυσικό». Γιατί η πολιτική δεν είναι μόνο ιδεολογίες. Είναι, πολύ συχνά, μια αγορά συναισθημάτων: οργή, θλίψη, ντροπή, ανάγκη για νόημα. Και στην Ελλάδα του 2025 –με τα Τέμπη ως ανοιχτή πληγή– η αγορά αυτή ήταν γεμάτη ζήτηση και μηδενική προσφορά αξιοπιστίας.

Την ίδια ώρα, γύρω της, το σύστημα έκανε αυτό που ξέρει: να την ερμηνεύει με τους παλιούς όρους. «Θα κάνει κόμμα;», «Ποιον εξυπηρετεί;», «Είναι σχέδιο;». Αυτά είναι ερωτήματα των παρασκηνίων, όχι των πολιτών. Ο πολίτης, ο απλός, ο καθημερινός, δεν την ρωτάει πρώτα “τι θα κάνεις με το ΑΕΠ”. Την ρωτάει κάτι πιο στοιχειώδες: **“Θα τους αναγκάσεις να πουν την αλήθεια;”**.

Και κάπου εδώ αρχίζει το δοκίμιο.

Δεν θα γράψω βιογραφία. Δεν με ενδιαφέρει να “ζωγραφίσω” το πρόσωπο. Με ενδιαφέρει να αποτυπώσω το φαινόμενο: πώς μια κοινωνία μετατρέπει ένα πρόσωπο σε πολιτικό υποκείμενο πριν καν υπάρξει κόμμα. Πώς μια γυναίκα που δεν κινήθηκε με τα εργαλεία της πολιτικής, έφτασε να αντιμετωπίζεται ως πιθανή αρχηγός πολιτικής αλλαγής, με δημοσκοπικά σενάρια που ήδη την μετρούν ως φορέα.

Και ναι: θα το πω καθαρά, επειδή αυτό ζητάς κι εσύ. Εδώ, η στάση είναι **θετική** προς εκείνη. Όχι με την έννοια της λατρείας. Με την έννοια της σοβαρής πρόθεσης: *αν πρόκειται να μπει στην πολιτική, θέλω να τη δω να πετυχαίνει με τρόπο που να μη μετατρέπει την ελπίδα σε άλλη μια διάψευση*. Και αν δω λάθος, θα το πω. Γιατί το μεγαλύτερο δώρο που μπορείς να κάνεις σε έναν άνθρωπο που σηκώνει τέτοιο βάρος, δεν είναι το χειροκρότημα. Είναι η προειδοποίηση.

0.2 Η προσωπική μου θέση: “είμαι μέσα στο δωμάτιο, όχι στο μπαλκόνι”

Δεν γράφω αυτό το κείμενο από την ασφάλεια ενός “ουδέτερου” γραφείου. Δεν υπάρχει ουδετερότητα εδώ, και όποιος πουλάει ουδετερότητα σε τέτοια θέματα, πουλάει προϊόν πολυτελείας σε ανθρώπους που δεν έχουν να πληρώσουν.

Το σημειωματάριό μου δεν είναι καθαρό. Έχει λεκέδες από θυμό και στιγμές που έπιασα τον εαυτό μου να κάνει αυτό που κάνει κάθε άνθρωπος όταν δεν αντέχει: να θέλει να πιστέψει. Και μετά να τραβιέται πίσω, γιατί ξέρει ότι η πίστη είναι το πιο εύκολο να γίνει εξαπάτηση.

Γι' αυτό, η συμφωνία μας θα είναι σκληρή:

- Θα επιτρέψω στον εαυτό μου να είναι πρωταγωνιστής της αφήγησης, επειδή αυτό αισθάνομαι: ο συγγραφέας μέσα στο γεγονός, με το σώμα του.
- Αλλά δεν θα επιτρέψω στον εαυτό μου να “εφευρίσκει” πραγματικότητα. Θα πατάω πάνω σε δημόσιες, επαληθεύσιμες εξελίξεις και θα ξεχωρίζω καθαρά το γεγονός από το συμπέρασμα.

Παράδειγμα: το γεγονός είναι ότι τις τελευταίες ημέρες του Δεκεμβρίου 2025, η Καρυστιανού βρίσκεται ξανά στο κέντρο δημόσιας έντασης με αφορμή ελέγχους/εφόδους σε γραφεία του Συλλόγου Συγγενών Θυμάτων Τεμπών, με την ίδια να μιλά δημόσια για προσπάθεια τρομοκράτησης/φίμωσης.

Το συμπέρασμα (δικό μου, όχι “της αλήθειας”) είναι ότι τέτοια γεγονότα λειτουργούν ως επιταχυντής πολιτικοποίησης: όταν ένας άνθρωπος που έχει ήδη ηθική αυθεντία μπαίνει σε σύγκρουση με κρατικούς μηχανισμούς, ένα μέρος της κοινωνίας δεν βλέπει “διαδικασία”, βλέπει “μάχη”.

Παράδειγμα δεύτερο: το γεγονός είναι ότι καταγράφονται δημοσκοπικές μετρήσεις/σενάρια για νέο κόμμα με αρχηγό την Καρυστιανού, με σημαντικό ποσοστό πολιτών να δηλώνει ότι θα μπορούσε να το ψηφίσει.

Το συμπέρασμα (πάλι δικό μου) είναι ότι η Ελλάδα έχει περάσει σε φάση “προ-πολιτικής” αναζήτησης: οι πολίτες δεν επιλέγουν ακόμη πρόγραμμα, επιλέγουν **φορέα κάθαρσης**.

Και εδώ έρχεται το πιο δύσκολο σημείο, που θα το κρατάμε συνεχώς μπροστά μας: το κενό ανάμεσα στην κάθαρση και στη διακυβέρνηση. Το πρώτο είναι συναίσθημα, το δεύτερο είναι τεχνική. Αν δεν γεφυρωθεί, το φαινόμενο γίνεται πυροτέχνημα. Αν γεφυρωθεί σωστά, γίνεται ιστορική τομή.

Σε αυτό το κενό θα δουλέψει το βιβλίο-δοκίμιο: θα κοιτάζει την πραγματικότητα κατάματα, θα καταγράφει το κύμα που την ανέβασε, αλλά θα φτιάχνει και ένα ρεαλιστικό σχέδιο επικοινωνίας και πολιτικής μετάβασης, για να μην την καταπιεί η ίδια η επιτυχία της.

0.3 Τι θεωρώ «γεγονός», τι θεωρώ «ερμηνεία»

Αν θέλουμε να βοηθήσουμε πραγματικά, δεν έχουμε δικαίωμα να μπερδεύουμε το ένα με το άλλο.

Γεγονός θα θεωρώ:

1. Δημόσιες δηλώσεις της ίδιας, καταγεγραμμένες.
2. Ρεπορτάζ μεγάλων μέσων όταν περιγράφουν συγκεκριμένα συμβάντα (π.χ. έλεγχοι, δίκες, συγκεντρώσεις), όχι εικασίες.
3. Δημοσκοπικά ευρήματα όταν αναφέρονται με σαφήνεια (ποιος ρώτησε τι, πότε).
4. Οτιδήποτε μπορεί να διασταυρωθεί.

Ερμηνεία θα θεωρώ:

- Γιατί το κοινό ένιωσε αυτό που ένιωσε (θα το τεκμηριώνω κοινωνιολογικά, αλλά δεν θα παριστάνω τον Θεό).
- Τι “σημαίνει” μια κίνηση της ίδιας στρατηγικά.
- Τι πρέπει να κάνει

Και θα υπάρχει πάντα και τρίτη κατηγορία:

Σκηνή: θα παίρνω την πραγματικότητα και θα την περνάω μέσα από βιωματική γραφή. Σκηνές από πλατείες, από οθόνες, από συζητήσεις σε τραπέζια, από εκείνο το βλέμμα των ανθρώπων όταν λένε “δεν πάει άλλο”. Αυτό δεν είναι “ψέμα”. Είναι τρόπος να καταλάβεις μια αλήθεια που οι αριθμοί δεν πιάνουν.

Τώρα, μια απαραίτητη πολιτική προειδοποίηση από την αρχή, για να μην εξαπατηθούμε μεταξύ μας:

Η Καρυστιανού σήμερα λειτουργεί ως **ηθικός πόλος**. Αν γίνει αρχηγός κόμματος, θα κληθεί να λειτουργήσει ως **θεσμικός πόλος**. Εκεί αλλάζει το παιχνίδι. Η κοινωνία την αγαπά γιατί δεν φαίνεται να χρωστά, γιατί δεν “παίζει”. Όμως η διακυβέρνηση είναι παιχνίδι υψηλού κινδύνου: δεν αρκεί να είσαι καθαρός. Πρέπει να είσαι και αποτελεσματικός, και να χτίσεις ομάδα, και να παράγεις πολιτική χωρίς να προδώσεις τον λόγο που σε έφερε εδώ.

Και οι ενδείξεις ότι το “κόμμα Καρυστιανού” συζητιέται πλέον σοβαρά, δεν είναι φήμες καφενείου. Είναι ρεπορτάζ κεντρικών μέσων και αναλύσεις που μιλούν για δηλώσεις της περί ίδρυσης νέου κόμματος σε “σπάργανα”, αλλά και για κοινή δεξαμενή με άλλες κινήσεις/παίκτες που караδοκούν να γίνουν πρωταγωνιστές.

Άρα ναι: η “προφανής δημιουργία κόμματος”, δεν είναι βεβαιότητα απόφαση-ημερομηνία, αλλά είναι πλέον ένα **ρεαλιστικό πολιτικό ενδεχόμενο** στο κέντρο της δημόσιας συζήτησης. Και αυτό ακριβώς κάνει το εγχείρημα επικίνδυνο και μεγάλο.

Διότι από τη στιγμή που περνάς τη διαχωριστική γραμμή, η χώρα δεν σε κρίνει πια μόνο ως “σύμβολο”. Σε κρίνει ως “λύση”. Και εκεί δεν θα χαριστεί.

Ούτε πρέπει.

ΜΕΡΟΣ Α – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Το δωμάτιο πριν μπει εκείνη (1.1–1.3)

1.1 Η Ελλάδα μετά τα Τέμπη ως ψυχολογικό πεδίο, όχι ως «είδηση»

Αν κάποιος επιμένει να το λέει «τραγωδία», θα του πω ότι είναι πολύ μικρή λέξη για να χωρέσει αυτό που έγινε. Η τραγωδία είναι ένα γεγονός. Αυτό που ακολούθησε ήταν ένα καθεστώς. Μια κατάσταση όπου το γεγονός δεν έσβησε, δεν πήγε στο αρχείο, δεν έγινε “παρελθόν”, αλλά έμεινε ζωντανό μέσα στην καθημερινότητα σαν χαμηλός πυρετός.

Δεν μιλάω για συγκίνηση τύπου τηλεοπτικού δελτίου. Μιλάω για μια συλλογική αλλοίωση: άνθρωποι που μέχρι χθες ήταν κυνικοί, άρχισαν να μιλάνε σαν να τους πήραν κάτι προσωπικά. Και το πήραν. Γιατί όταν μια κοινωνία βλέπει ότι μπορεί να χαθείς έτσι, να καείς έτσι, να συντριβείς έτσι, και μετά η επίσημη γλώσσα να σου μιλάει με τρόπο «διαχειριστικό», κάτι σπάει. Σπάει η θεμελιώδης συμφωνία ότι το κράτος δεν είναι απέναντι.

Εδώ είναι το πρώτο σημείο που πρέπει να καταλάβουμε, αν θέλουμε να εξηγήσουμε γιατί η Καρυστιανού έγινε αυτό που έγινε: μετά τα Τέμπη, η Ελλάδα δεν έζησε μόνο πένθος. Έζησε αυτό που στην πολιτική συμπεριφορά μοιάζει με απώλεια ελέγχου. Και όταν ο άνθρωπος χάνει τον έλεγχο, δεν ζητάει πρώτα λύσεις. Ζητάει νόημα. Ζητάει κάποιον να του πει «δεν είσαι τρελός, όντως έγινε, όντως σε πρόδωσαν, όντως έχεις δικαίωμα να απαιτήσεις».

Αν θες να το πεις ωμά: ήταν η στιγμή που η ελληνική κοινωνία, έστω και για λίγο, σταμάτησε να παίζει το αγαπημένο της παιχνίδι – το παιχνίδι της αδράνειας. Το “έλα μωρέ”, το “δεν αλλάζει τίποτα”, το “όλοι ίδιοι είναι”. Αυτά είναι μηχανισμοί επιβίωσης. Όταν όμως έρχεται ένα σοκ, ο μηχανισμός κάνει βλάβη. Και ξαφνικά, ο άνθρωπος που έλεγε “όλοι ίδιοι” αρχίζει να φάχνει τον **αντίθετο**: κάποιον που δεν μοιάζει με κανέναν.

Στο σημειωματάριό μου, εκείνες τις μέρες, οι λέξεις δεν ήταν “πολιτική”. Ήταν “ντροπή”, “οργή”, “φόβος”, “δεν αντέχω άλλο να με περνάνε για ηλίθιο”. Αυτές οι λέξεις, φίλε μου, είναι πολιτική ύλη. Μόνο που τα κόμματα έχουν ξεχάσει να τις διαβάζουν. Εμείς οι “επαγγελματίες” της επικοινωνίας τις διαβάζουμε, τις κάνουμε σλόγκαν, και μετά τις πουλάμε πίσω στο κοινό σαν να είναι προϊόν. Η Καρυστιανού έκανε κάτι που δεν το αντέχει το σύστημα: δεν πούλησε συναίσθημα. Το κουβαλούσε.

Και γι’ αυτό την πίστεψαν πριν καν την “δοκιμάσουν”.

1.2 Από την οργή στη δίψα για κάθαρση: πώς αλλάζουν οι μάζες όταν σπάει η εμπιστοσύνη

Η οργή μόνη της είναι εύκολη. Η οργή είναι φυσική. Έρχεται, ξεσπά, τελειώνει, και το σύστημα τη διαχειρίζεται: λίγη καταστολή, λίγη τηλεοπτική ηθικολογία, λίγες επιτροπές, λίγες δηλώσεις, και μετά όλοι πίσω στη δουλειά τους.

Αλλά εδώ συνέβη κάτι άλλο: η οργή δεν έμεινε “θυμός”. Μετατράπηκε σε κάτι πιο συγκεκριμένο και πιο επικίνδυνο: σε δίψα για κάθαρση.

Κάθαρση σημαίνει ένα πράγμα: **να ακουστεί η αλήθεια και να υπάρξει συνέπεια**. Όχι μόνο να “μάθουμε τι έγινε”, αλλά να πληρώσει κόστος όποιος φταίει, και να αλλάξει ο μηχανισμός που το επέτρεψε. Αυτό είναι πολιτική απαίτηση υψηλής έντασης. Και όταν μια κοινωνία μπαίνει σε τέτοια απαίτηση, δημιουργεί ένα κενό που κάποιος πρέπει να γεμίσει.

Το σύστημα έχει ένα δομικό πρόβλημα εδώ: δεν μπορεί εύκολα να παράγει κάθαρση χωρίς να αυτοτραυματιστεί. Γιατί κάθαρση σημαίνει ευθύνη, και ευθύνη σημαίνει ρωγμές. Άρα, το σύστημα έχει κίνητρο να μετατρέψει τη δίψα για κάθαρση σε κάτι πιο ακίνδυνο: σε “συζήτηση”, σε “διάλογο”, σε “θεσμική οδό” που δεν καταλήγει πουθενά. Όταν ο κόσμος το αντιλαμβάνεται αυτό, η δίψα δεν πέφτει. Φουντώνει.

Εκεί μπαίνει η Καρυστιανού. Όχι ως πολιτικός. Ως **επιταχυντής της απαίτησης**. Ο λόγος της –και κυρίως το ύφος της– λειτούργησε σαν μία δημόσια επιβεβαίωση: «ναι, ζητάτε το σωστό, όχι το υπερβολικό». Και αυτή η επιβεβαίωση είναι τεράστια. Γιατί στο μυαλό του πολίτη, η γραμμή ανάμεσα στο “δικαίωμα” και στην “παραφροσύνη” συχνά χαράσσεται από το ποιος σου μιλάει. Αν σου μιλάει κομματικό στέλεχος, ενεργοποιούνται αμέσως τα φίλτρα: “κάτι θέλει”. Αν σου μιλάει ένας άνθρωπος που εκπέμπει ότι δεν έχει να κερδίσει προσωπικά, η απαίτηση αποκτά νομιμοποίηση.

Εδώ είναι η σκληρή αλήθεια που πρέπει να πούμε, χωρίς καμία ρομαντικοποίηση: η δημοφιλία της δεν είναι μόνο δική της αρετή. Είναι και δική μας κατάντια. Είναι η απόδειξη ότι το πολιτικό σύστημα δεν παράγει πια πρόσωπα που να εμπνέουν εμπιστοσύνη όταν μιλάμε για θεμελιώδη δικαιοσύνη. Αν τα παρήγαγε, δεν θα υπήρχε τέτοια ανάγκη προβολής σε ένα “εκτός συστήματος” πρόσωπο.

Και τώρα το επικίνδυνο μέρος: όταν μια κοινωνία διψά για κάθαρση, θέλει πρόσωπα που να μοιάζουν **αδιάφθορα**. Το αδιάφθορο όμως, όταν το μεταφέρει στην κυβερνησιμότητα, γίνεται εύθραυστο. Γιατί η κυβερνησιμότητα απαιτεί:

- αποφάσεις με κόστος,
- συμβιβασμούς τακτικής,
- ιεραρχήσεις,
- και διαχείριση ανθρώπων που δεν είναι όλοι άγιοι.

Αν η Καρυστιανού δεν μετατρέψει τη δίψα για κάθαρση σε σχέδιο, κινδυνεύει να γίνει η προσωποποίηση ενός αδιεξόδου: “είχε δίκιο, αλλά δεν μπορούσε”. Αυτό θα ήταν ιστορική ήττα. Και προσωπική και συλλογική.

1.3 Η κρίση νομιμοποίησης: όταν οι θεσμοί δεν πείθουν, τα πρόσωπα γίνονται θεσμοί

Υπάρχει μια στιγμή στην πολιτική ζωή ενός τόπου όπου ο κόσμος δεν περιμένει πια από τους θεσμούς να λειτουργήσουν. Περιμένει από **ανθρώπους** να τους αναγκάσουν να λειτουργήσουν. Εκεί, η κοινωνία κάνει μια σιωπηλή ανταλλαγή: αποσύρει εμπιστοσύνη από τα κουτιά (τους θεσμούς) και την δίνει σε ένα πρόσωπο, σαν να του λέει: “γίνε εσύ ο θεσμός που μας λείπει”.

Αυτό ακριβώς συνέβη με την Καρυστιανού. Κι αυτό είναι και η δύναμή της και ο κίνδυνός της.

Δύναμη, γιατί:

- το πρόσωπο κινητοποιεί,
- το πρόσωπο συμβολίζει,
- το πρόσωπο συνοψίζει την απαίτηση σε μια καθαρή εικόνα.

Κίνδυνος, γιατί:

- κανένα πρόσωπο δεν αντέχει για πάντα να υποκαθιστά θεσμούς,
- και όταν η κοινωνία επενδύει σε πρόσωπο, ζητάει από αυτό το πρόσωπο να είναι ταυτόχρονα άνθρωπος και σύστημα.

Στη σκηνή που περιγράψαμε πριν, στο Σύνταγμα, το είδα στο βλέμμα της. Το “ευχαριστώ” της δεν ήταν πολιτικό. Ήταν ανθρώπινο. Και ακριβώς επειδή ήταν ανθρώπινο, η κοινωνία το διάβασε πολιτικά: “είναι δική μας”. Η κοινωνία δεν την είδε να κρατάει απόσταση. Την είδε να κρατάει βάρος. Και το βάρος είναι το πιο πειστικό επιχείρημα στην εποχή της καχυποψίας.

Αλλά εδώ πρέπει να είμαστε αμείλικτα ρεαλιστές – για να τη βοηθήσουμε.

Αν πράγματι προχωρήσει σε κόμμα, θα συμβεί μια βίαιη μετάβαση:

- Από το “δεν ανήκει” θα πάει στο “ανήκει σε κάτι”.
- Από το “ηθική αυθεντία” θα πάει στο “πολιτική ευθύνη”.
- Από το “μιλάω για αλήθεια” θα πάει στο “λέω τι θα κάνω αύριο το πρωί στο κράτος”.

Και εκεί θα την περιμένουν οι ερωτήσεις που το πλήθος σήμερα δεν θέλει να της κάνει, αλλά αύριο θα της τις κάνει με σκληρότητα:

- Ποιοι είναι οι άνθρωποί σου;
- Ποιος θα χειριστεί εξωτερική πολιτική;
- Ποιος θα υπογράψει για άμυνα;
- Ποιος θα βάλει υπογραφή για οικονομία;
- Πώς θα κρατήσεις καθαρότητα χωρίς να παραλύσεις;

Αν δεν απαντηθούν αυτά, η κοινωνία θα ζήσει άλλο ένα κύμα: από την πίστη στην απογοήτευση. Και η απογοήτευση μετά από ηθική επένδυση δεν είναι ήπια. Είναι εκδικητική.

Γι' αυτό το λέω καθαρά, από τώρα, πριν "γίνει κόμμα" και πριν "γίνει αρχηγός": η μεγαλύτερη πρόκληση της Καρυστιανού δεν είναι να πείσει. Το έχει ήδη καταφέρει σε ένα βαθμό που σοκάρει. Η μεγαλύτερη πρόκληση είναι να **μετατρέψει** αυτή τη νομιμοποίηση σε κάτι που δεν θα την συντρίψει: σε κανόνες, σε ομάδα, σε πειθαρχία, σε πολιτικό σχέδιο με ιεραρχήσεις.

ΜΕΡΟΣ Α – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η γέννηση του συμβόλου (2.1–2.3)

2.1 Η Καρυστιανού ως «μητέρα-μάρτυρας» και ως «πολίτης-κατήγορος»

Υπάρχουν πρόσωπα που μπαίνουν στην πολιτική από την πόρτα της φιλοδοξίας και πρόσωπα που τα πετάει μέσα η ζωή από το παράθυρο. Η δεύτερη κατηγορία είναι πάντα πιο επικίνδυνη, γιατί δεν κουβαλάει το γνωστό άρωμα της ιδιοτέλειας. Κουβαλάει κάτι που δεν διαπραγματεύεται: τραύμα, πένθος, μια ρωγμή που δεν «κλείνει» με ωραίες λέξεις. Κι όταν ένα τέτοιο πρόσωπο μιλάει δημόσια, η κοινωνία δεν ακούει μόνο τα επιχειρήματα. Ακούει τη σιωπή πίσω από τα επιχειρήματα.

Η Καρυστιανού έγινε ταυτόχρονα δύο αρχέτυπα, και αυτό εξηγεί σχεδόν τα πάντα για τη δύναμή της.

Το πρώτο αρχέτυπο είναι η «μητέρα-μάρτυρας». Όχι μάρτυρας με τη μεταφυσική έννοια, αλλά με την κοινωνική: ο άνθρωπος που δεν διηγείται ένα πρόβλημα, το φέρει πάνω του. Η μορφή της δεν εκπέμπει “είμαι υποψήφια”. Εκπέμπει “είμαι απόδειξη”. Και η απόδειξη, σε κοινωνίες όπου το ψέμα έχει γίνει καθημερινό, είναι πιο πειστική από την ανάλυση.

Το δεύτερο αρχέτυπο είναι ο «πολίτης-κατήγορος». Εδώ δεν έχουμε την κλασική φιγούρα του επαγγελματία καταγγέλλοντα, που ζει από την ένταση και τρέφεται από την κάμερα. Έχουμε έναν πολίτη που ξεπερνά το φυσιολογικό όριο του ιδιωτικού πένθους και μετατρέπει το πένθος σε δημόσιο αίτημα. Αυτό το πέρασμα είναι πολιτικό σεισμικό ρήγμα: από εκεί και πέρα δεν μιλάει μόνο για τον εαυτό της, μιλάει “εκ μέρους”. Και όταν η κοινωνία αποφασίσει ότι κάποιος μιλάει εκ μέρους της, του δίνει μια ιδιότυπη εξουσιοδότηση που καμία κάλη δεν μπορεί να δώσει τόσο γρήγορα.

Αυτό είναι το φαινόμενο στην καθαρή του μορφή: η Καρυστιανού δεν χρειάστηκε να πει “εκπροσωπώ”. Η κοινωνία της το φόρεσε σαν παλτό μέσα στον χειμώνα. Και το παλτό αυτό δεν είναι ελαφρύ. Είναι από μολύβι.

Εδώ όμως υπάρχει μια λεπτή γραμμή που, αν τη χάσει, όλα μπορούν να γυρίσουν ανάποδα. Η «μητέρα-μάρτυρας» είναι ιερή φιγούρα για το κοινό, αλλά είναι και εύκολος στόχος για τους αντιπάλους. Η κοινωνία την ανεβάζει σε ένα ύψος όπου η πτώση θα ήταν εκκωφαντική. Και οι αντίπαλοι —όποιοι κι αν είναι— έχουν πάντα το ίδιο εργαλείο: να επιχειρήσουν να μετατρέψουν το τραύμα σε “τεχνική” και την ηθική σε “επάγγελμα”.

Το κατηγορητήριο θα είναι σχεδόν στερεότυπο:

«Το χρησιμοποιεί.»

«Το εκμεταλλεύεται.»

«Το κάνει καριέρα.»

Αυτές οι φράσεις δεν χρειάζονται αποδείξεις για να κάνουν ζημιά. Αρκεί να σπείρουν την ιδέα. Και η ιδέα, αν εγκατασταθεί, γίνεται θόρυβος. Ο θόρυβος γίνεται αμφιβολία. Η αμφιβολία γίνεται ρωγμή. Και μια ρωγμή σε ένα σύμβολο είναι αρκετή για να μπει μέσα όλο το παλιό δηλητήριο.

Αν υπάρχει μία πρώτη στρατηγική αρχή που πρέπει να γραφτεί με μαχαίρι: το σύμβολο δεν προστατεύεται με υπεράσπιση. Προστατεύεται με στάση. Όχι με εξηγήσεις. Με συνεχή, επαναλαμβανόμενη, σχεδόν εμμονική απόδειξη ότι ο ρόλος δεν είναι αυτοσκοπός.

2.2 Η ηθική αυθεντία: γιατί η κοινωνία την “πιστεύει” πριν καν συμφωνήσει μαζί της

Οι άνθρωποι δεν πιστεύουν όποιον έχει δίκιο. Πιστεύουν όποιον φαίνεται ότι πληρώνει κόστος για αυτό που λέει.

Αυτή είναι η αλήθεια που κάνει την πολιτική τόσο κυνική και τόσο ανθρώπινη ταυτόχρονα. Αν ένας καλοφτιαγμένος πολιτικός μιλήσει για δικαιοσύνη, όλοι θα κοιτάξουν τι κερδίζει. Αν ένας άνθρωπος σαν την Καρυστιανού μιλήσει για δικαιοσύνη, όλοι θα κοιτάξουν τι έχει ήδη χάσει. Και η απώλεια λειτουργεί σαν πιστοποιητικό αυθεντικότητας.

Η ηθική αυθεντία της δεν είναι “αποψη”. Είναι η αίσθηση ότι δεν μιλάει για να ανέβει, αλλά επειδή δεν μπορεί να κατέβει. Δεν μπορεί να επιστρέψει στο πριν. Δεν υπάρχει “πριν”. Άρα δεν υπάρχει και η συνηθισμένη υποψία ότι παίζει.

Κι εδώ συμβαίνει κάτι σχεδόν υπνωτικό: ο πολίτης δεν ακούει πια με φίλτρο “ποιος το λέει πολιτικά”, ακούει με φίλτρο “ποιος το λέει ανθρώπινα”. Αυτό αλλάζει τους κανόνες. Γιατί η πολιτική αξιοπιστία, στην Ελλάδα, έχει διαλυθεί από χρόνια φθοράς. Η ανθρώπινη αξιοπιστία όμως —η αίσθηση “αυτός δεν μπορεί να κοροϊδέψει”— είναι ακόμα σπάνια και ισχυρή.

Αυτό είναι το μυστικό της: η Καρυστιανού δεν έγινε “πρόσωπο της επικαιρότητας”. Έγινε “πρόσωπο της συνείδησης”. Και η συνείδηση έχει πάντα μεγαλύτερη απήχηση από την επικαιρότητα, γιατί δεν αλλάζει με τον κύκλο των ειδήσεων. Μένει.

Όμως η ηθική αυθεντία έχει και ένα δηλητήριο μέσα της: σε αναγκάζει να είσαι διαρκώς ηθικός με τρόπο σχεδόν υπεράνθρωπο. Το κοινό δεν συγχωρεί εύκολα τον “ανθρώπινο” λάθος χειρισμό όταν σε έχει επενδύσει ως άγιο αντίβαρο στο “βρώμικο σύστημα”. Η ηθική αυθεντία είναι κεφάλαιο, αλλά είναι και παγίδα. Γιατί το κεφάλαιο αυτό δεν επιτρέπει σκιές.

Και εδώ πρέπει να ειπωθεί κάτι σκληρό, όχι για να μειωθεί, αλλά για να προστατευτεί: η ηθική αυθεντία δεν είναι αρκετή για να κυβερνήσεις. Είναι αρκετή για να ξεκινήσεις. Για να κυβερνήσεις, χρειάζεσαι κάτι που δεν φαίνεται σε συγκεντρώσεις: ψυχρότητα διαδικασίας, υπομονή διαπραγμάτευσης, χτίσιμο ομάδας, γνώση του πότε λες “όχι” και πότε λες “όχι ακόμα”.

Η κοινωνία, όταν σε θέλει, δεν σε θέλει ως διαχειριστή. Σε θέλει ως εκδίκηση με ανθρώπινο πρόσωπο. Αλλά αν πας να κυβερνήσεις ως εκδίκηση, θα καταρρεύσεις είτε από το κράτος είτε από τον εαυτό σου. Άρα, η μεγάλη τέχνη για την Καρυστιανού θα είναι να κρατήσει την ηθική της καθαρότητα χωρίς να γίνει θρησκευτικός ηγέτης, και να αποκτήσει πολιτική αποτελεσματικότητα χωρίς να γίνει το πράγμα που μισεί το κοινό.

Αυτό είναι ένα σχοινί τεντωμένο πάνω από γκρεμό. Και το κοινό κάτω χειροκροτάει χωρίς να βλέπει το βάθος.

2.3 Το προνόμιο της απουσίας κομματικού παρελθόντος: καθαρότητα ή κενό;

Το πιο ισχυρό της πλεονέκτημα είναι κάτι που δεν έφτιαξε. Είναι κάτι που δεν έχει: κομματικό παρελθόν.

Σε μια χώρα όπου σχεδόν κάθε δημόσιο πρόσωπο κουβαλάει ένα αρχείο –παλιές δηλώσεις, παλιές παρέες, παλιές υποσχέσεις– η απουσία αρχείου μοιάζει με αθωότητα. Και η αθωότητα, πολιτικά, είναι πυρηνικό όπλο. Γιατί αφαιρεί από τους αντιπάλους το πρώτο τους βλήμα: “εσύ ήσουν εκεί”. Όταν δεν ήσουν, δεν μπορούν να σε δέσουν εύκολα με τις γνωστές αλυσίδες.

Αλλά η απουσία παρελθόντος δεν είναι μόνο καθαρότητα. Είναι και κενό. Και το κενό, στην πολιτική, δεν μένει κενό. Γεμίζει. Θα γεμίσει από προβολές, από επιθυμίες, από φαντασιώσεις. Άλλοι θα τη δουν ως “δεξιά κάθαρση”. Άλλοι ως “αριστερή δικαιοσύνη”. Άλλοι ως “αντισυστημικό θαύμα”. Άλλοι ως “μητέρα του έθνους”. Όλοι θα την τραβάνε προς το μέρος τους. Και όσο εκείνη μένει χωρίς καθαρή πολιτική ταυτότητα, τόσο θα γίνεται πεδίο μάχης των προβολών.

Εδώ είναι που αρχίζει το πιο επικίνδυνο στάδιο του φαινομένου: το στάδιο της “επιθυμίας των άλλων”. Ο κόσμος δεν αγαπά μόνο την Καρυστιανού. Αγαπά αυτό που θα ήθελε να είναι η Καρυστιανού. Και αυτό το δεύτερο είναι πάντα πιο απαιτητικό από το πρώτο.

Η καθαρότητα της απουσίας κόμματος κρατάει όσο μένει “εκτός”. Από τη στιγμή που οργανώνεται σε κόμμα, η ίδια η καθαρότητα θα αμφισβητηθεί. Γιατί κόμμα σημαίνει:

- χρηματοδότηση (άρα ερωτήσεις),
- στελέχη (άρα παρελθόντα),
- επιλογές (άρα δυσαρεστημένοι),
- ιεραρχία (άρα μικρές εξουσίες).

Κι όταν εμφανιστούν αυτά, οι ίδιοι που σήμερα λένε “επιτέλους μια καθαρή” θα αρχίσουν να ρωτούν “γιατί αυτός;”, “γιατί όχι ο άλλος;”, “τι χρωστάει;”. Η αγάπη, στην πολιτική, είναι συνήθως συμβόλαιο χωρίς υπογραφές: σε αγαπώ όσο δεν μου θυμίζεις το παλιό. Αν μου το θυμίσεις, θα σε τιμωρήσω σαν προδοσία.

Εδώ δεν χωράει ρομαντισμός. Αν η Καρυστιανού θέλει να πετύχει, θα χρειαστεί να κάνει κάτι που μοιάζει αντιφατικό: να δώσει μορφή στο κενό πριν το γεμίσουν άλλοι. Να ορίσει τα σύνορα της ταυτότητάς της πριν την κάνουν οι προβολές κομμάτια. Να πει, με τρόπο λιτό και πειθαρχημένο: “Αυτό είμαι. Αυτό δεν είμαι.” Όχι ως ιδεολογική ταμπέλα, αλλά ως θεσμικό ήθος και συγκεκριμένες προτεραιότητες.

Και εδώ βρίσκεται η πρώτη μεγάλη “μη χαριστική” αλήθεια προς εκείνη: μέχρι τώρα, το σύμβολο λειτουργεί επειδή είναι καθαρό και ανοιχτό. Από εδώ και πέρα, αν προχωρήσει, θα πρέπει να γίνει καθαρό και συγκεκριμένο. Αυτό είναι το σημείο όπου πολλοί χάνουν τον κόσμο τους. Γιατί ο κόσμος αγαπά το ανοιχτό σύμβολο, αλλά ψηφίζει —ή γκρεμίζει— το συγκεκριμένο σχέδιο.

Το κεφάλαιο αυτό κλείνει με μια πρόταση που θα επανέρχεται σαν καρφή:
η Καρυστιανού δεν κινδυνεύει τόσο από τους εχθρούς της, όσο από το βάρος των προσδοκιών των φίλων της.

ΜΕΡΟΣ Α – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Τα συναισθήματα που προκάλεσε (3.1–3.5)

3.1 Θλίψη: και γιατί δεν έγινε κατάθλιψη

Υπάρχει μια θλίψη που σε γονατίζει και μια θλίψη που σε σηκώνει. Η πρώτη σε κλείνει στο σπίτι. Η δεύτερη σε πετάει στο δρόμο. Στην Ελλάδα, μετά τα Τέμπη, η θλίψη πήγε αρχικά να γίνει η πρώτη. Το σώμα της κοινωνίας έδειχνε έτοιμο να καταρρεύσει μέσα στη γνωστή ρουτίνα του «δεν αλλάζει τίποτα». Εκείνο το βουβό, κολλημένο πένθος που γίνεται υγρασία στους τοίχους και μετά μούχλα στο μυαλό.

Και κάπου εκεί συνέβη το απροσδόκητο: η θλίψη δεν έμεινε κλειδωμένη. Έγινε δημόσια. Όχι ως τηλεοπτικό δάκρυ, αλλά ως συλλογική αναπνοή που βγήκε επιτέλους στην επιφάνεια. Κι αυτό δεν είναι μικρό. Όταν μια κοινωνία πενθεί δημόσια, αλλάζει μορφή. Σαν να λέει: «Δεν θα το καταπιώ. Δεν θα το κάνω απλό “συμβάν”. Δεν θα το αφήσω να περάσει σαν να ήταν κακή μέρα».

Η Καρυστιανού, μέσα σε αυτό, λειτούργησε σαν καταλύτης μιας συγκεκριμένης μετάβασης: από τη θλίψη-παράλυση στη θλίψη-απαίτηση. Δεν μίλησε σαν παρηγορήτρια. Δεν είπε «κουράγιο». Δεν είπε «όλα θα πάνε καλά». Έκανε κάτι πιο σπάνιο και πιο πολιτικό: έδωσε στη θλίψη δικαίωμα να υπάρχει χωρίς να ντρέπεται. Και μετά την έσπρωξε προς έναν στόχο.

Η θλίψη από μόνη της δεν χτίζει τίποτα. Η θλίψη χρειάζεται νόημα. Χρειάζεται να κουμπώσει κάπου, αλλιώς γίνεται κατάθλιψη. Αυτό είναι το πρώτο κομμάτι του φαινομένου: η Καρυστιανού πρόσφερε στη θλίψη μια έξοδο, όχι ένα τέλος. Την μετέτρεψε από παθητικό συναίσθημα σε ενεργό αίτημα. Και τότε η κοινωνία, για πρώτη φορά μετά από καιρό, ένιωσε κάτι που είχε ξεχάσει: ότι μπορεί να σηκώσει κεφάλι χωρίς να γελοιοποιηθεί.

3.2 Οργή: και πώς έγινε ενέργεια

Η οργή, στην Ελλάδα, είναι σαν παλιό καύσιμο σε σκουριασμένο ρεζερβουάρ. Υπάρχει πάντα. Βράζει πάντα. Αλλά συχνά δεν πάει πουθενά. Ξοδεύεται σε βρισιές, σε «να πάρουν φωτιά όλα», σε μια αισθητική καταστροφής που μοιάζει επαναστατική αλλά είναι τελικά βολική: δεν απαιτεί σχέδιο, δεν απαιτεί ευθύνη, δεν απαιτεί αποτέλεσμα.

Στο Σύνταγμα, εκείνη τη μέρα, η οργή έδειξε και τις δύο της όψεις: από τη μια ο κόσμος που ήρθε σαν να ήρθε να πει “αρκετά”. Από την άλλη οι μολότωφ, οι καπνοί, η κλασική ελληνική παθολογία να μετατρέπεις κάθε στιγμή σε χάος για να μην χρειαστεί να κάνεις το δύσκολο: να μείνεις καθαρός, να μείνεις πειθαρχημένος, να μείνεις αποτελεσματικός.

Η Καρυστιανού –και εδώ είναι η λεπτή της δεξιότητα, είτε ένστικτο είτε χαρακτήρας– δεν καβάλησε την οργή σαν άλογο. Δεν την έκανε θέαμα. Δεν την έκανε “στυλ”. Την κράτησε σαν κάτι ιερό και βαρύ, σαν να έλεγε: «Ο θυμός σας δεν είναι αφορμή για πανηγύρι. Είναι απόδειξη ότι κάτι είναι σάπιο».

Και αυτό έκανε την οργή ενέργεια. Όταν ο θυμός ντύνεται με αξιοπρέπεια, γίνεται πειθαρχία. Και η πειθαρχία είναι η πρώτη ύλη της πολιτικής ισχύος. Όχι η φασαρία. Όχι το σπάσιμο. Η πειθαρχία. Το να μπορείς να μείνεις όρθιος όταν σε προκαλούν να γίνεις καρικατούρα.

Αλλά εδώ υπάρχει ένα ναρκοπέδιο: η οργή δεν αγαπά την υπομονή. Η οργή θέλει άμεσα αποτελέσματα. Θέλει κεφάλια. Θέλει τιμωρία, εδώ και τώρα, αλλιώς αισθάνεται προδομένη. Αυτό σημαίνει ότι το κοινό που σήμερα τη σηκώνει ψηλά, αύριο μπορεί να απαιτήσει πράγματα που δεν γίνονται θεσμικά μέσα σε μια νύχτα. Κι εκεί θα φανεί αν η ενέργεια θα γίνει πολιτική ή αν θα γίνει απογοήτευση.

Η πραγματική πρόκληση για την Καρυστιανού δεν είναι να ανάψει την οργή. Είναι να την κρατήσει θερμή χωρίς να την αφήσει να κάψει τους πάντες, και κυρίως την ίδια.

3.3 Αηδία: προς το “σύστημα” ως πολιτικό καύσιμο

Η αηδία είναι το πιο υποτιμημένο συναίσθημα στην πολιτική ανάλυση και το πιο κυρίαρχο στις πραγματικές κάλπες. Οι άνθρωποι δεν ψηφίζουν μόνο από ελπίδα ή φόβο. Ψηφίζουν και από αηδία. Από εκείνο το σωματικό «φτάνει», που δεν είναι ιδεολογία, είναι αντίδραση οργανισμού.

Στην Ελλάδα, η αηδία προς το “σύστημα” δεν είναι καινούργια. Αλλά ήταν για χρόνια διάχυτη, χωρίς στόχο. Ένα σύννεφο κυνισμού: «όλοι ίδιοι», «όλοι κλέβουν», «όλοι λένε ψέματα». Αυτή η αηδία, όταν δεν έχει διέξοδο, γίνεται παθητικότητα. Και η παθητικότητα είναι το καλύτερο λίπασμα για να συνεχίζει το ίδιο πράγμα.

Η Καρυστιανού έδωσε στην αηδία στόχο και μορφή. Όχι με την έννοια «να γκρεμίσουμε τα πάντα», αλλά με την έννοια «να σταματήσουμε να προσποιούμαστε ότι όλα αυτά είναι κανονικά». Το “σύστημα”, εδώ, δεν είναι θεωρία συνωμοσίας. Είναι ένα πλέγμα από συνήθειες, από αντανakλαστικά, από ατιμωρησία, από γλώσσα που θολώνει, από ευθύνες που εξατμίζονται.

Η αηδία, όταν βρίσκει ηθική φωνή, γίνεται κάτι πολύ πιο ισχυρό από διαμαρτυρία: γίνεται κοινωνική απονομιμοποίηση. Και όταν συμβαίνει απονομιμοποίηση, οι θεσμοί αρχίζουν να τρέμουν όχι επειδή υπάρχει “επαναστατικό σχέδιο”, αλλά επειδή χάνουν το βασικό τους καύσιμο: την ανοχή.

Όμως εδώ κρύβεται ο μεγαλύτερος κίνδυνος του αντι-συστήματος: να γίνει ο ίδιος “σύστημα” με άλλο όνομα. Γιατί η απονομιμοποίηση είναι εύκολη. Η επανομιμοποίηση είναι εφιάλης. Αν αύριο υπάρξει κόμμα, οι άνθρωποι που σήμερα χαίρονται με το “επιτέλους κάποιος τους τα λέει”, θα ζητήσουν από αυτό το νέο σχήμα να λειτουργεί καλύτερα, καθαρότερα, αποτελεσματικότερα. Δηλαδή θα ζητήσουν να χτίσει θεσμό. Και ο θεσμός θέλει κανόνες, θέλει πειθαρχία, θέλει στελέχη, θέλει διαδικασίες. Η αηδία μισεί όλα αυτά, αλλά χωρίς αυτά δεν κυβερνάς.

Άρα η αηδία είναι καύσιμο, ναι. Αλλά είναι καύσιμο βρώμικο: αν δεν φιλτραριστεί, θα κάψει τον κινητήρα.

3.4 Ελπίδα: όχι ως αισιοδοξία, αλλά ως υπόσχεση συνέπειας

Η ελπίδα που προκάλεσε δεν μοιάζει με τις ελπίδες των εκλογών. Δεν είναι «θα ζήσουμε καλύτερα». Δεν είναι «θα ανέβει ο μισθός». Είναι πιο σκοτεινή και πιο απόλυτη: είναι η ελπίδα ότι κάποιος θα επιβάλει συνέπεια.

Η κοινωνία δεν της ζήτησε πρώτα “σχέδιο ανάπτυξης”. Της ζήτησε να αποδείξει ότι υπάρχει ακόμη τιμωρία για την αδιαφορία και την ανευθυνότητα. Αυτό είναι η ελπίδα της: να επανέλθει η ιδέα ότι οι πράξεις έχουν κόστος. Ότι η αλήθεια δεν είναι διακοσμητικό. Ότι η δικαιοσύνη δεν είναι τελετή.

Και αυτή η ελπίδα είναι επικίνδυνη, γιατί είναι απόλυτη. Η αισιοδοξία συγχωρεί. Η ελπίδα της συνέπειας δεν συγχωρεί. Αν το υποκείμενο της ελπίδας αποδειχθεί ανεπαρκές, η πτώση είναι βίαιη. Η κοινωνία δεν θα πει “εντάξει, προσπάθησε”. Θα πει “κι αυτή ίδια είναι”, ακόμα κι αν δεν είναι. Γιατί όταν επενδύεις σε κάποιον ως εξαίρεση, δεν τον κρίνεις σαν κανονικό άνθρωπο. Τον κρίνεις σαν τελευταίο καταφύγιο.

Η ελπίδα που γεννήθηκε γύρω της είναι ένα είδος άτυπης συμφωνίας: «αν εσύ αντέξεις, θα αντέξουμε κι εμείς». Αυτός είναι ο λόγος που το βλέμμα της εκείνο, το σεμνό “ευχαριστώ”, έμοιαζε τόσο βαρύ: δεν ήταν ευχαριστώ για ένα χειροκρότημα. Ήταν ευχαριστώ για μια ανάθεση.

Και η ανάθεση είναι πάντα βαρύτερη από την αγάπη.

3.5 Η συγκίνηση ως «κοινό νόμισμα» πολιτικής συμπεριφοράς

Αν υπάρχει ένα πράγμα που πρέπει να γραφτεί σε τοίχο πριν συνεχιστεί αυτό το δοκίμιο, είναι το εξής: τα συναισθήματα δεν είναι “παράπλευρα” της πολιτικής. Είναι το νόμισμα της πολιτικής συμπεριφοράς.

Η θλίψη έγινε ηθική βάση.

Η οργή έγινε κινητοποίηση.

Η αηδία έγινε απονομιμοποίηση.

Η ελπίδα έγινε ανάθεση ευθύνης.

Και η Καρυστιανού στάθηκε στο κέντρο αυτής της νομισματικής αγοράς χωρίς να μοιάζει έμπορος. Αυτό είναι η μαγεία και η απειλή της.

Αλλά εδώ πρέπει να μπει ο κυνικός, ο ψυχρός, ο ανεπιθύμητος διαφημιστής μέσα στο κεφάλι — όχι για να μειώσει, αλλά για να προφυλάξει. Όταν το κοινό πληρώνει με συναίσθημα, ζητάει απόδοση. Και η απόδοση στην πολιτική δεν είναι πάντα άμεση, δεν είναι πάντα θεαματική, δεν είναι πάντα «δικαίωση». Συχνά είναι αργή, βρώμικη, γεμάτη μικρές ήττες μέχρι να έρθει η πρώτη μεγάλη νίκη.

Αν το συναίσθημα δεν μεταφραστεί σε δομή, η δομή θα το φάει. Αν το συναίσθημα μεταφραστεί σε δομή με λάθος τρόπο, θα γίνει θρησκεία. Κι αν γίνει θρησκεία, τελειώσαμε: η χώρα δεν χρειάζεται άλλη θρησκεία. Χρειάζεται λογοδοσία.

Το κεντρικό ερώτημα που αφήνει αυτό το κεφάλαιο είναι σκληρό και συγκεκριμένο:

**Πώς κρατάς τη συγκίνηση ζωντανή χωρίς να την κάνεις λατρεία;
Πώς τη μετατρέπεις σε πολιτική ισχύ χωρίς να την προδώσεις;
Και πώς προετοιμάζεις μια γυναίκα που έγινε σύμβολο από ανάγκη, να γίνει
θεσμικός παίκτης από επιλογή;**

ΜΕΡΟΣ Β — ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Το παράδοξο της δημοφιλίας χωρίς μηχανισμό (4.1–4.3)

4.1 Η “αντι-οργάνωση”: πώς η απουσία δομής μοιάζει με αρετή

Στην παλιά πολιτική, ο μηχανισμός ήταν δύναμη. Στην καινούργια πολιτική, ο μηχανισμός είναι υποψία. Όχι επειδή ο κόσμος ξαφνικά έγινε πιο ώριμος, αλλά επειδή κουράστηκε να βλέπει τους μηχανισμούς να δουλεύουν σαν μηχανές αναπαραγωγής του ίδιου ανθρώπινου υλικού: τους ίδιους που μιλούν, τους ίδιους που αλλάζουν στρατόπεδα, τους ίδιους που μιλούν για “νέα αρχή” με τα ίδια κουστούμια και τα ίδια βλέμματα.

Εδώ γεννιέται ένα παράδοξο που, αν δεν το καταλάβει κανείς, δεν θα καταλάβει ποτέ πώς γίνεται να εμφανίζεται “δημοφιλέστερη πολιτική αρχηγός” χωρίς να έχει κόμμα. Η απουσία δομής δεν εκλαμβάνεται ως αδυναμία. Εκλαμβάνεται ως απόδειξη καθαρότητας. Σαν να λέει το κοινό: «Αν είχε μηχανισμό, κάτι θα χρωστούσε. Αφού δεν έχει, ίσως δεν χρωστάει».

Το πιο ανατριχιαστικό στοιχείο αυτής της εποχής είναι ότι η κοινωνία έχει αρχίσει να προτιμά την “αντι-οργάνωση”. Μικρά σχήματα, χαλαροί κύκλοι, πρωτοβουλίες χωρίς σφραγίδες. Επειδή η σφραγίδα θυμίζει συναλλαγή. Και η συναλλαγή θυμίζει προδοσία.

Η Καρυστιανού ωφελήθηκε από αυτό χωρίς να το “σχεδιάσει”. Δεν εμφανίστηκε ως φιλόδοξη αρχηγός με οργανόγραμμα. Εμφανίστηκε σαν άνθρωπος σε μάχη. Και στην κοινωνική φαντασία, η μάχη είναι πιο αληθινή από την οργάνωση. Η μάχη έχει τραύματα. Η οργάνωση έχει γραφεία.

Αλλά εδώ υπάρχει το πρώτο μεγάλο, αμείλικτο πρόβλημα: η αντι-οργάνωση είναι τέλεια για την ηθική νομιμοποίηση και φρικτή για την πολιτική αντοχή. Γιατί η αντοχή χρειάζεται:

- ρυθμό,
- πειθαρχία,
- κατανομή ρόλων,
- και μηχανισμό άμυνας όταν αρχίσουν τα χτυπήματα.

Η “απουσία μηχανισμού” μπορεί να είναι η αρετή του σήμερα, αλλά θα γίνει η πληγή του αύριο. Όσο μένει στην περιοχή της ηθικής πίεσης προς το σύστημα, μπορεί να λειτουργήσει. Από τη στιγμή που περνά στην περιοχή της εξουσίας, χωρίς δομή δεν υπάρχει έλεγχος. Και χωρίς έλεγχο, υπάρχει μόνο χάος.

Η ειρωνεία είναι ότι ο κόσμος λέει «επιτέλους χωρίς μηχανισμό», αλλά όταν έρθει η ώρα της ευθύνης θα απαιτήσει αποτελέσματα που μόνο ένας μηχανισμός μπορεί να παράγει. Ο κόσμος θέλει καθαρότητα χωρίς να συνειδητοποιεί ότι η καθαρότητα, για να μείνει καθαρή, χρειάζεται φύλαξη. Χρειάζεται σύστημα προστασίας. Χρειάζεται πειθαρχία. Δεν γίνεται αλλιώς.

Η πολιτική δεν συγχωρεί την αφέλεια. Η πολιτική τρώει την αφέλεια σαν μεζέ, με χυμό λεμονιού και χαμόγελο.

4.2 Από τον σύλλογο στο πολιτικό υποκείμενο: το πέρασμα της γραμμής

Υπάρχει μια γραμμή που φαίνεται λεπτή, αλλά είναι τεράστια: η γραμμή ανάμεσα στο “εκπροσωπώ ένα αίτημα” και στο “εκπροσωπώ μια κοινωνία”. Η πρώτη κατάσταση είναι ηθική. Η δεύτερη είναι πολιτική.

Στον σύλλογο, η νομιμοποίηση είναι η αδικία. Στο κόμμα, η νομιμοποίηση πρέπει να είναι και η ικανότητα. Εδώ είναι που ξεκινά η κόλαση της μετάβασης. Γιατί η κοινωνία έχει ήδη κάνει την προβολή: έχει μετατρέψει μια φωνή δικαιοσύνης σε πιθανό φορέα διακυβέρνησης. Κι αυτό γίνεται πριν υπάρξει πρόγραμμα, πριν υπάρξει ομάδα, πριν υπάρξει τίποτα που να μοιάζει με κράτος.

Το πέρασμα της γραμμής δεν γίνεται με μία ανακοίνωση. Γίνεται με μια συσώρευση στιγμών:

- Όταν αρχίζουν να την ρωτούν “τι θα κάνατε εσείς;” κι όχι “τι ζητάτε;”.
- Όταν γύρω της εμφανίζονται άνθρωποι που δεν είναι πια “συγγενείς” ή “υποστηρικτές”, αλλά δυνητικά στελέχη.
- Όταν η δημόσια συζήτηση μετατοπίζεται από το δίκαιο του αιτήματος στο ρεαλισμό της λύσης.

Εκεί, η πολιτική δεν την αντιμετωπίζει πια ως σύμβολο. Την αντιμετωπίζει ως απειλή. Και οι απειλές δεν αντιμετωπίζονται με επιχειρήματα.

Αντιμετωπίζονται με αποδόμηση, με ηθική σπίλωση, με παγίδες, με καθημερινή φθορά.

Το σύστημα έχει πάντα ένα σχέδιο για τέτοιες περιπτώσεις. Δεν είναι πάντα συνωμοσία. Είναι ένστικτο αυτοσυντήρησης:

1. **Υπερ-προσωποποίηση:** “Μόνη της είναι, ας την αφήσουμε να καεί.”
2. **Σύνδεση με σκοτεινές προθέσεις:** “Πίσω της είναι άλλοι.”
3. **Απαίτηση τεχνοκρατίας:** “Δεν ξέρει, είναι επικίνδυνη.”
4. **Ηθική αντιστροφή:** “Εκμεταλλεύεται.”

Η πολιτική τάξη δεν φοβάται τους διαδηλωτές. Τους έχει δει χιλιάδες φορές. Φοβάται εκείνον που μπορεί να πάρει το συναίσθημα και να το μετατρέψει σε θεσμική απειλή. Φοβάται τον άνθρωπο που δεν ανήκει.

Και εδώ γεννιέται ένα δεύτερο παράδοξο: όσο περισσότερο την πιέζουν να γίνει πολιτική, τόσο περισσότερο κινδυνεύει να χάσει αυτό που την έκανε ισχυρή. Διότι η πολιτική απαιτεί “παιχνίδι”, και το κοινό την αγάπησε επειδή δεν “έπαιζε”.

Αυτό είναι το θεμελιώδες δίλημμα της μετάβασης: πώς γίνεσαι πολιτικός χωρίς να γίνεις πολιτικός με τον τρόπο που αηδιάζει η κοινωνία.

4.3 Η δημοσκοπική φαντασίωση: “αν έκανε κόμμα...” ως συλλογική προβολή

Υπάρχει ένα συγκεκριμένο είδος πρότασης που, στην Ελλάδα, λειτουργεί σαν μυστικός σπόρος: «Αν έκανε κόμμα, θα ψήφιζα». Δεν είναι ακριβώς θέση. Δεν είναι ακριβώς πρόθεση. Είναι περισσότερο μια ψυχική χειρονομία. Είναι ο τρόπος που ο πολίτης λέει: “Θέλω κάπου να πάει αυτό. Θέλω να μετατραπεί σε κάτι που μετράει”.

Αυτό το “αν” είναι βόμβα με καθυστέρηση.

Γιατί δημιουργεί δύο παγίδες:

Πρώτη παγίδα: το υποθετικό είναι πάντα τέλειο.

Το “αν έκανε κόμμα” ζει σε έναν χώρο όπου δεν υπάρχουν αδύναμα στελέχη, δεν υπάρχουν ατυχείς δηλώσεις, δεν υπάρχουν συμβιβασμοί, δεν υπάρχουν σκάνδαλα. Είναι σαν ιδανική μάρκα πριν μπει στο ράφι. Μόλις μπει στο ράφι, θα αρχίσει η κριτική. Και δεν θα είναι “δίκαιη”. Θα είναι σκληρή, γιατί η προβολή ήταν σκληρή.

Δεύτερη παγίδα: το υποθετικό γεμίζει με ξένα υλικά.

Ο καθένας φτιάχνει μέσα του το κόμμα που θέλει. Ο ένας θέλει τιμωρία και ρήξη. Ο άλλος θέλει σοβαρότητα και θεσμικότητα. Ο τρίτος θέλει ένα νέο “αντισυστημικό” όχημα. Ο τέταρτος θέλει μια ήρεμη κάθαρση χωρίς αναταραχή. Όλοι αυτοί δεν μπορούν να συνυπάρξουν εύκολα. Όμως στο “αν” συνυπάρχουν, γιατί είναι φαντασία.

Αυτό εξηγεί γιατί η δημοτικότητα χωρίς κόμμα μπορεί να είναι μεγαλύτερη από την δημοτικότητα με κόμμα. Χωρίς κόμμα, είναι δοχείο προβολής. Με κόμμα, είναι συγκεκριμένη πρόταση. Και οι συγκεκριμένες προτάσεις χάνουν κόσμο.

Εδώ πρέπει να ειπωθεί μια αλήθεια που πονά: η δημοσκοπική δημοφιλία δεν είναι πάντα ένδειξη ετοιμότητας για διακυβέρνηση. Είναι ένδειξη ανάγκης για άλλο αφήγημα. Η κοινωνία μπορεί να αποθεώνει έναν άνθρωπο ως σύμβολο και να τον “σκοτώνει” ως διαχειριστή μέσα σε λίγους μήνες. Η ίδια κοινωνία. Με το ίδιο στόμα. Με το ίδιο πάθος. Θυμηθείτε τον **Ιησού**: από το «Ὡσαννά τῷ Υἱῷ Δαυίδ», στο «ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν» τέσσερις ημέρες δρόμος.

Και εδώ ακριβώς αρχίζει να φαίνεται το μέλλον: αν η Καρυστιανού πάει προς κόμμα, το πρώτο της καθήκον δεν θα είναι να ανεβάσει ποσοστά. Το πρώτο της καθήκον θα είναι να μειώσει την τοξικότητα της προβολής πάνω της. Να κάνει την προσδοκία πιο ρεαλιστική πριν την κατασπαράξει.

Διότι η φαντασίωση είναι φίλη στην αρχή και δῆμιος στη συνέχεια.

Το κεφάλαιο κλείνει με ένα πλάνο που δεν μοιάζει “επικοινωνιακό”, αλλά είναι: **όταν κάποιος κερδίζει χωρίς μηχανισμό, πρέπει να χτίσει μηχανισμό χωρίς να φανεί ότι χτίζει μηχανισμό. Πρέπει να οργανωθεί χωρίς να μοιάζει οργανωμένος. Πρέπει να αποκτήσει ομάδα χωρίς να θυμίζει κόμμα. Πρέπει να περάσει από την αντι-οργάνωση στην οργάνωση-ως-ηθική.**

Και αυτό είναι τέχνη.

ΜΕΡΟΣ Β – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η μηχανική του «είναι δική μας» (5.1–5.4)

5.1 Το «δική μας» δεν είναι ιδεολογία – είναι κοινωνική ιδιοκτησία

Το πιο επικίνδυνο κομπλιμέντο στην πολιτική δεν είναι το «σε ψηφίζω». Είναι το «είναι δική μας». Γιατί τη στιγμή που ένα πρόσωπο γίνεται «δικό μας», παύει να ανήκει στον εαυτό του. Γίνεται κοινό κτήμα. Γίνεται προέκταση συλλογικών αναγκών, φόβων, προσδοκιών. Και το συλλογικό δεν είναι ποτέ επιεικές. Είναι απαιτητικό, συχνά σκληρό, σχεδόν εκδικητικό.

Το «δική μας» που ειπώθηκε για την Καρυστιανού δεν ειπώθηκε κομματικά. Δεν ειπώθηκε ιδεολογικά. Ειπώθηκε υπαρξιακά. Σαν να λέει ο κόσμος: «Ανήκεις σε αυτό που μας συνέβη. Άρα ανήκεις σε εμάς». Αυτό δεν είναι ψήφος. Είναι ανάθεση ρόλου. Και ο ρόλος δεν έχει ωράριο, ούτε δικαίωμα άρνησης.

Σε αυτό το σημείο, το σύμβολο παύει να είναι απλώς σύμβολο. Γίνεται αγωγός. Ότι δεν βρίσκει διέξοδο στο πολιτικό σύστημα, περνάει μέσα από αυτό το πρόσωπο. Θυμός, ενοχή, ελπίδα, ανάγκη για τιμωρία, ανάγκη για νόημα. Όλα. Και όσο περισσότερο περνούν, τόσο πιο πολύ βαραίνει.

Η κοινωνική ιδιοκτησία δεν ρωτάει αν αντέχεις. Σε χρησιμοποιεί επειδή χρειάζεται να χρησιμοποιήσει κάποιον. Και αυτό είναι το πρώτο πράγμα που πρέπει να ειπωθεί χωρίς καμία ωραιοποίηση: το «δική μας» δεν είναι προστασία. Είναι φορτίο.

5.2 Οι δεξαμενές στήριξης: ποιοι την βλέπουν ως διέξοδο και γιατί

Αν ξύσεις λίγο το «είναι δική μας», θα δεις από κάτω πολλές, διαφορετικές δεξαμενές. Και αυτές οι δεξαμενές δεν είναι πάντα συμβατές μεταξύ τους.

Υπάρχει πρώτα η δεξαμενή του πένθους. Άνθρωποι που δεν ζητούν πολιτική αλλαγή με όρους προγράμματος, αλλά δικαίωση με όρους ηθικής. Δεν τους ενδιαφέρει αν ξέρει από υπουργεία. Τους ενδιαφέρει αν θα επιμείνει. Αν θα αντέξει. Αν δεν θα τους ξεχάσει όταν σβήσουν οι κάμερες.

Υπάρχει μετά η δεξαμενή της οργής χωρίς σπίτι. Πολίτες που δεν χωράνε πια σε κανένα κόμμα, όχι επειδή είναι «αντισυστημικοί» από ιδεολογία, αλλά επειδή έχουν εξαντληθεί. Έχουν δοκιμάσει, έχουν απογοητευτεί, έχουν καταπιεί. Αυτοί δεν ψάχνουν σωτηρία. Ψάχνουν ρήξη. Όχι απαραίτητα βίαιη, αλλά καθαρή. Να σπάσει κάτι για να πιστέψουν ότι δεν ζουν σε θέατρο.

Υπάρχει και μια τρίτη, πιο σιωπηλή δεξαμενή: οι άνθρωποι της κανονικότητας που δεν φωνάζουν, δεν κατεβαίνουν πάντα στις πλατείες, αλλά νιώθουν ότι το κράτος τους έχει εγκαταλείψει. Αυτοί βλέπουν στην Καρυστιανού όχι επανάσταση, αλλά αποκατάσταση μιας στοιχειώδους σοβαρότητας. Δεν θέλουν χάος. Θέλουν να σταματήσει η κοροϊδία.

Το πρόβλημα είναι προφανές: αυτοί οι τρεις κόσμοι δεν ζητούν το ίδιο πράγμα. Και όμως, όλοι λένε «είναι δική μας». Αυτό σημαίνει ότι, από την πρώτη στιγμή που θα γίνει πολιτικό υποκείμενο με δομή, θα απογοητεύσει αναγκαστικά κάποιον. Και ο απογοητευμένος, όταν έχει επενδύσει συναισθηματικά, δεν φεύγει ήσυχα. Γυρνάει με θυμό.

5.3 Αντι-ελίτ, όχι απαραίτητα αντι-δεξιά ή αντι-αριστερά

Ένα από τα πιο παρεξηγημένα στοιχεία του φαινομένου είναι η ιδεολογική του ανάγνωση. Πολλοί βιάζονται να τη χωρέσουν: «είναι αυτό», «είναι το άλλο», «πάει προς τα εκεί». Η πραγματικότητα είναι πιο απλή και πιο επικίνδυνη: δεν είναι αντι-δεξιά ή αντι-αριστερά. Είναι αντι-ελίτ.

Και όχι με την εύκολη, λαϊκίστικη έννοια. Με την εμπειρική. Με την έννοια ότι ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας πιστεύει πως υπάρχει μια τάξη ανθρώπων που δεν πληρώνει ποτέ το κόστος των αποφάσεών της. Που αποτυγχάνει και προάγεται. Που μιλάει και δεν εννοεί. Που διαχειρίζεται τραγωδίες σαν γραφειοκρατικά συμβάντα.

Η Καρυστιανού δεν μίλησε ποτέ με όρους «δεξιά-αριστερά». Μίλησε με όρους «ευθύνη-ατιμωρησία». Και αυτό είναι το κλειδί. Όταν μετατοπίζεις τη σύγκρουση από την ιδεολογία στην ευθύνη, ανοίγεις ακροατήρια που κανονικά δεν συναντιούνται. Άνθρωποι που διαφωνούν σε όλα, συμφωνούν στο ότι κάτι εδώ είναι βαθιά άδικο.

Αυτό όμως δημιουργεί ένα νέο πρόβλημα: χωρίς ιδεολογικό άξονα, το “μαζί” κρατάει όσο κρατάει η ηθική ένταση. Όταν έρθει η ώρα των συγκεκριμένων επιλογών –οικονομία, εξωτερική πολιτική, άμυνα– η σύγκρουση επιστρέφει. Και τότε, το «είναι δική μας» αρχίζει να σπάει σε κομμάτια.

5.4 Το νέο δίπολο: «κανονικότητα» vs «κάθαρση»

Το πραγματικό δίπολο που γεννήθηκε δεν είναι κομματικό. Είναι υπαρξιακό. Από τη μία η «κανονικότητα»: σταθερότητα, διαχείριση, χαμηλές προσδοκίες, «μην ταραζούμε τα νερά». Από την άλλη η «κάθαρση»: να ειπωθούν ονόματα, να αποδοθούν ευθύνες, να αλλάξει ο τρόπος που λειτουργεί το κράτος.

Η Καρυστιανού τοποθετήθηκε, χωρίς να το διακηρύξει, στο στρατόπεδο της κάθαρσης. Και αυτό εξηγεί γιατί την αγκάλιασαν άνθρωποι που, υπό άλλες συνθήκες, δεν θα μοιράζονταν ούτε τραπέζι. Η κάθαρση δεν χρειάζεται πλήρες πρόγραμμα για να κινητοποιήσει. Χρειάζεται αξιοπιστία.

Αλλά εδώ βρίσκεται η μεγαλύτερη παγίδα: η κάθαρση χωρίς κανονικότητα οδηγεί σε αστάθεια. Και η κανονικότητα χωρίς κάθαρση οδηγεί σε σήψη. Η κοινωνία σήμερα θέλει και τα δύο, αλλά δεν ξέρει πώς να τα συνδυάσει. Γι' αυτό ψάχνει πρόσωπο. Και γι' αυτό το πρόσωπο γίνεται πεδίο μάχης.

Το «είναι δική μας» θα κρατήσει όσο η Καρυστιανού καταφέρνει να ενσαρκώνει την υπόσχεση ότι η κάθαρση δεν θα γίνει τυφλή εκδίκηση και ότι η κανονικότητα δεν θα γίνει συγκάλυψη. Αν γείρει υπερβολικά προς τη μία πλευρά, θα χάσει την άλλη. Και αν προσπαθήσει να ικανοποιήσει όλους, θα χάσει τον εαυτό της.

Το κεφάλαιο αυτό αφήνει μια σκληρή διαπίστωση: η μεγαλύτερη απειλή για την Καρυστιανού δεν είναι η εχθρότητα των αντιπάλων. Είναι η ιδιοκτησιακή αγάπη των υποστηρικτών. Γιατί αυτή η αγάπη δεν συγχωρεί τη διαφοροποίηση. Θέλει το σύμβολο ακέραιο, αμετάβλητο, αιώνιο. Και τίποτα ανθρώπινο δεν είναι αιώνιο.

ΜΕΡΟΣ Β – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Τι σημαίνει «παιδιάτρος» ως πολιτικό σήμα (6.1–6.3)

6.1 Η παιδιάτρος ως αρχέτυπο φροντίδας, όχι ως τεχνοκράτης

Στην πολιτική σκηνή που έχει μάθει να παράγει επαγγελματίες της εξουσίας, το να εμφανίζεται μια παιδιάτρος ως πιθανή αρχηγός δεν είναι απλώς «έκπληξη». Είναι πολιτισμική πρόκληση. Ο κόσμος δεν διαβάσει το επάγγελμα ως βιογραφικό. Το διαβάσει ως σύμβολο.

Η παιδιάτρος, στη συλλογική φαντασία, δεν είναι ο ειδικός που ξέρει αριθμούς. Είναι ο άνθρωπος που ξέρει σώματα. Που ξέρει ευθύνη. Που ξέρει να κοιτάει στα μάτια έναν γονιό και να μην του λέει παραμύθια. Που βρίσκεται καθημερινά απέναντι σε αυτό που όλοι φοβούνται: τη φθορά, τον κίνδυνο, την απώλεια, το “αν συμβεί κάτι, δεν γυρίζει”.

Αυτό το αρχέτυπο φροντίδας είναι πολιτικά πανίσχυρο, γιατί έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τον κλασικό τύπο πολιτικού. Ο κλασικός πολιτικός μιλάει με λέξεις που δεν έχουν σώμα: “μεταρρύθμιση”, “ανάπτυξη”, “πλαίσιο”, “στόχευση”. Η παιδιάτρος, ως εικόνα, μιλάει με κάτι απλό: “σου κρατάω το χέρι όταν τρέμεις”.

Εδώ βρίσκεται η βαθιά, σχεδόν μεταφυσική γοητεία του φαινομένου: η κοινωνία δεν αναζητά μόνο ικανότητα. Αναζητά **προστασία**. Και όταν οι θεσμοί δεν προστατεύουν, ο κόσμος πάει στον άνθρωπο που, στο δικό του σύμπαν, η προστασία είναι επάγγελμα.

Όμως ακριβώς αυτό το αρχέτυπο έχει και ένα σκοτεινό υπόστρωμα: η φροντίδα είναι συναίσθημα. Η διακυβέρνηση είναι σύγκρουση. Η παιδιάτρος είναι η μορφή που η κοινωνία φαντάζεται ότι θα διαχειριστεί τον πόνο. Αλλά η πολιτική δεν είναι ιατρική. Ο ασθενής δεν είναι ένα παιδί στο εξεταστήριο. Είναι ένα κράτος με μηχανισμούς που αντιστέκονται.

Αυτό σημαίνει ότι το πολιτικό “σήμα” της παιδιάτρου μπορεί να γεννήσει μια επικίνδυνη προσδοκία: ότι η καλοσύνη αρκεί. Ότι η ηθική αρκεί. Ότι το να είσαι “άνθρωπος” αρκεί. Κι εδώ πρέπει να ειπωθεί από τώρα, για να μη γίνει καταστροφή αργότερα: η καλοσύνη είναι προϋπόθεση. Δεν είναι μέθοδος.

6.2 Η “αθωότητα” ως πολιτικό κεφάλαιο και ως επικίνδυνη αυταπάτη

Η αθωότητα, στην πολιτική, λειτουργεί όπως λειτουργεί η λευκή σελίδα: πάνω της μπορείς να γράφεις ό,τι θέλεις. Γι' αυτό την αγαπάει το κοινό. Και γι' αυτό την μισεί το σύστημα.

Η Καρυστιανού κουβαλάει ένα είδος αθωότητας που δεν είναι παιδικότητα. Είναι απουσία πολιτικού επαγγελματισμού. Δεν έχει το βλέμμα του ανθρώπου που έχει μάθει να υπολογίζει. Δεν έχει το χαμόγελο που παίζει. Δεν έχει την ψυχρή άνεση του "τα έχω δει όλα". Αυτή η απουσία παράγει εμπιστοσύνη, γιατί μοιάζει με γνησιότητα.

Αλλά εδώ το βιβλίο δεν μπορεί να χαριστεί, γιατί αν χαριστεί, θα γίνει συνένοχο στη μελλοντική απογοήτευση.

Η πολιτική αθωότητα είναι κεφάλαιο μόνο μέχρι τη στιγμή που συναντά την πολιτική πραγματικότητα. Μετά γίνεται στόχος.

Το κράτος έχει διαδικασίες που δεν συγκινούνται. Έχει γραφειοκρατία που δεν συγκινείται. Έχει συμφέροντα που δεν συγκινούνται. Έχει διεθνείς σχέσεις που δεν συγκινούνται. Έχει υπηρεσίες που "σου χαμογελούν" και ταυτόχρονα σε καθυστερούν μέχρι να εξαντληθείς.

Η αθωότητα, όταν μπει σε αυτό το πεδίο, κινδυνεύει να γίνει δύο πράγματα:

- **Αυταπάτη:** η ιδέα ότι η ηθική πίεση αρκεί για να αλλάξει το σύστημα.
- **Πρωτόγνωρος κυνισμός:** όταν καταλάβεις ότι δεν αρκεί, μπορεί να πας στο άλλο άκρο και να γίνεις αυτό που μισείς για να επιβιώσεις.

Η κοινωνία λατρεύει την αθωότητα, αλλά δεν συγχωρεί την αφέλεια. Και αυτά τα δύο, στο δημόσιο μάτι, συχνά μπερδεύονται. Ένα λάθος χειρισμού θα παρουσιαστεί ως "επικίνδυνη ανικανότητα". Μια σωστή αλλά σκληρή απόφαση θα παρουσιαστεί ως "προδοσία του συμβόλου".

Άρα το πολιτικό κεφάλαιο της αθωότητας πρέπει να μετατραπεί σε κάτι πιο ανθεκτικό: σε θεσμική σοβαρότητα. Κι αυτό δεν είναι θέμα επικοινωνίας. Είναι θέμα επιλογών. Επιλογών ανθρώπων, επιλογών διαδικασιών, επιλογών ρυθμού.

Η αθωότητα δεν πρέπει να χαθεί — πρέπει να θωρακιστεί. Να γίνει αυστηρότητα χωρίς κυνισμό.

6.3 Η κριτική ερώτηση: πότε η αυθεντία γίνεται ανικανότητα;

Υπάρχει ένα σημείο στην ιστορία κάθε “εκτός συστήματος” προσώπου όπου η αυθεντία του αρχίζει να συγκρούεται με την ανάγκη για γνώση. Μέχρι ένα σημείο, το κοινό λέει: “δεν πειράζει που δεν ξέρει, θα μάθει”. Μετά από αυτό το σημείο, το κοινό λέει: “δεν ξέρει, άρα μας κοροϊδεύει”.

Η γραμμή είναι λεπτή και ύπουλη. Και το χειρότερο: δεν την καθορίζει ο ίδιος ο άνθρωπος. Την καθορίζει το περιβάλλον.

Αν η Καρυστιανού μείνει στον ρόλο του ηθικού κατήγορου, η άγνοια πολιτικής τεχνικής μπορεί να συγχωρείται. Αν όμως διεκδικήσει ρόλο αρχηγού ή διακυβέρνησης, τότε η ίδια άγνοια θα γίνει κατηγορία. Και θα είναι η πιο αποτελεσματική κατηγορία, γιατί θα μοιάζει “λογική”.

«Πώς θα σταθεί απέναντι στην Τουρκία;»

«Ποιος θα είναι υπουργός Οικονομικών;»

«Τι θα κάνει με την άμυνα;»

«Πώς θα κυβερνήσει;»

Εδώ δεν βοηθά ο θυμός. Δεν βοηθά η ηθική. Χρειάζεται δομή.

Και εδώ είναι η πρώτη, πρακτική, σχεδόν τεχνική συμβουλή που πρέπει να μπει νωρίς στο βιβλίο, πριν έρθουν τα επόμενα κεφάλαια για κόμμα και στρατηγική:

Αν αυτό το εγχείρημα προχωρήσει, το πρώτο μεγάλο “έργο” δεν θα είναι οι ομιλίες. Θα είναι η δημιουργία ενός μικρού, αυστηρού κύκλου σοβαρότητας — όχι κομματικού, σοβαρότητας. Μιας ομάδας που να μπορεί να απαντήσει χωρίς να γελοιοποιηθεί, που να μπορεί να σταθεί χωρίς να προδώσει.

Όχι “τεχνοκράτες” ως βιτρίνα. Αλλά άνθρωποι με εμπειρία σε κράτος, διεθνείς σχέσεις, οικονομία, διοίκηση, που να έχουν δύο χαρακτηριστικά:

1. επάρκεια

2. και ηθικό βάρος — να μην μοιάζουν με μεταγραφή του παλιού

Διότι η πιο εύκολη παγίδα για την Καρυστιανού θα είναι να φτιάξει “σκιώδες κυβερνητικό σχήμα” με ανθρώπους που φαίνονται σοβαροί αλλά εκπέμπουν παλιό σύστημα. Και τότε θα καταρρεύσει το «είναι δική μας».

Αντίθετα, αν αργά και μεθοδικά εμφανίσει κύκλους ευθύνης, όχι ως “κόμμα”, αλλά ως “ομάδα για να μη σας προδώσω”, τότε η αυθεντία της μπορεί να μετατραπεί σε ικανότητα χωρίς να χαθεί η γνησιότητα.

Το κεφάλαιο κλείνει με την πιο καθαρή, άβολη πρόταση:

Η Καρυστιανού δεν θα κριθεί μόνο για το αν έχει δίκιο. Θα κριθεί για το αν μπορεί να κάνει το δίκιο πράξη χωρίς να καταστρέψει τη χώρα στη διαδικασία.

ΜΕΡΟΣ Γ – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Το σημείο χωρίς επιστροφή (7.1–7.3)

7.1 Από την καταγγελία στην πρόταση: εκεί χάνεται κόσμος

Η καταγγελία είναι εύκολη να την αγαπήσεις. Είναι καθαρή, σχεδόν ηδονική: δείχνεις το έγκλημα, δείχνεις το ψέμα, δείχνεις την ατιμωρησία, και ο κόσμος νιώθει για πρώτη φορά ότι κάποιος λέει δυνατά αυτό που εκείνος ψιθυρίζει χρόνια. Η καταγγελία είναι ο καθρέφτης που τον βάζεις μπροστά στο σύστημα και το αναγκάζεις να δει το πρόσωπό του, έστω για ένα δευτερόλεπτο πριν γυρίσει αλλού.

Αλλά η πρόταση δεν είναι καθρέφτης. Η πρόταση είναι εργαλείο. Και το εργαλείο έχει βάρος. Θέλει χέρι που ξέρει να το κρατάει. Θέλει σχέδιο. Θέλει ρυθμό. Θέλει την ψυχρή, σχεδόν τεχνική βία της εφαρμογής.

Εκεί, στο πέρασμα από την καταγγελία στην πρόταση, χάνεται κόσμος. Όχι επειδή ο κόσμος είναι “χαζός”. Αλλά επειδή ο κόσμος, όταν είναι πληγωμένος, προτιμά τη βεβαιότητα του θυμού από την αβεβαιότητα του σχεδίου. Ο θυμός είναι άμεσος. Η πρόταση είναι διαδρομή. Ο θυμός δεν έχει αποτυχίες – πάντα δικαιώνεται συναισθηματικά. Η πρόταση μπορεί να αποτύχει. Και η πιθανότητα αποτυχίας τρομάζει.

Το σύστημα, από την άλλη, έχει μάθει να αντέχει την καταγγελία. Την παίζει στα δελτία, την αφήνει να εκτονωθεί, την φθείρει με “αντι-ρεπορτάζ”, την κουράζει. Αυτό που δεν αντέχει είναι η πρόταση που παίρνει μορφή. Η πρόταση που γίνεται δομή. Η πρόταση που γίνεται ψηφοδέλτιο. Η πρόταση που γίνεται πιθανότητα εξουσίας.

Εδώ βρίσκεται το σημείο χωρίς επιστροφή: τη στιγμή που η Καρυστιανού, όποτε και αν συμβεί, θα πρέπει να απαντήσει όχι στο “τι συνέβη”, αλλά στο “τι θα κάνεις εσύ”. Το “εσύ” είναι το δηλητήριο και ταυτόχρονα η στέψη. Γιατί μόλις δεχτεί το “εσύ”, αποδέχεται ότι μπαίνει στο πεδίο όπου οι άνθρωποι δεν κρίνονται από τη δικαιοσύνη του θυμού τους, αλλά από την αποτελεσματικότητα των πράξεών τους.

Και τότε, για πρώτη φορά, η κοινωνία θα της ζητήσει να απογοητεύσει κάποιον. Είναι μαθηματικό. Κάθε πρόταση είναι επιλογή. Κάθε επιλογή είναι απόρριψη. Και κάθε απόρριψη είναι εχθρός.

Η καταγγελία ενώνει. Η πρόταση χωρίζει.

7.2 Η δημόσια ένδειξη “οργανώνεται κίνημα”: τι αλλάζει ψυχολογικά στο ακροατήριο

Δεν χρειάζεται να ανακοινωθεί κόμμα για να ξεκινήσει η φθορά. Αρκεί να φανεί “οργάνωση”. Αρκεί να ακουστεί η λέξη “κίνηση”. Αρκεί να διαρρεύσει ότι “συζητιέται”, ότι “στήνεται”, ότι “υπάρχει ομάδα”.

Από εκείνη τη στιγμή, το κοινό χωρίζεται σε τρία είδη ανθρώπων, με ταχύτητα που σοκάρει:

1. **Οι πιστοί:** αυτοί που λένε “επιτέλους, προχώρα”. Θα της δώσουν ανοχές, θα δικαιολογήσουν αστοχίες, θα πολεμήσουν στα σχόλια, θα γίνουν ασπίδα. Είναι πολύτιμοι, αλλά είναι και επικίνδυνοι, γιατί η πίστη τους μπορεί να μετατραπεί σε λατρεία. Και η λατρεία γεννά παράνοια.
2. **Οι επιφυλακτικοί:** αυτοί που λένε “μην γίνει σαν τους άλλους”. Είναι η κρίσιμη μάζα. Δεν φωνάζουν, αλλά κρίνουν. Αν τους χάσεις, δεν θα το καταλάβεις από χειροκροτήματα που μειώθηκαν. Θα το καταλάβεις αργότερα, όταν δεν θα έρθουν.
3. **Οι κυνικοί-κυνηγοί:** αυτοί που περιμένουν τη στιγμή που θα μπορούν να πουν “στα έλεγα”. Δεν θέλουν απλώς να αποτύχει. Θέλουν να αποδειχθεί ότι δεν υπάρχει εξαίρεση. Γιατί αν υπάρξει εξαίρεση, καταρρέει ο κυνισμός τους, και ο κυνισμός είναι η πανοπλία τους.

Όταν εμφανιστεί η ένδειξη “κίνηση”, αλλάζει και κάτι άλλο: αλλάζει η ψυχολογία του ίδιου του ακροατηρίου απέναντι στην ίδια. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, την παρακολουθούν σαν ηθικό γεγονός. Μετά, την παρακολουθούν σαν επένδυση.

Και οι επενδύσεις θέλουν απόδοση.

Εκεί αρχίζει το πραγματικό μαρτύριο της πολιτικής επικοινωνίας: η Καρυστιανού θα πρέπει να διατηρήσει το ύφος της αυθεντίας, αλλά ταυτόχρονα να περάσει σε γλώσσα σχεδίου. Να μην χάσει το ανθρώπινο βάρος, αλλά να αποκτήσει διοικητικό νεύρο. Να μην γίνει “πολιτικός”, αλλά να γίνει ικανή να κυβερνήσει – ή τουλάχιστον ικανή να πείσει ότι δεν θα τινάξει τα πάντα στον αέρα.

Κι εδώ, ο νους μου ξαναγυρνάει σε εκείνη τη στιγμή στο Σύνταγμα: το ταπεινό “ευχαριστώ”, το βλέμμα που έλεγε “το ξέρω”. Εκείνο το βλέμμα δεν είχε μέσα του θρίαμβο. Είχε ευθύνη. Και η ευθύνη, σε αυτή τη χώρα, έχει μια τάση να γίνεται ή σταυρός ή όπλο.

7.3 Σύγκρουση ρόλων: πρόεδρος συλλόγου vs πολιτική ηγέτις (και οι αντιδράσεις)

Υπάρχει μια βρώμικη λέξη που η Ελλάδα λατρεύει να χρησιμοποιεί όταν θέλει να μικρύνει κάποιον: “ρόλος”. «Δεν είναι ο ρόλος της αυτός». «Υπερβαίνει τον ρόλο της». «Να μείνει στον ρόλο της».

Ο “ρόλος” είναι το σχοινί με το οποίο το σύστημα δένει τους ανθρώπους στη θέση τους. Γιατί ο ρόλος λειτουργεί σαν φράχτης: εδώ επιτρέπεται να μιλάς, από εδώ και πέρα είναι απειλή.

Για την Καρυστιανού, η σύγκρουση ρόλων είναι αναπόφευκτη. Όσο μένει πρόεδρος ενός συλλόγου, έχει την ηθική νομιμοποίηση της εκπροσώπησης ενός συγκεκριμένου τραύματος. Όταν αρχίσει να κινείται ως πολιτική ηγέτις, θα της πουν ότι “χρησιμοποιεί τον σύλλογο”. Θα της πουν ότι “πολιτικοποιεί” κάτι που “πρέπει να μείνει καθαρό”. Θα της πουν ότι “εκμεταλλεύεται”.

Και εδώ βρίσκεται η πιο ύπουλη παγίδα: το ίδιο επιχείρημα θα το χρησιμοποιήσουν και αντίπαλοι και δήθεν φίλοι.

Οι αντίπαλοι θα το χρησιμοποιήσουν για να τη χτυπήσουν.

Οι φίλοι θα το χρησιμοποιήσουν “από αγάπη”, για να τη συνετίσουν.

Και κάπου ανάμεσα, η πραγματικότητα θα παραμένει αμείλικτη: αν δεν υπάρξει πολιτική μετάφραση, το αίτημα θα λιώσει σε νομικές διαδικασίες που διαρκούν χρόνια, σε αναβολές, σε φθορά, σε κουρασμένη κοινή γνώμη.

Αυτό είναι το σκληρό δίλημμα, και δεν επιτρέπεται ωραιοποίηση:

- Αν μείνει μόνο στον ρόλο του συλλόγου, κινδυνεύει να γίνει αιώνια φωνή ενός τραύματος που δεν θα δικαιωθεί ποτέ πολιτικά.
- Αν περάσει στον ρόλο της πολιτικής ηγέτιδας, κινδυνεύει να κατηγορηθεί ότι πρόδωσε το τραύμα για να πάρει εξουσία.

Και όμως, υπάρχει μια τρίτη δυνατότητα, δύσκολη αλλά υπαρκτή: να παρουσιάσει την πολιτική μετάβαση όχι ως “καριέρα”, αλλά ως **αναγκαιότητα για να ολοκληρωθεί το αίτημα**. Να το πει τόσο καθαρά που να μην χωράει παρερμηνεία:

Δεν μπαίνω για να γίνω κάτι. Μπαίνω γιατί αλλιώς αυτό δεν τελειώνει ποτέ.

Αυτό το “αλλιώς δεν τελειώνει ποτέ” είναι η μόνη γέφυρα που μπορεί να ενώσει τους δύο ρόλους χωρίς να διαλύσει το σύμβολο. Αλλά για να σταθεί, χρειάζεται δύο πράγματα που δεν χαρίζονται:

1. **Πειθαρχία αφήγησης**: μία γραμμή, μία λογική, χωρίς νευρικές αντιφάσεις, χωρίς καθημερινές παλινωδίες, χωρίς “μισές” απαντήσεις.
2. **Καθαρή δομή διαχωρισμού**: ο σύλλογος ως θεσμική μνήμη και διεκδίκηση· η πολιτική κίνηση ως όχημα εφαρμογής. Να μην μπερδεύτούν. Να μην γίνει το ένα εργαλείο του άλλου, στα μάτια του κόσμου.

Γιατί το σύστημα θα προσπαθήσει να τα μπερδέψει. Θα προσπαθήσει να παρουσιάσει την πολιτική κίνηση ως ιδιοποίηση του συλλογικού πένθους. Και αν το καταφέρει, θα χτυπήσει στο μόνο σημείο που πονάει πραγματικά: στην ηθική αυθεντία.

Το κεφάλαιο αυτό κλείνει με μια σκηνική αλήθεια: **όταν μια γυναίκα περπατάει ανάμεσα σε καπνό, δακρυγόνα, φωνές, και την ίδια στιγμή κουβαλάει πάνω της την προβολή μιας κοινωνίας, δεν κινδυνεύει μόνο από τους “εχθρούς”.** **Κινδυνεύει από τη φυσική φθορά του ρόλου. Κάθε μέρα που περνά, ο ρόλος ζητάει παραπάνω αίμα. Κι ο ρόλος, αν δεν τον ελέγξεις, σε πίνει.**

Και τώρα, αφού είδαμε το σημείο χωρίς επιστροφή, έρχεται το επόμενο αναπόφευκτο: η επίθεση. Η οργανωμένη, προβλέψιμη, σχεδόν τελετουργική προσπάθεια να μετατραπεί το σύμβολο σε καρικατούρα.

ΜΕΡΟΣ Γ – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η «επίθεση του συστήματος» ως προβλέψιμο σενάριο (8.1–8.4)

«Πρώτα σε αγνοούν, μετά σε χλευάζουν, μετά σε πολεμούν, μετά νικάς.»

Η φράση αυτή αποδίδεται στον Γκάντι και επαναλαμβάνεται τόσο συχνά που κινδυνεύει να γίνει διακοσμητικό μότο σε κούπες γραφείου. Αλλά στην πολιτική πραγματικότητα έχει χρησιμότητα, όχι ως αισιοδοξία, αλλά ως χάρτης. Γιατί περιγράφει τη διαδρομή με την οποία το σύστημα —οποιοδήποτε σύστημα— αντιδρά σε μια απειλή που δεν μπορεί να καταπιεί εύκολα.

Η Καρυστιανού, μέχρι τώρα, έχει περάσει ήδη από το πρώτο στάδιο: την αγνόησαν όσο μπορούσαν. Την αντιμετώπισαν σαν προσωρινό κύμα, σαν μια θλίψη που θα κάνει τον κύκλο της και θα επιστρέψει στην ιδιωτικότητα. Μετά πέρασαν στο δεύτερο: τη χλεύασαν ή, πιο “κομπά”, την υποτίμησαν. Υπονοούμενα, ψιθυριστά “δεν ξέρει”, ειρωνείες, τα γνωστά. Και τώρα, όσο το ενδεχόμενο πολιτικής μετάβασης γίνεται ορατό, έρχεται το τρίτο στάδιο: θα την πολεμήσουν.

Όχι όλοι με τον ίδιο τρόπο. Όχι όλοι με την ίδια ένταση. Αλλά θα την πολεμήσουν. Γιατί αυτό είναι το σημείο όπου το σύμβολο παύει να είναι συναίσθημα και γίνεται πιθανότητα εξουσίας. Και η πιθανότητα εξουσίας είναι πάντα απειλή.

Η διαφορά είναι ότι εδώ δεν μιλάμε για έναν συνηθισμένο πολιτικό πόλεμο. Μιλάμε για πόλεμο απέναντι σε ηθική αυθεντία. Κι όταν πολεμάς ηθική αυθεντία, δεν μπορείς να την νικήσεις με επιχειρήματα. Πρέπει να την κάνεις να φαίνεται υποκριτική, ιδιοτελής, ή αφελής. Πρέπει να ρίξεις σκιές.

8.1 Το βασικό κατηγορητήριο: «εκμετάλλευση πένθους»

Αυτό θα είναι το πρώτο και το πιο δηλητηριώδες βλήμα. Γιατί είναι εύκολο να ειπωθεί και δύσκολο να αποκρουστεί χωρίς να πέσεις στην παγίδα της απολογίας.

Το σχήμα θα είναι πάντα το ίδιο, ακόμη κι αν αλλάζουν οι λέξεις:

- «Το χρησιμοποιεί.»
- «Το κεφαλαιοποιεί.»
- «Το κάνει πολιτική.»
- «Το κάνει καριέρα.»

Το επιχείρημα αυτό δεν είναι απλώς προσωπική επίθεση. Είναι προσπάθεια να αποσυνδεθεί η ηθική βάση της από την πολιτική της πιθανότητα. Να κοπεί το καλώδιο που δίνει ρεύμα στο φαινόμενο. Γιατί αν το κοινό πει έστω και για λίγο “μήπως...;”, τότε ο ηλεκτρισμός πέφτει.

Κι εδώ το σύστημα έχει ένα πλεονέκτημα: ξέρει ότι πολλοί άνθρωποι, ακόμη κι αν τη στηρίζουν, φοβούνται αυτό ακριβώς. Φοβούνται να δουν το πένθος να γίνεται εργαλείο. Άρα το βλήμα πιάνει πάνω σε ήδη υπάρχον άγχος. Το χτύπημα δεν χρειάζεται να είναι τεκμηριωμένο. Χρειάζεται να ακουστεί.

Η παγίδα για την ίδια είναι προφανής: αν προσπαθήσει να απαντάει συνεχώς “δεν το εκμεταλλεύομαι”, θα εγκλωβιστεί σε αέναη απολογία. Και η απολογία, στην πολιτική, είναι σαν να δίνεις αίμα σε καρχαρίες.

Η μόνη άμυνα εδώ δεν είναι η άρνηση. Είναι η σταθερή απόδειξη, ξανά και ξανά, ότι το κίνητρο δεν αλλάζει και ότι η μορφή της δράσης δεν γίνεται θέαμα. Η άμυνα είναι η συνέπεια. Και η συνέπεια, για να μην είναι απλώς λέξη, πρέπει να γίνει κανόνας συμπεριφοράς.

8.2 Το δεύτερο: «ήταν έτοιμο κόμμα στα κρυφά»

Η υπόνοια ότι υπήρχε “έτοιμο κόμμα” ή “κρυφή προετοιμασία” θα χρησιμοποιηθεί για να ακυρώσει το βασικό κεφάλαιό της: την εικόνα του απρόβλεπτου, του μη-μηχανισμού, της μη-συναλλαγής. Θα επιχειρήσουν να τη μεταφέρουν από την κατηγορία «ανθρώπινη αναγκαιότητα» στην κατηγορία «πολιτική επιχείρηση».

Αυτό είναι το “τεχνικό” βλήμα, σχεδόν ανακουφιστικό για τους κυνικούς. Γιατί τους δίνει μια βολική εξήγηση: δεν υπήρξε αυθεντικό κύμα· υπήρξε σχέδιο.

Το επιχείρημα αυτό είναι επικίνδυνο ακόμη και όταν είναι ψευδές, γιατί δεν χρειάζεται να αποδειχθεί πλήρως για να λειτουργήσει. Αρκεί να δημιουργήσει την αίσθηση ότι “κάτι υπήρχε”. Κι αν το “κάτι” δεν μπορεί να αποδειχθεί, θα μείνει σαν οσμή. Και οι οσμές στην πολιτική μένουν περισσότερο από τα γεγονότα.

Εδώ η στρατηγική αποφυγής είναι λεπτή: αν βγει και πει “όχι, δεν είχα τίποτα”, θα της πουν “ψεύδεσαι”. Αν πει “ναι, υπήρχαν σκέψεις”, θα της πουν “άρα το παραδέχεσαι”. Άρα χρειάζεται τρίτος δρόμος: να μετατρέψει την ερώτηση από “είχες σχέδιο;” σε “γιατί το σχέδιο είναι αναγκαιότητα;”.

Δηλαδή: να πει ότι η σκέψη πολιτικής οργάνωσης δεν είναι κρυφή ίντριγκα, αλλά φυσική συνέπεια ενός αδιεξόδου. Όταν η δικαιοσύνη και οι θεσμοί δεν παράγουν κάθαρση, η κοινωνία θα αναζητήσει πολιτική μετάφραση. Δεν είναι μυστικό. Είναι μηχανική.

Αλλά πρέπει να το πει χωρίς να μοιάζει ότι “στήνει” κάτι. Και εκεί, ο τόνος είναι πιο σημαντικός από το περιεχόμενο. Γιατί ο τόνος είναι το DNA της αξιοπιστίας.

8.3 Το τρίτο: «μηδενική εμπειρία – επικίνδυνη για τη χώρα»

Αυτό είναι το αγαπημένο επιχείρημα των σοβαροφανών. Των ανθρώπων που ντύνονται με “λογική” για να κρύψουν το φόβο τους. Εδώ θα ακουστούν οι λέξεις που πάντα εμφανίζονται όταν κάποιος απειλεί την επαγγελματική τάξη της πολιτικής: “θεσμικότητα”, “ικανότητα”, “κυβερνησιμότητα”, “επικινδυνότητα”.

Και πρέπει να ειπωθεί καθαρά: το επιχείρημα αυτό έχει βάση. Η πολιτική είναι σκληρή τεχνική. Η εξωτερική πολιτική είναι σκληρή τεχνική. Η οικονομία είναι σκληρή τεχνική. Το κράτος είναι τεχνική. Δεν κυβερνάς με ηθική μόνο.

Αλλά εδώ είναι η κρίσιμη αντιστροφή: αυτό το επιχείρημα, όταν το εκτοξεύει το ίδιο το σύστημα που έχει αποτύχει να προστατεύσει, να εξηγήσει, να λογοδοτήσει, ακούγεται υποκριτικό. Είναι σαν να σου λένε “χρειάζεσαι πιλότο” ενώ το αεροπλάνο τους έχει ήδη πάρει φωτιά.

Το κοινό δεν θα απορρίψει την ανάγκη για εμπειρία. Θα απορρίψει το δικαίωμα των ίδιων να κουνάνε το δάχτυλο. Γι’ αυτό η Καρυστιανού μπορεί να κερδίσει εδώ, μόνο αν κάνει κάτι που μοιάζει αντιφατικό: να παραδεχθεί την ανάγκη εμπειρίας, να μιλήσει θεσμικά, να δείξει σοβαρότητα, χωρίς να αφήσει την “παλιά επάρκεια” να την καταλάβει.

Ο τρόπος είναι ένας: όχι να υποδυθεί ότι τα ξέρει όλα, αλλά να παρουσιάσει δομή που καλύπτει το κενό. Δηλαδή: ομάδα. Κύκλους ευθύνης. Δείγματα οργάνωσης που δεν μοιάζουν με κομματικό μηχανισμό, αλλά με άμυνα απέναντι στην ανευθυνότητα.

Αν το κάνει σωστά, το επιχείρημα “δεν ξέρει” μετατρέπεται σε “δεν παριστάνει ότι ξέρει”. Και αυτό, σε μια χώρα γεμάτη από ανθρώπους που παριστάνουν, είναι ισχυρό.

8.4 Πώς απαντάς χωρίς να γίνεις ίδιος: η τέχνη της μη-απολογίας

Εδώ είναι που η επικοινωνία δεν είναι παιχνίδι, είναι επιβίωση.

Η πρώτη παγίδα είναι να απαντάς σαν κατηγορούμενος. Όποιος απαντά σαν κατηγορούμενος, χάνει πριν τελειώσει τη φράση. Γιατί δίνει στο σύστημα αυτό που θέλει: την εικόνα ότι πρέπει να δικαιολογείται.

Η δεύτερη παγίδα είναι να απαντάς με οργή. Η οργή αρέσει στο πλήθος, αλλά δίνει υλικό σε εκείνους που θέλουν να σε παρουσιάσουν ως “ακραίο” και “επικίνδυνο”. Η οργή είναι καύσιμο, αλλά στο πεδίο της αποδόμησης γίνεται εύφλεκτο.

Η τρίτη παγίδα είναι να απαντάς με “απέραντη ηθική”. Με κηρύγματα. Γιατί τότε μετατρέπεις την πολιτική σε θρησκεία. Και η θρησκεία, στην πολιτική, καταλήγει πάντα σε σχίσμα.

Άρα μένει μια τέταρτη επιλογή, η πιο δύσκολη: η μη-απολογία. Να απαντάς με τρόπο που δεν αποδέχεται το πλαίσιο της κατηγορίας, αλλά το μετακινεί.

Παράδειγμα εσωτερικού κανόνα:

- Δεν απαντάς “δεν εκμεταλλεύομαι” → απαντάς “ο λόγος που μιλάω είναι για να τελειώσει αυτό που δεν τελειώνει”.
- Δεν απαντάς “δεν είχα σχέδιο” → απαντάς “η κοινωνία ζητά δομή επειδή οι θεσμοί δεν παράγουν αποτέλεσμα”.
- Δεν απαντάς “ξέρω από άμυνα” → απαντάς “κανείς δεν πρέπει να κυβερνήσει μόνος· γι’ αυτό χτίζουμε ομάδα ευθύνης”.

Η μη-απολογία είναι η τέχνη να κρατάς την αξιοπρέπεια του συμβόλου και να κερδίζεις πόντους σοβαρότητας χωρίς να σε ρουφήξει η λάσπη.

Το κεφάλαιο τελειώνει με την πιο απλή πρόταση: **όταν αρχίσουν να την πολεμούν, αυτό σημαίνει ότι την έχουν ήδη αναγνωρίσει ως πολιτική απειλή. Το θέμα δεν είναι να αποφύγει τον πόλεμο. Το θέμα είναι να μην αφήσει τον πόλεμο να τη μετατρέψει σε αυτό που πολεμά.**

ΜΕΡΟΣ Γ – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Η παγίδα της “αγνότητας” (9.1–9.3)

9.1 Η αγνότητα απαιτεί αλάθητο. Η πολιτική παράγει λάθη.

Η αγνότητα είναι το πιο ακριβό νόμισμα στην πολιτική, γιατί δεν μπορείς να το ξοδέψεις σε μικρά ψώνια. Όταν σε αγαπούν επειδή είσαι «καθαρός», δεν σου επιτρέπουν να λερωθείς ούτε από σκόνη. Σου ζητούν να παραμείνεις αμόλυντος μέσα σε ένα περιβάλλον που είναι φτιαγμένο από λάσπη, διαδικασίες, διαπραγματεύσεις, μικρούς συμβιβασμούς και μεγάλες σιωπές.

Αυτό είναι το παράδοξο του φαινομένου Καρυστιανού: η δύναμή του είναι ότι μοιάζει αγνό, αλλά το μέλλον του —αν πάει προς κόμμα και εξουσία— θα απαιτήσει καθημερινές αποφάσεις που δεν έχουν αγνότητα. Έχουν κόστος.

Η πολιτική δεν είναι εξομολόγηση. Είναι σύστημα. Και το σύστημα σε σπρώχνει να κάνεις λάθη, όχι απαραίτητα επειδή είσαι ανίκανος, αλλά επειδή η πραγματικότητα δεν είναι καθαρή. Κάθε επιλογή έχει πλευρές. Κάθε επιλογή έχει ανθρώπους που πληγώνονται. Κάθε επιλογή παράγει εχθρούς. Και κάθε εχθρός περιμένει τη στιγμή που θα σου κολλήσει πάνω σου μια ταμπέλα που θα ακυρώσει την αγνότητα με μία λέξη.

Το κοινό που σήμερα την αγαπάει για την καθαρότητά της δεν θα την κρίνει αύριο ως “πολιτικό”. Θα την κρίνει ως **εξαίρεση**. Και οι εξαιρέσεις κρίνονται πιο σκληρά από τους κανόνες. Ο κανόνας έχει δικαιολογίες. Η εξαίρεση δεν έχει. Ο κανόνας “έτσι είναι η πολιτική”. Η εξαίρεση “δεν έπρεπε να είναι έτσι”.

Εδώ είναι το πρώτο σημείο όπου το βιβλίο οφείλει να γίνει ψυχρό: η Καρυστιανού, αν προχωρήσει, πρέπει να αποδεχθεί κάτι που ακούγεται σχεδόν βλάσφημο για την εικόνα της: θα κάνει λάθη. Σίγουρα. Αν δεν κάνει λάθη, σημαίνει ότι δεν αποφασίζει. Και αν δεν αποφασίζει, δεν κυβερνά.

Το θέμα δεν είναι να μην κάνει λάθη. Το θέμα είναι να μην την καταπιεί το πρώτο λάθος.

9.2 Πότε ο κόσμος συγχωρεί και πότε σταυρώνει

Ο κόσμος συγχωρεί όταν νιώθει ότι ο άνθρωπος που αγαπά παραμένει ο ίδιος. Ο κόσμος σταυρώνει όταν νιώθει προδομένος.

Αυτό δεν είναι ηθική. Είναι ψυχολογία. Και η ψυχολογία του πλήθους είναι πάντα πιο απόλυτη από την ψυχολογία του ατόμου. Το πλήθος δεν έχει χρόνο για αποχρώσεις. Το πλήθος έχει ανάγκη για καθαρά σήματα.

Υπάρχουν τρεις βασικοί λόγοι που ο κόσμος συγχωρεί ένα λάθος:

1. **Ειλικρίνεια:** όταν το λάθος αναγνωρίζεται χωρίς υπεκφυγές.
2. **Ταπεινότητα:** όταν δεν παρουσιάζεται ως “λάθος των άλλων”.
3. **Διόρθωση:** όταν ακολουθεί πράξη που διορθώνει, όχι απλώς λόγια που καθησυχάζουν.

Υπάρχουν επίσης τρεις βασικοί λόγοι που ο κόσμος σταυρώνει:

1. **Αλαζονεία:** όταν ο άνθρωπος που ήταν “δικός μας” αρχίζει να μιλά σαν εξουσία.
2. **Συναλλαγή:** όταν εμφανίζεται ότι “έκανε συμφωνία”.
3. **Ασέβεια προς το αρχικό τραύμα:** όταν δίνει την αίσθηση ότι απομακρύνεται από τον λόγο που τον ανέβασε.

Στην περίπτωση της Καρυστιανού, το τρίτο είναι θανατηφόρο. Γιατί το τραύμα δεν είναι απλώς μια “ιστορία”. Είναι η βάση της ηθικής της νομιμοποίησης. Αν το κοινό νιώσει ότι το τραύμα “μπήκε σε συρτάρι”, θα τη γκρεμίσει με τα ίδια χέρια που σήμερα την σηκώνουν.

Το σκληρότερο σημείο είναι ότι δεν χρειάζεται να συμβεί πραγματική προδοσία για να συμβεί αυτό το αίσθημα. Αρκεί μια εικόνα. Μια λάθος φωτογραφία. Ένα λάθος τραπέζι. Ένας λάθος άνθρωπος δίπλα της. Μια λάθος φράση που θα κοπεί από το βίντεο και θα ταξιδέψει χωρίς συμφραζόμενα.

Αυτή είναι η εποχή: δεν σε κρίνουν μόνο για τις πράξεις σου. Σε κρίνουν για τα pixels γύρω από τις πράξεις σου.

Και το σύστημα το ξέρει. Γι’ αυτό δεν θα επιδιώξει πάντα να τη νικήσει στα μεγάλα. Θα επιδιώξει να τη νικήσει στα μικρά. Να της ρίξει την πρώτη ρωγμή. Να την κάνει να φαίνεται ανθρωπίνη με τρόπο που, για το σύμβολο, είναι θανάσιμος.

9.3 Το πρώτο αναπόφευκτο «λάθος» και πώς το διαχειρίζεσαι

Το πρώτο λάθος σπάνια είναι πολιτική απόφαση μεγάλης κλίμακας. Συνήθως είναι ανθρώπινο. Είναι επιλογή προσώπου. Είναι βιασύνη. Είναι μια δήλωση που δεν έχει περάσει από φίλτρο. Είναι η στιγμή που η φωνή ανεβαίνει και μοιάζει με θυμό που ξεφεύγει.

Το πρώτο λάθος θα έρθει ακριβώς επειδή η πίεση είναι αφόρητη. Και εδώ πρέπει να ειπωθεί χωρίς καμία ωραιοποίηση: το κοινό έχει την τάση να απαιτεί υπεράνθρωπη αντοχή από ανθρώπους που ανεβάζει ως σύμβολα. Το κοινό δεν θέλει να δει κούραση. Θέλει να βλέπει βράχο. Αλλά άνθρωπος-βράχος δεν υπάρχει.

Άρα, ο μόνος τρόπος να επιβιώσει το σύμβολο δεν είναι να γίνει άτρωτο. Είναι να έχει σχέδιο για τη στιγμή που θα τρωθεί.

Το σχέδιο αυτό, σε αυτή τη φάση, δεν είναι “επικοινωνιακό τρικ”. Είναι πρωτόκολλο επιβίωσης:

- **Προληπτική πειθαρχία:** λίγοι άνθρωποι, αυστηρά επιλεγμένοι, που ελέγχουν το περιβάλλον και τις εμφανίσεις. Όχι για να κατασκευάσουν εικόνα, αλλά για να μην υπάρξει τυχαίο λάθος.
- **Κόκκινες γραμμές προσώπων:** κανείς δίπλα της που να κουβαλά παλιό σύστημα, κανείς που να προκαλεί το συναίσθημα “συναλλαγής”.
- **Γρήγορη ανάληψη ευθύνης:** όταν γίνει λάθος, δεν “εξηγείται” επί εβδομάδες. Αναγνωρίζεται, διορθώνεται, τελειώνει.
- **Επιστροφή στο θεμελιακό αφήγημα:** η δικαιοσύνη και η λογοδοσία δεν είναι σλόγκαν. Είναι κέντρο βάρους.

Το κρίσιμο σημείο είναι να μη χαθεί η ταπεινότητα. Γιατί η ταπεινότητα είναι το μοναδικό υλικό που μπορεί να σφραγίσει ρωγμές χωρίς να φαίνεται κόλλα. Αν μπει αλαζονεία, το σύμβολο πεθαίνει.

Το κεφάλαιο κλείνει με μια αλήθεια που πονά, αλλά είναι απαραίτητη: η αγνότητα δεν είναι μόνιμη κατάσταση. Είναι διαρκής εργασία. Και η εργασία αυτή απαιτεί κάτι που ο κόσμος μισεί να ακούει, αλλά είναι η μόνη πραγματικότητα: κανόνες, ομάδα, πειθαρχία.

Αν δεν υπάρξουν αυτά, **η αγνότητα θα γίνει θρησκεία. Και η θρησκεία, στην πολιτική, καταλήγει πάντα σε αίμα — πρώτα συμβολικό, μετά πραγματικό.**

Και τώρα το δοκίμιο περνά στο πιο βαριά πρακτικό κομμάτι: τι σημαίνει, στην πράξη, να κυβερνήσει ένας κύκλος ανθρώπων «παντελώς έξω από το σύστημα». Πώς μοιάζει το κράτος όταν σε δέχεται όχι ως παίκτη, αλλά ως εισβολέα.

ΜΕΡΟΣ Δ – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Κυβέρνηση από ανθρώπους «παντελώς έξω» (10.1–10.3)

10.1 Τι σημαίνει “έξω”: χωρίς εμπειρία ή χωρίς διαπλοκή;

Η φράση «έξω από το σύστημα» ακούγεται σαν καθαρό νερό. Αλλά στην πολιτική, κάθε καθαρό νερό πρέπει να το εξετάσεις στο μικροσκόπιο, γιατί μπορεί να είναι καθαρό από κάτι και ταυτόχρονα επικίνδυνο από κάτι άλλο.

Το “έξω” έχει δύο εκδοχές.

Η πρώτη είναι η πιο ρομαντική: έξω σημαίνει χωρίς διαπλοκή. Χωρίς συναλλαγές. Χωρίς άτυπες υποχρεώσεις. Χωρίς χρέη. Σε αυτή την εκδοχή, το έξω είναι αρετή. Είναι η υπόσχεση ότι το κράτος μπορεί να καθαρίσει από τον τρόπο που συντηρείται η ατιμωρησία.

Η δεύτερη είναι η πιο ωμή: έξω σημαίνει χωρίς εμπειρία. Χωρίς γνώση διαδικασιών. Χωρίς αίσθηση ρυθμού κράτους. Χωρίς κατανόηση του πώς ακριβώς μετατρέπεται μια ιδέα σε εγκύκλιο, μια εγκύκλιος σε απόφαση, μια απόφαση σε εφαρμογή.

Και εδώ υπάρχει το πρώτο κεντρικό πολιτικό λάθος που μπορεί να σκοτώσει το εγχείρημα πριν γεννηθεί: να θεωρηθεί ότι αυτά τα δύο ταυτίζονται. Ότι όποιος είναι “καθαρός” είναι και “ικανός”. Ή ότι όποιος είναι “έμπειρος” είναι και “διεφθαρμένος”.

Η πραγματικότητα είναι πιο σύνθετη και πολύ πιο άβολη: υπάρχουν καθαροί άνθρωποι που δεν μπορούν να κυβερνήσουν ούτε περίπτερο, και υπάρχουν έμπειροι άνθρωποι που δεν είναι διεφθαρμένοι, αλλά έχουν συνηθίσει να επιβιώνουν μέσα σε ένα σύστημα που τους εκπαιδεύει στο μισό φως.

Αν μια κυβέρνηση “εκτός” πάρει την εξουσία, θα πρέπει να λύσει ακριβώς αυτό το αίνιγμα: πώς βρίσκεις ανθρώπους που να έχουν επάρκεια χωρίς να κουβαλούν το παλιό δηλητήριο. Πώς φτιάχνεις διοικητική ομάδα που να μπορεί να λειτουργήσει την πρώτη μέρα, χωρίς να μοιάζει ότι απλώς άλλαξες πινακίδα στην ίδια παλιά πόρτα.

Αν το “έξω” γίνει απλώς σημαία, χωρίς να μεταφραστεί σε κριτήρια στελέχωσης, τότε θα καταλήξει κενό σύνθημα. Και το κενό σύνθημα στην εξουσία γίνεται γρήγορα πανικός.

10.2 Το κράτος ως τέρας διαδικασιών: γιατί το συναίσθημα δεν αρκεί

Το κράτος δεν είναι πλατεία. Δεν είναι συγκέντρωση. Δεν είναι ομιλία. Το κράτος είναι ένας λαβύρινθος από χαρτιά, υπογραφές, γνωμοδοτήσεις, υπηρεσιακές ιεραρχίες, εσωτερικές αντιστάσεις και μικρές εξουσίες που δεν εμφανίζονται στα δελτία.

Όποιος νομίζει ότι κυβερνάς με καθαρό λόγο, δεν έχει μπει ποτέ σε υπουργείο Δευτέρα πρωί.

Το κράτος μοιάζει με τέρας όχι επειδή είναι “κακό”, αλλά επειδή είναι τεράστιο και σχεδόν αυτόνομο. Έχει μνήμη. Έχει αντανakλαστικά. Έχει ανθρώπους που περιμένουν να δουν αν θα αντέξεις. Και έχει έναν ιδιαίτερο τρόπο να σε τρώει: δεν σε συγκρούεται πάντα ανοιχτά. Σε εξαντλεί.

Θα δεις τι σημαίνει “έξω” την πρώτη εβδομάδα διακυβέρνησης. Όχι στις μεγάλες αποφάσεις. Στα μικρά.

Στην επιλογή γενικών γραμματέων.

Στην επιλογή διοικητών.

Στο ποιος θα γράψει την πρώτη εγκύκλιο.

Στο ποιος θα απαντήσει στα πρώτα διεθνή τηλεφωνήματα.

Στο ποιος θα χειριστεί την πρώτη “κρίση” που θα σκάσει, γιατί πάντα σκάει.

Και τότε θα αποκαλυφθεί το αμείλικτο: η ηθική δεν μεταφράζεται αυτόματα σε αποτελεσματικότητα. Η ηθική είναι ο λόγος που δικαιούσαι να κυβερνήσεις. Δεν είναι ο τρόπος που κυβερνάς.

Αυτό είναι το σημείο όπου πολλά αντι-συστημικά εγχειρήματα πεθαίνουν: παθαίνουν σοκ από την πραγματικότητα. Ξεκινούν με υψηλό φρόνημα, αλλά χωρίς διοικητικό νεύρο. Και το κράτος, σαν σώμα που έχει μάθει να προστατεύεται, τους δοκιμάζει μέχρι να τους καταρρεύσει το νευρικό σύστημα. Μετά, είτε υποχωρούν και συμβιβάζονται με τα παλιά υλικά, είτε πέφτουν και τους αντικαθιστά κάτι χειρότερο.

Γι' αυτό, αν υπάρξει τέτοιο ενδεχόμενο, η πρώτη αρχή πρέπει να είναι ρεαλιστική και σχεδόν κυνική: η κυβέρνηση "εκτός" πρέπει να έχει μέσα της ανθρώπους που ξέρουν να λειτουργούν το τέρας χωρίς να γίνουν τέρας. Κι αυτό δεν είναι εύκολο, αλλά είναι εφικτό, αν οριστούν από την αρχή κριτήρια, κανόνες και μηχανισμοί ελέγχου.

10.3 Οι τρεις πιθανές εκβάσεις

Η ιστορία τέτοιων φαινομένων, όπου ένα πρόσωπο-σύμβολο και ένας κύκλος "εκτός" πλησιάζουν την εξουσία, έχει συνήθως τρεις εκβάσεις. Όχι επειδή το λέει κάποια θεωρία. Επειδή το λέει η ανθρώπινη φύση και η δομή των θεσμών.

10.3.1 Ηρωική επιτυχία (σπάνια)

Αυτό είναι το σενάριο που όλοι φαντάζονται όταν μιλούν με πάθος: το "απίθανο" που γίνεται ιστορικό. Μια ομάδα καθαρών ανθρώπων, με πειθαρχία, με επάρκεια, με σωστές συμμαχίες, καταφέρνει να επιβάλει λογοδοσία, να αλλάξει κρίσιμες διαδικασίες, να σπάσει κύκλους ατιμωρησίας, να βάλει θεσμικές ράγες.

Είναι σπάνιο όχι επειδή δεν υπάρχουν ικανοί άνθρωποι, αλλά επειδή απαιτεί τέλει συνδυασμό: σωστή ομάδα, σωστό timing, σωστή άμυνα απέναντι στις επιθέσεις, και κυρίως αντοχή στην πίεση. Η κοινωνία στο ζητάει "όλα" τώρα. Το κράτος σου δίνει "λίγα" αργά. Αν αντέξεις τη διάσταση χωρίς να τρελαθείς, μπορείς να πετύχεις.

10.3.2 Γρήγορη φθορά (πιθανή)

Αυτό είναι το πιο πιθανό σενάριο όταν δεν υπάρχει έτοιμη διοικητική δομή και όταν η επιτυχία στηρίζεται κυρίως σε ηθικό κεφάλαιο.

Η φθορά έρχεται με συγκεκριμένο τρόπο: αρχίζουν μικρές αστοχίες, οργανωτικά λάθη, άγαρμπες δηλώσεις, αδυναμία να απαντηθούν τα μεγάλα ερωτήματα. Το σύστημα χτυπάει συνεχώς. Τα media μετράνε καθημερινά “γκάφες” και “ανικανότητα”. Οι αντίπαλοι δημιουργούν ατμόσφαιρα πανικού. Και το κοινό, που επένδυσε ως “εξαίρεση”, νιώθει προδομένο.

Η γρήγορη φθορά δεν σημαίνει ότι ήταν κακή πρόθεση. Σημαίνει ότι η πρόθεση δεν άντεξε τον μηχανισμό.

10.3.3 Συμβιβασμός / απορρόφηση (πολύ πιθανή)

Αυτό είναι το σενάριο που δεν αρέσει να το λέει κανείς δυνατά, αλλά συμβαίνει συχνά. Ο κύκλος “εκτός” μπαίνει στο κράτος, συναντά το τέρας, και για να επιβιώσει αρχίζει να χρησιμοποιεί παλιά υλικά. Φέρνει ανθρώπους “που ξέρουν”. Κάνει μικρές συμφωνίες “για να περάσει το έργο”. Υποχωρεί σε λεπτομέρειες που δεν φαίνονται σημαντικές, μέχρι που μια μέρα ξυπνά και μοιάζει με αυτό που υποσχέθηκε να αντικαταστήσει.

Και τότε, το σύμβολο πεθαίνει όχι από ήττα, αλλά από εξομοίωση.

Το κεφάλαιο κλείνει με μια ψυχρή πρόταση: το “έξω” δεν είναι μόνιμη κατάσταση. Είναι μεταβατική. Αν δεν μετατραπεί σε θεσμική ικανότητα με κανόνες και άμυνες, θα καταλήξει είτε σε φθορά είτε σε απορρόφηση.

Από εδώ και πέρα, η ανάλυση πρέπει να γίνει ακόμη πιο συγκεκριμένη: ποια υπουργεία είναι παγίδες, ποια είναι τα σημεία όπου η ηθική πίεση δεν αρκεί, και πού ακριβώς θα κριθεί η αξιοπιστία.

ΜΕΡΟΣ Δ – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Τα «υπουργεία-παγίδες» (11.1–11.4)

11.1 Εξωτερικά / Άμυνα: ο κόσμος ζητά βεβαιότητα, όχι καθαρότητα

Υπάρχουν υπουργεία όπου η ηθική λειτουργεί σαν πυξίδα. Και υπάρχουν υπουργεία όπου η ηθική, αν δεν συνοδεύεται από τεχνική, γίνεται απλώς ευχή. Τα Εξωτερικών και η Άμυνα ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία. Εκεί δεν σε κρίνουν για τις προθέσεις σου. Σε κρίνουν για το αν μπορείς να αντέξεις μια κρίση όταν κανείς δεν περιμένει, για το αν ξέρεις τι σημαίνει αποτροπή, για το αν μπορείς να μιλήσεις με συμμάχους χωρίς να μοιάζεις μαθητευόμενος.

Το κοινό που αγκαλιάζει ένα πρόσωπο “εκτός” συνήθως είναι διατεθειμένο να συγχωρήσει άγνοια σε οικονομικούς όρους, σε διοικητικές λεπτομέρειες, ακόμη και σε εσωτερικές μεταρρυθμίσεις. Αλλά δεν συγχωρεί εύκολα την αβεβαιότητα σε εξωτερική πολιτική και άμυνα. Εκεί, ο φόβος κλείνει τη γενναιοδωρία. Η χώρα μπορεί να συγχωρεί πολλά, αλλά δεν συγχωρεί το αίσθημα ότι “παίζουμε”.

Γι' αυτό τα Εξωτερικών/Άμυνα είναι παγίδα με δύο στόμια:

- Αν βάλεις “καθαρούς” ανθρώπους χωρίς εμπειρία, κινδυνεύεις να δημιουργήσεις αίσθηση αδυναμίας. Και η αίσθηση αδυναμίας είναι πρόσκληση για πίεση.
- Αν βάλεις “έμπειρους” ανθρώπους με παρελθόν, κινδυνεύεις να σπάσεις το συμβολικό κεφάλαιο του “εκτός συστήματος”.

Η μόνη διέξοδος είναι τρίτη: πρόσωπα με διεθνή αξιοπιστία που δεν κουβαλούν κομματική φθορά. Αυτό δεν είναι εύκολο, αλλά υπάρχει. Ακαδημαϊκοί υψηλού κύρους, διπλωμάτες με καθαρή διαδρομή, άνθρωποι που έχουν σταθεί σε διεθνή τραπέζια χωρίς να χρειαστούν κομματική προστασία. Όχι ως βιτρίνα. Ως πραγματική ασπίδα.

Και εδώ πρέπει να ειπωθεί κάτι που η πολιτική λαϊκή φαντασία αποφεύγει: η εξωτερική πολιτική δεν σηκώνει “μάθηση επί του πεδίου” όταν το πεδίο είναι φωτιά. Μπορείς να μάθεις πολλά στη διακυβέρνηση, αλλά δεν μπορείς να πειραματιστείς με την αποτροπή.

Η “κυβέρνηση εκτός” θα κριθεί από το αν καταλάβει ότι η αξιοπιστία στο εξωτερικό είναι εξίσου σημαντική με την ηθική στο εσωτερικό.

11.2 Οικονομία: το σημείο που οι υποσχέσεις γίνονται αριθμοί

Η οικονομία είναι το υπουργείο που σκοτώνει τα περισσότερα κινήματα, γιατί είναι ο τόπος όπου ο θυμός δεν πληρώνει μισθούς. Εκεί η κοινωνία έχει μια διπλή προσωπικότητα: θέλει αλλαγή, αλλά θέλει και σταθερότητα. Θέλει να τιμωρηθούν οι “υπεύθυνοι”, αλλά θέλει να μη χαθεί το εισόδημα. Θέλει δικαιοσύνη, αλλά φοβάται το ρίσκο.

Και η οικονομία δεν συγχωρεί εύκολα το “θα δούμε”. Θέλει σχέδιο. Θέλει ανθρώπους που ξέρουν τι σημαίνει προϋπολογισμός, τι σημαίνει δημοσιονομικός χώρος, τι σημαίνει διαπραγμάτευση με ευρωπαϊκούς θεσμούς. Θέλει, πάνω απ’ όλα, να μη νιώθουν οι πολίτες ότι παραδίδονται σε πειραματισμό.

Η παγίδα εδώ είναι ύπουλη: ακόμη και αν μια κυβέρνηση “εκτός” κάνει σωστές επιλογές, η αγορά και τα συμφέροντα μπορούν να δημιουργήσουν αίσθηση ανασφάλειας. Και η ανασφάλεια αυτή θα παρουσιαστεί ως “ανικανότητα” ή “επικινδυνότητα”. Δεν χρειάζεται να γίνει πραγματική οικονομική καταστροφή για να στηθεί αφήγημα καταστροφής. Αρκεί να υπάρξει θόρυβος.

Άρα, για να επιβιώσει πολιτικά, μια τέτοια κυβέρνηση πρέπει να έχει από την πρώτη μέρα έναν οικονομικό πυρήνα που να εκπέμπει τεχνοκρατική αξιοπιστία και ταυτόχρονα κοινωνική ευαισθησία. Αυτό είναι δύσκολο, γιατί συνήθως οι τεχνοκράτες εκπέμπουν ψυχρότητα, και οι ευαίσθητοι εκπέμπουν έλλειψη αυστηρότητας. Εδώ χρειάζεται σπάνιος συνδυασμός: αυστηρότητα με ηθικό βάρος.

Και χρειάζεται επίσης ένα πράγμα που το κοινό δεν αγαπά, αλλά είναι απαραίτητο: να ειπωθούν αλήθειες για τα όρια. Όποιος μπει στην οικονομία λέγοντας “θα τα λύσω όλα” θα φθαρεί πιο γρήγορα από εκείνον που λέει “αυτά μπορώ να κάνω σε 100 μέρες, αυτά σε 1 χρόνο, αυτά σε 3 χρόνια”. Η ειλικρίνεια για τα όρια είναι ασπίδα. Η υπερ-υπόσχεση είναι αυτοκτονία.

11.3 Δικαιοσύνη / Μεταφορές: εδώ κρίνεται το “νόημα” της ύπαρξής της

Υπάρχουν υπουργεία που είναι εργαλείο και υπουργεία που είναι συμβολικό κέντρο. Για το φαινόμενο Καρυστιανού, το πραγματικό συμβολικό κέντρο είναι η Δικαιοσύνη. Και, με έναν τρόπο σχεδόν αναπόφευκτο, οι Μεταφορές / Υποδομές θα βρεθούν επίσης στο επίκεντρο, γιατί είναι ο τόπος όπου το τραύμα έγινε υλικό – ράγες, συστήματα, ελλείψεις, ευθύνες.

Εδώ η κυβέρνηση “εκτός” δεν θα κριθεί απλώς για διαχείριση. Θα κριθεί για νόημα. Δηλαδή: “υπάρχει κάθαρση; υπάρχει αλλαγή; υπάρχει συνέπεια;”

Η παγίδα στη Δικαιοσύνη είναι τεράστια: όποιος υπόσχεται “θα κάνω δικαιοσύνη” κινδυνεύει να κατηγορηθεί για παρέμβαση. Κι όποιος πει “η δικαιοσύνη είναι ανεξάρτητη” κινδυνεύει να κατηγορηθεί για συνέχιση της ατιμωρησίας.

Άρα, εδώ απαιτείται μια λεπτή ισορροπία:

- Θεσμικές μεταρρυθμίσεις που αυξάνουν διαφάνεια και λογοδοσία.
- Σεβασμός στη διάκριση των εξουσιών χωρίς να είναι πρόσχημα αδράνειας.
- Δημιουργία μηχανισμών ελέγχου που δεν μοιάζουν με “εκδίκηση”, αλλά με κράτος δικαίου.

Στις Μεταφορές, η παγίδα είναι πιο πρακτική: η κοινωνία δεν θέλει πια εξαγγελίες. Θέλει συστήματα που δουλεύουν. Θέλει χρονοδιάγραμμα. Θέλει ανεξάρτητους ελέγχους. Θέλει να νιώθει ότι δεν ξαναπαίρνει σε τρένο με προσευχή.

Αν μια κυβέρνηση τέτοιας προέλευσης δεν δείξει γρήγορα απότομο αποτέλεσμα σε αυτά τα δύο πεδία, τότε το συμβολικό της κεφάλαιο αρχίζει να εξατμίζεται. Γιατί ο κόσμος θα πει: “για αυτό ήρθες”. Και αν δεν γίνει αυτό, τότε γιατί;

11.4 Δημόσια τάξη & θεσμοί: πώς κάνεις κάθαρση χωρίς ρεβανσισμό

Εδώ είναι το πεδίο όπου πολλά “εκτός” κινήματα αυτο-παγιδεύονται: νομίζουν ότι για να καθαρίσει κάτι, πρέπει να γίνει πόλεμος. Και ο πόλεμος, στην εσωτερική πολιτική, παράγει δύο πράγματα: αντίδραση και παρανομία.

Η δημόσια τάξη είναι λεπτό ζήτημα γιατί η κοινωνία είναι διχασμένη: ένα κομμάτι θέλει αυστηρότητα, ένα κομμάτι φοβάται αυταρχισμό. Μια κυβέρνηση με ηθικό πρόσημο πρέπει να αποδείξει ότι μπορεί να κρατήσει τάξη χωρίς να μοιάζει με καταστολή για την καταστολή. Ότι μπορεί να εφαρμόσει νόμους χωρίς να χάνει την ανθρώπινη νομιμοποίηση.

Το ίδιο ισχύει και για τους θεσμούς: η κάθαρση δεν πρέπει να γίνει ρεβανσισμός. Γιατί ο ρεβανσισμός δίνει στο παλιό σύστημα το πιο χρήσιμο δώρο: τον ρόλο του “θύματος”. Και όταν το παλιό σύστημα γίνει “θύμα”, ξαναβρίσκει αφήγημα και επιβιώνει.

Άρα, το κλειδί είναι η κάθαρση να παρουσιαστεί και να εφαρμοστεί ως επαναθεμελίωση θεσμών, όχι ως εκδίκηση σε πρόσωπα. Ναι, τα πρόσωπα θα κριθούν, αλλά το μήνυμα πρέπει να είναι θεσμικό: “αλλάζουμε τους κανόνες, ώστε να μην μπορεί να συμβεί ξανά”. Αυτό είναι το μόνο αφήγημα που αντέχει στον χρόνο.

Το κεφάλαιο κλείνει με μια κατάφαση που έχει μέσα της φόβο: μια κυβέρνηση “εκτός” δεν θα κριθεί από το πόσο σωστά θα μιλήσει. Θα κριθεί από το πόσο γρήγορα θα αποδείξει ότι μπορεί να παράγει κράτος χωρίς να παραδώσει την ψυχή της στο τέρας.

Και αυτό μας οδηγεί στο επόμενο, ακόμη πιο ωμό: τι γίνεται όταν η διοίκηση απαιτεί πολιτικό ένστικτο, δηλαδή συμμαχίες, διαχείριση αντιπάλων, εσωτερικές ισορροπίες. Εκεί που η καθαρότητα κινδυνεύει να γίνει ακινησία.

ΜΕΡΟΣ Δ – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Η διοίκηση χωρίς πολιτικό ένστικτο (12.1–12.3)

12.1 Η πολιτική ως τέχνη συμμαχιών (όχι ως ηθική)

Η πιο βολική αυταπάτη των “καθαρών” ανθρώπων είναι ότι η πολιτική είναι ηθικό τεστ. Ότι αν είσαι σωστός, θα νικήσεις. Ότι αν λες την αλήθεια, θα σε ακολουθήσουν. Ότι αν έχεις δίκιο, θα περάσει.

Αυτό δεν ισχύει.

Η πολιτική είναι, πρωτίστως, τέχνη συμμαχιών. Όχι επειδή όλοι είναι διεφθαρμένοι, αλλά επειδή τα συστήματα δεν αλλάζουν από έναν άνθρωπο. Αλλάζουν από συσχετισμούς. Και οι συσχετισμοί χτίζονται με ανθρώπους, συμφωνίες, αντοχές, ιεραρχήσεις.

Όποιος μπαίνει στην πολιτική πιστεύοντας ότι μπορεί να κυβερνήσει μόνο με ηθική καθαρότητα, κάνει ένα λάθος που μοιάζει ενάρετο, αλλά είναι θανατηφόρο: αφήνει όλο το πεδίο των συμμαχιών στους αντιπάλους του.

Το πρόβλημα, στην περίπτωση μιας ηγέτιδας τύπου Καρυστιανού, είναι διπλό:

- Από τη μία, η ίδια η ηθική της αυθεντία δυσκολεύει τις “κλασικές” συμμαχίες, γιατί κάθε συνεργασία με πρόσωπα ή δομές του παλιού κόσμου μοιάζει με μόλυνση.
- Από την άλλη, χωρίς συμμαχίες δεν υπάρχει διοίκηση. Υπάρχει μόνο θέληση.

Και η θέληση είναι υπέροχη, αλλά δεν ψηφίζει νόμους, δεν εφαρμόζει αποφάσεις, δεν κινεί υπουργεία, δεν ελέγχει μηχανισμούς.

Άρα η πραγματική τέχνη εδώ θα είναι να χτιστούν συμμαχίες όχι με βάση τη συναλλαγή, αλλά με βάση το κοινό συμφέρον της θεσμικής σοβαρότητας. Συμμαχίες σε θέματα, όχι σε πρόσωπα. Συμμαχίες σε μεταρρυθμίσεις, όχι σε καρέκλες. Αυτό είναι δύσκολο, γιατί η πολιτική κουλτούρα της χώρας είναι μαθημένη να μετράει τα πάντα σε ποσοστά και ανταλλάγματα.

Αλλά αν δεν γίνει, το εγχείρημα θα μείνει μόνο “ηθική υπόσχεση” και θα πεθάνει από ακινησία.

12.2 Το δίλημμα στελέχωσης: «καθαροί» vs «ικανοί»

Υπάρχει ένα σημείο που η ηθική καθαρότητα συναντά την διοικητική πραγματικότητα και εκεί βγαίνει καπνός. Γιατί το κράτος δεν λειτουργεί με γενικές αρχές. Λειτουργεί με ανθρώπους που ξέρουν πού είναι οι διακόπτες.

Και η στελέχωση είναι το πεδίο όπου οι ωραίες προθέσεις καταρρέουν πρώτη φορά.

Το δίλημμα ακούγεται απλό:

- Θέλεις καθαρούς ανθρώπους που δεν έχουν σχέση με το παλιό σύστημα.
- Θέλεις ικανούς ανθρώπους που μπορούν να λειτουργήσουν την πρώτη μέρα.

Το πρόβλημα είναι ότι στην ελληνική πραγματικότητα, η “ικανότητα” συχνά έχει χτιστεί μέσα από θητεία σε μηχανισμούς που το κοινό απεχθάνεται. Και η “καθαρότητα” συχνά συνοδεύεται από έλλειψη εμπειρίας. Αν επιλέξεις μόνο καθαρότητα, κινδυνεύεις να φτιάξεις κυβέρνηση αγαθών ανθρώπων που θα τους καταπιεί η γραφειοκρατία. Αν επιλέξεις μόνο ικανότητα, κινδυνεύεις να φτιάξεις κυβέρνηση “που ξέρει” αλλά μοιάζει με το παλιό, άρα χάνεις το κεφάλαιό σου.

Η λύση δεν είναι ισορροπία τύπου “λίγο από εδώ, λίγο από εκεί”. Η λύση είναι αρχιτεκτονική ρόλων:

- Οι “καθαροί” πρέπει να κρατούν τις θέσεις στρατηγικής κατεύθυνσης και πολιτικής ευθύνης.
- Οι “ικανοί” πρέπει να μπαίνουν σε ρόλους εκτέλεσης με σαφείς κανόνες, σαφή αξιολόγηση, σαφή λογοδοσία.

Δηλαδή: δεν χρειάζεται ο υπουργός να είναι ο καλύτερος τεχνοκράτης. Χρειάζεται να είναι ο καλύτερος θεματοφύλακας κατεύθυνσης και ηθικού πλαισίου. Χρειάζεται όμως γύρω του ανθρώπους που μπορούν να γράφουν, να εφαρμόσουν, να ελέγξουν.

Και εδώ είναι το κρίσιμο: ο έλεγχος. Η κυβέρνηση “εκτός” πρέπει να έχει ενσωματωμένο μηχανισμό ελέγχου των στελεχών της. Όχι όπως τα κόμματα που “ελέγχουν” για να προστατεύσουν την εικόνα. Αλλά όπως ένας οργανισμός που ξέρει ότι η μόλυνση δεν έρχεται πάντα από κακή πρόθεση. Έρχεται από συνήθεια. Από παλιές σχέσεις. Από παλιά αντανakλαστικά.

Χωρίς εσωτερικό έλεγχο, η στελέχωση θα γίνει το πρώτο μεγάλο σκάνδαλο. Και το πρώτο σκάνδαλο, για ένα σύμβολο, είναι συχνά και το τελευταίο.

12.3 Μοντέλο “κυβέρνηση ειδικού σκοπού”: η μόνη ρεαλιστική γέφυρα

Αν μια ηγέτιδα με τέτοιο συμβολικό φορτίο επιχειρήσει να κυβερνήσει σαν κανονικό κόμμα εξουσίας, κινδυνεύει να συντριβεί από την αντίφαση πριν καν ξεκινήσει. Γιατί το κοινό που την στηρίζει δεν ζητά “κανονική κυβέρνηση”. Ζητά συγκεκριμένη αποστολή.

Εδώ εμφανίζεται το μόνο ρεαλιστικό μοντέλο που μπορεί να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στο ηθικό φαινόμενο και στην πρακτική διακυβέρνηση: κυβέρνηση ειδικού σκοπού.

Όχι με την έννοια “προσωρινή” και “αδύναμη”. Με την έννοια “απολύτως συγκεκριμένη”:

- Θεσμικές τομές λογοδοσίας.
- Μεταρρύθμιση κρίσιμων μηχανισμών ασφάλειας/υποδομών.
- Ενίσχυση ανεξάρτητων ελέγχων.
- Διαφάνεια, αξιολόγηση, κανόνες προσλήψεων/διορισμών.
- Επανίδρυση ενός πυρήνα εμπιστοσύνης κράτους-πολίτη.

Μια τέτοια κυβέρνηση δεν υπόσχεται τα πάντα. Υπόσχεται λίγα και βαριά. Και αυτό ταιριάζει με το DNA του φαινομένου: δεν γεννήθηκε από υπόσχεση ευημερίας, αλλά από υπόσχεση συνέπειας.

Η “κυβέρνηση ειδικού σκοπού” είναι επίσης έξυπνη επικοινωνιακά, γιατί μειώνει την παγίδα της υπερ-προσδοκίας. Λέει στο κοινό: «Δεν ήρθα να γίνω αυτοκρατορία. Ήρθα να τελειώσω αυτό που δεν τελειώνει». Και αυτή η φράση – όταν ειπωθεί σωστά – μπορεί να προστατεύσει την ηθική αυθεντία από την φθορά του “όλα σε ένα”.

Το κεφάλαιο κλείνει με μια σκληρή, αναγκαία πρόταση: **αν δεν υπάρξει πολιτικό ένστικτο, δεν θα υπάρξει διακυβέρνηση. Αλλά το πολιτικό ένστικτο δεν σημαίνει πονηριά. Σημαίνει κατανόηση των συσχετισμών, επιλογή σωστών πεδίων μάχης, και ικανότητα να κάνεις συμμαχίες χωρίς να πουλήσεις την ψυχή σου.**

Και τώρα, αφού είδαμε τι σημαίνει διακυβέρνηση, το δοκίμιο πρέπει να αλλάξει ταχύτητα: να περάσει από την ανάλυση της σύγκρουσης στην αρχιτεκτονική της στρατηγικής. Να φτιάξει την σύγχρονη εκδοχή της front porch campaign – όχι ως ρομαντική ανάμνηση, αλλά ως πρακτικό σχέδιο που προστατεύει από την τηλεοπτική κρεατομηχανή.

ΜΕΡΟΣ Ε – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Τι είναι “front porch” σήμερα (13.1–13.3)

13.1 Όχι εξέδρες – κόμβοι γειτονιάς, μικρές αίθουσες, ζωντανή ακρόαση

Η παλιά ιδέα της front porch campaign ήταν απλή: δεν τρέχεις να σε δουν, κάθεται και σε βρίσκουν. Δεν στήνεις θέαμα, στήνεις παρουσία. Δεν παίζεις τον ηγέτη, γίνεσαι σημείο αναφοράς. Στην εποχή της Αμερικής του προηγούμενου αιώνα, αυτό σήμαινε κυριολεκτικά βεράντα. Έναν τόπο σταθερό, όπου οι άνθρωποι έρχονταν, άκουγαν, έβλεπαν, ένιωθαν ότι είναι κοντά.

Σήμερα, στην Ελλάδα των δικτύων, η “βεράντα” δεν μπορεί να είναι ένας τόπος. Πρέπει να είναι πολλά σημεία. Πρέπει να είναι αρχιτεκτονική εμπιστοσύνης.

Η σύγχρονη front porch για την Καρυστιανού δεν είναι μεγάλες εξέδρες και ωραίες κάμερες. Αν πάει προς αυτή την αισθητική, θα την καταπιεί το σύστημα των εικόνων: θα την κάνουν “σόου”, θα την συγκρίνουν με πολιτικούς που ζουν από το σόου, θα την φθείρουν με το ίδιο εργαλείο που φθείρουν τους πάντες: τη γελοιοποίηση.

Η δική της δύναμη είναι αλλού: στη μικρή απόσταση. Στο βλέμμα. Στη σιωπή πριν τη φράση. Στην αίσθηση ότι δεν έχει σκηνοθετηθεί.

Άρα, η βεράντα της πρέπει να είναι δίκτυο από μικρούς κόμβους:

- αίθουσες συλλόγων,
- δημοτικές αίθουσες,
- μικρά αμφιθέατρα,
- χώρους όπου η κοινωνία δεν νιώθει ότι πάει να “χειροκροτήσει”, αλλά ότι πάει να μιλήσει.

Η βασική ιδέα είναι απλή και σκληρή: σε μεγάλη σκηνή, η φθορά είναι γρήγορη. Σε μικρό χώρο, η εμπιστοσύνη χτίζεται αργά, αλλά γίνεται πιο ανθεκτική.

Και εδώ υπάρχει ένα πλεονέκτημα που δεν έχουν οι επαγγελματίες πολιτικοί: ένα κομμάτι του κόσμου δεν θέλει να την ακούσει ως “πρόγραμμα”. Θέλει να την δει ως άνθρωπο. Σε μικρό χώρο, ο άνθρωπος δεν κρύβεται πίσω από φώτα. Και όταν δεν κρύβεται, το σύμβολο γίνεται χειροπιαστό, όχι μυθικό. Αυτό προστατεύει από την υπερ-προσδοκία.

13.2 Μικρές συναντήσεις, μεγάλη μετάδοση (κανόνες δικτύων)

Η σύγχρονη εποχή έχει ένα παράδοξο: οι μικρές σκηνές μπορούν να παράγουν μεγαλύτερη επίδραση από τις μεγάλες, γιατί δεν φαίνονται “κατασκευασμένες”. Ένα βίντεο από μικρή αίθουσα, με λιγότερα φώτα και περισσότερη αλήθεια, μπορεί να κάνει τον γύρο των δικτύων πιο γρήγορα από μια μεγαλειώδη συγκέντρωση που μοιάζει με κομματικό event.

Αυτό είναι το κλειδί της σύγχρονης front porch: η “μεγάλη” καμπάνια δεν χτίζεται με μαζικό θέαμα. Χτίζεται με πολλαπλασιασμό μικρών στιγμών εμπιστοσύνης.

Στην πράξη, αυτό σημαίνει τρεις κανόνες:

1. **Μικρή αίθουσα, πραγματικοί άνθρωποι:** όχι κομματικό κοινό, όχι χειροκροτητές, όχι στημένες ερωτήσεις.
2. **Ανοιχτή ακρόαση:** να μιλά λιγότερο απ’ όσο ρωτά. Αυτό είναι αντι-πολιτικό και γι’ αυτό λειτουργεί.
3. **Καταγραφή χωρίς τηλεοπτική σκηνοθεσία:** σταθερή κάμερα, καθαρός ήχος, χωρίς υπερβολική παραγωγή. Η υπερβολική παραγωγή σκοτώνει τη γνησιότητα.

Ο στόχος δεν είναι να “ανέβει το reach”. Ο στόχος είναι να δημιουργηθεί αίσθηση ότι υπάρχει ένας άνθρωπος που ακούει και μια ομάδα που καταγράφει. Η καταγραφή λειτουργεί ως απόδειξη ότι δεν είναι επικοινωνιακό τέχνασμα. Είναι διαδικασία.

Και εδώ υπάρχει μια σκληρή αλήθεια για τα MME: θα προσπαθήσουν να πάρουν κάθε μεγάλη σκηνή και να την κάνουν καρικατούρα. Θα κόψουν αποσπάσματα, θα παίζουν “γκάφες”, θα φτιάξουν frame. Όσο περισσότερο παίζεις στο γήπεδό τους, τόσο περισσότερο γίνεσαι δικός τους.

Η front porch είναι τρόπος να αρνηθείς το γήπεδο. Να φτιάξεις δικό σου ρυθμό, δική σου γλώσσα, δικά σου σημεία επαφής. Να μην τους παραδώσεις την πρώτη ύλη της γελοιοποίησης.

13.3 “Η πόρτα” ως σύμβολο: προσβασιμότητα χωρίς λαϊκισμό

Η “πόρτα” δεν είναι μόνο χωρική έννοια. Είναι σύμβολο. Σημαίνει: είμαι εδώ, δεν κρύβομαι, δεν με προστατεύει ένας τοίχος PR, δεν είμαι άβατο.

Αυτό είναι κρίσιμο για ένα πρόσωπο που έχει ηθική αυθεντία: πρέπει να παραμείνει προσβάσιμο χωρίς να γίνει λαϊκιστικό.

Ο λαϊκισμός είναι εύκολος: λες αυτό που θέλει να ακούσει ο κόσμος, ντύνεσαι με θυμό, μιλάς σαν να είσαι “ένας από εμάς” χωρίς να πληρώνεις το κόστος της ευθύνης. Η προσβασιμότητα που χρειάζεται εδώ είναι διαφορετική: δεν είναι “είμαι σαν εσάς”. Είναι “είμαι κοντά σας, αλλά κουβαλάω ευθύνη”. Δεν είναι οικειότητα-θέαμα. Είναι οικειότητα-λογοδοσία.

Στην πράξη, η “πόρτα” ως σύμβολο πρέπει να χτιστεί με συγκεκριμένες, επαναλαμβανόμενες κινήσεις:

- Σταθερή εβδομαδιαία δημόσια παρουσία σε μικρές συναντήσεις, με ανοιχτές ερωτήσεις.
- Απάντηση σε δύσκολα θέματα χωρίς υπεκφυγή, ακόμα κι αν η απάντηση είναι: “Δεν έχω ακόμα την τελική πρόταση, αλλά αυτά είναι τα όρια, αυτός είναι ο δρόμος”.
- Συνεχής σύνδεση με το θεμελιακό αφήγημα: δικαιοσύνη, λογοδοσία, συνέπεια.

Η “πόρτα” πρέπει επίσης να προστατευτεί. Γιατί η προσβασιμότητα χωρίς ασφάλεια, χωρίς κανόνες, χωρίς φίλτρα, οδηγεί σε δύο πράγματα: χειραγωγήση και ατύχημα. Και το ατύχημα, στην εποχή της εικόνας, δεν είναι απλώς ατύχημα. Είναι όπλο.

Άρα η front porch δεν είναι αφέλεια. Είναι ελεγχόμενη εγγύτητα. Είναι η πιο λεπτή μορφή πειθαρχίας: να δείχνεις ανοιχτός ενώ προστατεύεις την αποστολή σου από τη φθορά.

Το κεφάλαιο κλείνει με μία πρόταση-κανόνα: η σύγχρονη front porch campaign είναι η τέχνη να κάνεις την κοινωνία να νιώσει ότι σε βρίσκει, όχι ότι την κυνηγάς.

ΜΕΡΟΣ Ε – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Αρχιτεκτονική μηνύματος (14.1–14.3)

14.1 Κεντρικός άξονας: Δικαιοσύνη – Ασφάλεια – Αξιοπρέπεια

Κάθε πολιτικό εγχείρημα που γεννιέται από τραύμα κινδυνεύει να μείνει αιχμάλωτο του τραύματος. Κάθε εγχείρημα που γεννιέται από ηθική απαίτηση κινδυνεύει να γίνει ηθικολογία. Άρα το πρώτο πράγμα που χρειάζεται δεν είναι πιο έντονος λόγος. Είναι δομή λόγου. Μια αρχιτεκτονική που να μετατρέπει το συναίσθημα σε σταθερό πολιτικό σήμα.

Ο κεντρικός άξονας που μπορεί να σηκώσει το βάρος της Καρυστιανού, χωρίς να την εγκλωβίσει, είναι τριπλός:

Δικαιοσύνη. Ασφάλεια. Αξιοπρέπεια.

Αυτές οι τρεις λέξεις έχουν ένα κρίσιμο πλεονέκτημα: ενώνονται χωρίς να είναι κομματικές, αλλά διαχωρίζουν χωρίς να είναι διχαστικές. Μπορούν να μιλήσουν και στο πένθος και στον φόβο και στην καθημερινότητα. Μπορούν να συνδέσουν το ειδικό τραύμα με τη γενική ζωή.

- **Δικαιοσύνη:** όχι ως σύνθημα “να τους βάλουμε φυλακή”, αλλά ως κράτος λογοδοσίας, διαφάνειας, συνέπειας.
- **Ασφάλεια:** όχι ως καταστολή, αλλά ως λειτουργικό κράτος — τρένα, υποδομές, υπηρεσίες, προστασία πολίτη.
- **Αξιοπρέπεια:** όχι ως ρητορική τιμής, αλλά ως καθημερινός σεβασμός: να μη σε αντιμετωπίζουν σαν αριθμό, να μη σου κλέβουν χρόνο και ζωή.

Αν αυτή η τριάδα γίνει σταθερή, τότε η Καρυστιανού μπορεί να μιλάει για τα Τέμπη χωρίς να μιλά “μόνο για τα Τέμπη”. Μπορεί να μετατρέψει το τραύμα σε εθνικό μάθημα χωρίς να φαίνεται ότι το εμπορεύεται. Μπορεί να περάσει από το “κατηγορώ” στο “χτίζω” χωρίς να χάσει την ψυχή του εγχειρήματος.

Η αρχιτεκτονική αυτή είναι απαραίτητη και για έναν δεύτερο λόγο: δίνει απάντηση, από πριν, στην κατηγορία “δεν έχει πρόγραμμα”. Το πρόγραμμα δεν ξεκινά με 200 σελίδες. Ξεκινά με τρεις λέξεις που γίνονται φίλτρο για κάθε θέση.

14.2 Τρεις φράσεις που πρέπει να λέγονται πάντα (message discipline)

Σε ένα εγχείρημα που θα δεχθεί διαρκή επίθεση, η πειθαρχία μηνύματος δεν είναι επικοινωνιακή πολυτέλεια. Είναι ασπίδα. Είναι το μόνο που προστατεύει από το να παρασυρθεί από την καθημερινή ατζέντα, από τις προβοκάτσιες, από τα δελτία, από την παγίδα του “σχολιάστε το”.

Οι φράσεις που πρέπει να επανέρχονται, με σταθερότητα σχεδόν μονομανή, δεν πρέπει να είναι σλόγκαν. Πρέπει να είναι πυρήνες αλήθειας που αντέχουν στην επανάληψη.

1. «Δεν διεκδικώ ρόλο. Διεκδικώ λογοδοσία.»

Αυτή η φράση κόβει από τη ρίζα την κατηγορία “καριέρα”. Και κρατά το εγχείρημα στη σωστή του θέση: αποστολή, όχι φιλοδοξία.

2. «Η κάθαρση δεν είναι εκδίκηση. Είναι κανόνες που ισχύουν για όλους.»

Αυτή η φράση προστατεύει από τον ρεβανσισμό και ταυτόχρονα καθησυχάζει το κομμάτι της κοινωνίας που φοβάται αστάθεια.

3. «Η Ελλάδα μπορεί να είναι ασφαλής χώρα — όχι από τύχη, αλλά από σύστημα.»

Αυτή η φράση κάνει τη γέφυρα από το τραύμα στην καθημερινότητα. Βάζει την “ασφάλεια” στο κέντρο χωρίς να ακουμπά τοξικά αντανεκλαστικά.

Το κρίσιμο είναι η σταθερότητα: να ειπωθούν σε διαφορετικές μορφές, αλλά να επανέρχονται πάντα στο ίδιο νόημα. Γιατί το σύστημα θα προσπαθήσει να την πετάξει σε δεκάδες μέτωπα. Η πειθαρχία είναι ο τρόπος να μη χάσει τον έλεγχο της ιστορίας.

14.3 Τρεις φράσεις που δεν πρέπει να λέγονται ποτέ (ρήξεις-αυτογκόλ)

Υπάρχουν φράσεις που ακούγονται “δυνατές” σε ένα πλήθος, αλλά είναι πολιτικό δηλητήριο όταν θες να χτίσεις σοβαρότητα. Στην περίπτωση της Καρυστιανού, αυτές οι φράσεις είναι ιδιαίτερα επικίνδυνες, γιατί θα χρησιμοποιηθούν εναντίον της σαν απόδειξη “ακραίου” ή “ανεύθυνου”.

1. «Θα τους τελειώσω.»

Είναι εύκολο χειροκρότημα. Είναι όμως και άμεση μετάβαση από κάθαρση σε προσωπική βεντέτα. Δίνει στο σύστημα το δικαίωμα να μιλήσει για ρεβανσισμό, να τη φοβίσει στο κέντρο, να την απομονώσει θεσμικά.

2. «Όλοι είναι ίδιοι.»

Αν πει αυτό, ακυρώνει τη δυνατότητα συμμαχιών και απορρίπτει την έννοια της διάκρισης ευθυνών. Επίσης, ακυρώνει τη δική της φιλοδοξία να χτίσει κανόνες: γιατί αν “όλοι είναι ίδιοι”, τότε δεν υπάρχει λόγος να πιστέψει κανείς ότι κάτι μπορεί να οργανωθεί διαφορετικά.

3. «Δεν χρειάζομαι κανέναν, θα το κάνω μόνη μου.»

Αυτό είναι το πιο ύπουλο, γιατί μοιάζει με δύναμη, αλλά είναι καταστροφή. Η κοινωνία μπορεί να το χειροκροτήσει ως ηρωισμό, αλλά η διακυβέρνηση θα το πληρώσει ως αλαζονεία. Και οι αντίπαλοι θα το κάνουν σημαία: “να, δεν έχει ομάδα, δεν έχει σχέδιο, δεν έχει διοικητική ικανότητα”.

Η αυτοσυγκράτηση εδώ δεν είναι “μαλακότητα”. Είναι στρατηγική σκληρότητα. Είναι η ικανότητα να αρνείσαι το εύκολο χειροκρότημα για να κρατήσεις ανοιχτό το πεδίο της αξιοπιστίας.

Το κεφάλαιο κλείνει με έναν κανόνα που δεν αρέσει στους ρομαντικούς, αλλά σώζει καριέρες και αποστολές:

η πειθαρχία μηνύματος δεν είναι φίμωση. Είναι έλεγχος της ενέργειας.

Από εδώ περνάμε στο πιο κρίσιμο οργανωτικό κομμάτι: πώς χτίζεται οργάνωση χωρίς “κομματίλα”. Πώς στήνονται κύκλοι πολιτών, κανόνες, επιλογές υποψηφίων, χωρίς να χαθεί η αίσθηση του “δική μας” και χωρίς να γεννηθεί μηχανισμός που θα την καταπιεί.

ΜΕΡΟΣ Ε – ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Οργάνωση χωρίς “κομματίλα” (15.1–15.4)

15.1 Κύκλοι πολιτών (citizen circles) με κανόνες: πρακτικό, όχι ρομαντικό

Η λέξη “οργάνωση” στην Ελλάδα μυρίζει παρελθόν. Μυρίζει σημαίες, γραφεία, μικροεξουσίες, τηλεφωνήματα, ρουσφέτια, “δικούς μας”. Κι όμως, αν υπάρχει μία αλήθεια που δεν διαπραγματεύεται, είναι ότι χωρίς οργάνωση δεν υπάρχει διάρκεια. Υπάρχει μόνο κύμα. Και τα κύματα σπάνε στην ακτή. Δεν χτίζουν λιμάνι.

Άρα, αν το εγχείρημα θέλει να επιβιώσει, πρέπει να οργανωθεί. Αλλά πρέπει να οργανωθεί με τρόπο που να μην προδώσει την ίδια την προέλευσή του. Εδώ μπαίνει η έννοια των **κύκλων πολιτών**: όχι ως ρομαντικές παρέες ιδεαλιστών, αλλά ως πρακτικές μονάδες κοινωνικής συμμετοχής.

Ο κανόνας είναι απλός: μικρό μέγεθος, καθαρός σκοπός, σαφής λογοδοσία.

- Κύκλοι των 12–20 ανθρώπων.
- Ρόλοι ξεκάθαροι: συντονιστής, καταγραφέας, υπεύθυνος επικοινωνίας, υπεύθυνος δράσεων.
- Συγκεκριμένη ατζέντα: τι ακούστηκε, τι προτάθηκε, τι αποφασίστηκε, ποιος ανέλαβε τι.
- Τακτική συχνότητα: όχι όταν “βολεύει”, αλλά σταθερά, γιατί η σταθερότητα είναι η πρώτη ύλη εμπιστοσύνης.

Το κλειδί δεν είναι να “έχουν άποψη όλοι για όλα”. Το κλειδί είναι να παράγεται υλικό πραγματικό: ανάγκες γειτονιάς, προτάσεις, προβλήματα δημόσιας διοίκησης, δείγματα ατιμωρησίας, ιστορίες καθημερινής ταπείνωσης. Αυτό το υλικό είναι πολιτικός χρυσός, γιατί είναι η πραγματική χώρα, όχι η τηλεοπτική.

Και εδώ μπαίνει το πιο σημαντικό: οι κύκλοι δεν πρέπει να μοιάζουν με κομματικές οργανώσεις. Πρέπει να μοιάζουν με **δημοκρατικές ομάδες εργασίας**. Όσο πιο “κομματίλα” δείχνουν, τόσο πιο γρήγορα θα τους αηδιάσει η κοινωνία και θα τους χρησιμοποιήσουν οι αντίπαλοι ως απόδειξη “νέο κόμμα, παλιά κόλπα”.

15.2 Κώδικας δεοντολογίας στελεχών: πριν από το πρόγραμμα

Αν υπάρχει ένα πράγμα που πρέπει να προηγηθεί του προγράμματος, είναι ο κώδικας. Όχι κώδικας ως ωραίο PDF. Κώδικας ως φίλτρο ζωής.

Το πρόγραμμα μπορεί να γραφτεί. Η δεοντολογία ή υπάρχει ή δεν υπάρχει. Και το κοινό που επενδύει σε ηθική αυθεντία θα κρίνει πρώτα την ηθική της ομάδας, όχι το ποσοστό ΦΠΑ.

Ένας πραγματικός κώδικας δεοντολογίας, για να έχει νόημα, πρέπει να κάνει τρία πράγματα:

1. Να ορίζει ασυμβίβαστα με σαφήνεια (π.χ. επιχειρηματικές σχέσεις με το κράτος, δημόσιες συμβάσεις, κομματικά αξιώματα του παρελθόντος που δημιουργούν σύγκρουση).
2. Να ορίζει διαφάνεια (δηλώσεις συμφερόντων, οικονομικές ροές, χρηματοδότηση).
3. Να ορίζει συνέπειες (απομάκρυνση χωρίς δράμα, χωρίς “είναι φίλος μας”).

Και εδώ είναι η σκληρή αλήθεια: το πρώτο “καθάρισμα” πρέπει να γίνει δημόσια, όχι ιδιωτικά. Γιατί το κοινό δεν πιστεύει πλέον σε εσωτερικές “διορθώσεις”. Θέλει να δει ότι το εγχείρημα έχει τη δύναμη να κόψει δικούς του ανθρώπους όταν χρειάζεται. Αυτό είναι το τεστ σοβαρότητας. Και είναι και το τεστ που τα περισσότερα σχήματα αποτυγχάνουν, γιατί μπερδεύουν την αλληλεγγύη με την ανοχή στη φθορά.

Ο κώδικας είναι το αντίθετο της κομματίλας: είναι κανόνας που δεσμεύει τους “δικούς μας” πιο πολύ από τους άλλους.

15.3 Συμμετοχική επιλογή υποψηφίων με φίλτρα αξιοπιστίας

Το πιο επικίνδυνο στάδιο κάθε νέου εγχειρήματος είναι η στελέχωση και τα ψηφοδέλτια. Εκεί πεθαίνουν τα όνειρα. Εκεί εμφανίζονται οι λάθος άνθρωποι με τα σωστά χαμόγελα. Εκεί μπαίνουν οι φιλόδοξοι που μυρίζονται ευκαιρία. Εκεί οι “παλιοί” προσπαθούν να βαφτούν “νέοι”.

Αν η επιλογή υποψηφίων γίνει με κλασικούς κομματικούς τρόπους, το εγχείρημα έχει τελειώσει πριν αρχίσει. Αν γίνει όμως με καθαρή συμμετοχική διαδικασία, χωρίς φίλτρα, κινδυνεύει να γίνει λαϊκή αγορά επιρροής: θα εκλεγούν οι πιο δημοφιλείς, όχι οι πιο αξιόπιστοι.

Άρα χρειάζεται διπλό σύστημα:

- **Συμμετοχικότητα** για νομιμοποίηση: οι κύκλοι πολιτών να έχουν λόγο, οι τοπικές κοινωνίες να συμμετέχουν.
- **Φίλτρα αξιοπιστίας** για προστασία: έλεγχος διαδρομής, συγκρούσεις συμφερόντων, συμπεριφορές, δημόσιες δηλώσεις, επιβεβαιωμένη επαγγελματική επάρκεια.

Δεν είναι “αντιδημοκρατικό” να έχεις φίλτρα. Είναι το μόνο που προστατεύει τη δημοκρατία από την εισβολή του τυχοδιωκτισμού. Το κοινό δεν θα συγχωρήσει “λάθος υποψήφιο”. Θα το διαβάσει ως απόδειξη ότι το νέο σχήμα είναι απλώς νέο περιτύλιγμα.

Και εδώ πρέπει να ειπωθεί κάτι που δεν ακούγεται ωραίο: ο λαός δεν διαλέγει πάντα καλά όταν δεν έχει πληροφορία. Γι’ αυτό πρέπει να δοθεί πληροφορία, και πρέπει να υπάρχει λογοδοσία για την επιλογή.

15.4 “Shadow Cabinet” ως δοκιμή σοβαρότητας (και άμυνα στην κριτική)

Η πιο έξυπνη, θεσμική κίνηση που μπορεί να γίνει πριν καν υπάρξει κόμμα, είναι η παρουσίαση ενός **σκιάδους κυβερνητικού σχήματος** — όχι με την κομματική έννοια, αλλά με την έννοια “κύκλοι ευθύνης”.

Το κοινό, ειδικά εκείνο που φοβάται την άπειρη διακυβέρνηση, θέλει να δει ένα πράγμα: ότι η υπόθεση δεν είναι μονοπρόσωπη. Ότι υπάρχει σχέδιο διακυβέρνησης χωρίς να έχει στηθεί μηχανισμός εξουσίας.

Το shadow cabinet λειτουργεί σαν:

- **Τεστ σοβαρότητας:** δείχνει ότι υπάρχει βάθος.
- **Άμυνα στην κριτική:** “δεν ξέρει” → “έχει ομάδα που ξέρει”.
- **Εσωτερικό φίλτρο:** όποιος αντέχει να εκτεθεί στο φως και να κριθεί, έχει άλλη ποιότητα από τον τυχοδιώκτη.

Αλλά είναι και παγίδα αν γίνει λάθος: αν οι επιλογές μυρίζουν παλιό σύστημα, αν μοιάζουν με πολιτικές μεταγραφές, αν θυμίζουν “τεχνοκρατική βιτρίνα”, τότε θα γκρεμιστεί όλο το “είναι δική μας”.

Άρα, το shadow cabinet πρέπει να σχεδιαστεί με τρία αδιαπραγμάτευτα κριτήρια:

1. **Επάρκεια** (να μην γελοιοποιηθεί σε δημόσιες ερωτήσεις).
2. **Καθαρότητα** (να μην κουβαλά συμβολικά βάρη που ακυρώνουν το εγχείρημα).
3. **Θεσμικό ήθος** (να μην είναι τηλεοπτικοί μονολόγοι, αλλά άνθρωποι που μπορούν να δουλέψουν).

Το κεφάλαιο κλείνει με την πιο δύσκολη πρόταση: **αν το εγχείρημα δεν οργανωθεί, θα πεθάνει. Αν οργανωθεί λάθος, θα προδοθεί. Άρα χρειάζεται οργάνωση με κανόνες που δεν θυμίζουν κόμμα, αλλά θυμίζουν μηχανισμό προστασίας της αποστολής.**

ΜΕΡΟΣ ΣΤ – Τι Έκανε Σωστά, Τι Έκανε Λάθος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

Τα σωστά μέχρι τώρα

Υπάρχει μια στιγμή σε κάθε πολιτικό φαινόμενο όπου η ανάλυση πρέπει να σταματήσει να είναι επιφυλακτική και να γίνει δίκαιη. Όχι ευγενική. Δίκαιη. Να πει καθαρά τι λειτούργησε, γιατί λειτούργησε, και γιατί αυτά που λειτούργησαν δεν είναι τυχαία, αλλά αποτέλεσμα στάσης. Όχι στρατηγικής. Στάσης.

Γιατί μέχρι εδώ, πριν από κόμματα, πριν από ψηφοδέλτια, πριν από υπουργούς και προγράμματα, η Καρυστιανού έχει πετύχει κάτι που σπάνια πετυχαίνεται στην ελληνική δημόσια σφαίρα: **δεν έχει προδώσει τον λόγο της με τη συμπεριφορά της.** Και αυτό, σε μια χώρα που έχει μάθει να ξεχωρίζει τι λέγεται από το πώς γίνεται, είναι τεράστιο κεφάλαιο.

16.1 Ηθική συνέπεια

Η ηθική συνέπεια δεν είναι να λες πάντα τα σωστά. Είναι να μην αναιρείς τον εαυτό σου όταν ανεβαίνει η πίεση. Να μην αλλάζεις τόνο για να κερδίσεις εύνοια. Να μην λειαινείς αιχμές για να χωρέσεις σε πάνελ. Να μην παίζεις με τη συμπάθεια.

Μέχρι τώρα, η Καρυστιανού έχει κρατήσει μια γραμμή που δεν λύγισε ούτε όταν το χειροκρότημα θα μπορούσε να γίνει εύκολη συνήθεια, ούτε όταν η σιωπή θα ήταν πιο ασφαλής. Δεν είδαμε θεαματικές μετατοπίσεις. Δεν είδαμε “στρογγυλέματα” για να αποφευχθεί η σύγκρουση. Δεν είδαμε εκείνη τη γνώριμη μετάλλαξη που συμβαίνει όταν κάποιος αρχίζει να σκέφτεται πώς “φαίνεται” αντί για το τι “είναι”.

Αυτό είναι σπάνιο. Και είναι σπάνιο γιατί κοστίζει.

Η ηθική συνέπεια σημαίνει ότι αποδέχεσαι πως δεν θα σε αγαπήσουν όλοι. Ότι δεν θα σε προσκαλέσουν όλοι. Ότι δεν θα σε παρουσιάσουν όλοι ευνοϊκά. Σημαίνει ότι δεν διαλέγεις εύκολους συμμάχους. Και μέχρι στιγμής, αυτό ακριβώς έκανε: δεν προσπάθησε να γίνει αποδεκτή από το σύστημα για να ακυρώσει την επίθεση. Προτίμησε να μείνει σταθερή και να δεχτεί το κόστος.

Αυτός είναι και ο λόγος που, ακόμη και όσοι διαφωνούν μαζί της, δυσκολεύονται να πουν ότι “παίζει”. Μπορεί να πουν ότι “δεν ξέρει”. Μπορεί να πουν ότι “υπερβάλλει”. Αλλά δεν μπορούν εύκολα να πουν ότι “κοροϊδεύει”. Και αυτό, πολιτικά, είναι θεμέλιο.

16.2 Γλώσσα κατανοητή

Η δεύτερη μεγάλη επιτυχία μέχρι τώρα δεν έχει να κάνει με το τι λέγεται, αλλά με το πώς λέγεται.

Η Καρυστιανού μίλησε σε μια γλώσσα που δεν ανήκει στην κάστα. Χωρίς τεχνικούς ακροβατισμούς. Χωρίς τον αμυντικό λαβύρινθο της “θεσμικής ορολογίας” που χρησιμοποιείται συχνά για να κρυφτεί η απουσία νοήματος. Χωρίς εκείνη την παγωμένη απόσταση που λέει στον πολίτη “εσύ δεν καταλαβαίνεις, άσε εμένα”.

Η γλώσσα της είναι άμεση, αλλά όχι χονδροειδής. Συναισθηματική, αλλά όχι υστερική. Καταγγελτική, αλλά όχι κραυγαλέα. Και κυρίως: **είναι ανθρώπινη χωρίς να είναι λαϊκίστικη.**

Αυτό το τελευταίο είναι το πιο δύσκολο. Γιατί ο λαϊκισμός δεν είναι το να μιλάς απλά. Είναι το να λες απλά πράγματα που δεν σκοπεύεις ή δεν μπορείς να υποστηρίξεις. Μέχρι εδώ, η γλώσσα της δεν υπόσχεται μαγικές λύσεις. Δεν πουλά βεβαιότητες. Πουλά επιμονή. Και η επιμονή είναι πιο πιστευτή από τη σωτηρία.

Η κατανοητή γλώσσα έχει και ένα δεύτερο, υπόγειο αποτέλεσμα: δεν επιτρέπει εύκολη παρερμηνεία. Όταν μιλάς καθαρά, ο άλλος δυσκολεύεται να σε “μεταφράσει” όπως τον βολεύει. Πρέπει να σε αντιμετωπίσει ευθέως. Αυτό ενοχλεί. Και όταν ενοχλείς χωρίς να φωνάζεις, σημαίνει ότι κάτι κάνεις σωστά.

16.3 Πειθαρχία συμβόλου

Το πιο εντυπωσιακό —και το πιο υποτιμημένο— στοιχείο της μέχρι τώρα πορείας είναι η πειθαρχία συμβόλου.

Η Καρυστιανού δεν υπερέπαιξε τον ρόλο της. Δεν αυτοανακηρύχθηκε. Δεν μίλησε σαν ηγέτιδα πριν υπάρξει λόγος. Δεν έσπευσε να κεφαλαιοποιήσει. Δεν εκμεταλλεύτηκε τη συγκίνηση για να φτιάξει εικόνα. Αντίθετα, κράτησε κάτι που οι περισσότεροι χάνουν από την πρώτη εβδομάδα δημοσιότητας: **μέτρο.**

Το σύμβολο που εκπροσωπεί —μητέρα, πολίτης, ηθική κατηγορία απέναντι στην ατιμωρησία— θα μπορούσε πολύ εύκολα να γίνει θέαμα. Να γίνει brand. Να γίνει σύνθημα. Να γίνει σημαία που ανεμίζει σε κάθε ευκαιρία. Δεν έγινε.

Η πειθαρχία αυτή δείχνει ένστικτο. Όχι επικοινωνιακό. Υπαρξιακό. Δείχνει ότι, μέχρι στιγμής, καταλαβαίνει κάτι κρίσιμο: ότι το σύμβολο δεν αντέχει υπερέκθεση. Ότι όσο περισσότερο μιλάς, τόσο λιγότερο σε ακούνε. Ότι όσο περισσότερο εμφανίζεσαι, τόσο πιο γρήγορα σε κανονικοποιούν.

Και κυρίως δείχνει ότι δεν έπεσε στην παγίδα της αυτοεπιβεβαίωσης. Δεν χρειάστηκε να βλέπει τον εαυτό της παντού για να πιστέψει ότι έχει βάρος. Άφησε το βάρος να το βάλει ο κόσμος – και αυτό είναι πάντα πιο ισχυρό από την αυτοπροβολή.

Το κεφάλαιο αυτό δεν είναι ύμνος. Είναι καταγραφή. Μέχρι εδώ, έγιναν πράγματα σωστά. Και έγιναν σωστά όχι επειδή υπήρχε τέλειο σχέδιο, αλλά επειδή υπήρχε εσωτερικό όριο. Ένα “μέχρι εδώ” που δεν ξεπεράστηκε.

Ακριβώς γι’ αυτό, το επόμενο κεφάλαιο πρέπει να είναι πιο σκληρό. Γιατί αν δεν ειπωθούν τα λάθη –αυτά που έγιναν και αυτά που ετοιμάζονται να γίνουν– τότε όλο αυτό το βιβλίο θα μετατραπεί σε συνηγορία.

ΜΕΡΟΣ ΣΤ – Τι Έκανε Σωστά, Τι Έκανε Λάθος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

Τα λάθη (που πρέπει να ειπωθούν)

Αν υπάρχει μια υποχρέωση απέναντι σε ένα φαινόμενο που σηκώνει τόσο βάρος, είναι να μην του χαρίζεσαι. Όχι από σκληρότητα. Από σεβασμό. Γιατί το χάδι, όταν έρθει η ώρα της σύγκρουσης, γίνεται παγίδα. Και το ψέμα της ευγένειας είναι χειρότερο από το χαστούκι της αλήθειας.

Τα λάθη εδώ δεν είναι “σφάλματα χαρακτήρα”. Είναι λάθη ρόλου. Λάθη μετάβασης. Λάθη που κάνει όποιος βρίσκεται ξαφνικά στο κέντρο ενός συλλογικού νεύρου και προσπαθεί να κρατήσει και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την πολιτική αποτελεσματικότητα.

Ακριβώς γι’ αυτό πρέπει να ειπωθούν.

17.1 Όταν η γενίκευση γίνεται ευάλωτη σε αποδόμηση

Η γενίκευση είναι αναγκαίο εργαλείο της δημόσιας ομιλίας. Δεν μπορείς να μιλάς πάντα με υποσημειώσεις, δεδομένα και νομικές λεπτομέρειες. Ο κόσμος θέλει νόημα, όχι πρακτικά συνεδρίου.

Αλλά η γενίκευση έχει ένα σημείο όπου μετατρέπεται σε δωρεάν πυρομαχικό για τους αντιπάλους. Γιατί το σύστημα δεν χρειάζεται να ακυρώσει όλο το επιχείρημα. Χρειάζεται να τρυπήσει ένα σημείο και να πει: “να, υπερβάλλει”.

Το λάθος αυτό εμφανίζεται όταν η οργή προσπαθεί να γίνει συνολική ετυμγορία. Όταν το “υπάρχει ατιμωρησία” γίνεται “όλα είναι συγκάλυψη”. Όταν το “υπάρχει ευθύνη” γίνεται “όλοι είναι ένοχοι”. Εκεί, ο αντίπαλος δεν συζητά πια το ουσιώδες. Σε τραβάει στο τεχνικό: “δείξε μου”. Και η συζήτηση αλλάζει πεδίο, από την ηθική στην απόδειξη, από το πολιτικό στο δικονομικό.

Το πρόβλημα δεν είναι ότι πρέπει να μιλάει σαν δικαστής. Το πρόβλημα είναι ότι κάθε υπερβολή, ακόμη κι αν γεννιέται από δίκαιο θυμό, θα παρουσιαστεί ως “αναξιοπιστία”. Και η αναξιοπιστία είναι η ρωγμή που περιμένουν.

Άρα χρειάζεται πειθαρχία στη φράση: όχι γιατί πρέπει να “μαζευτεί”, αλλά γιατί πρέπει να προστατέψει την ουσία από το παιχνίδι της αποδόμησης.

17.2 Όταν το “όλοι ίδιοι” κόβει γέφυρες που θα χρειαστούν

Το δεύτερο λάθος δεν είναι απαραίτητα κάτι που ειπώθηκε. Είναι κάτι που απειλεί να γίνει στάση: η απόλυτη απόρριψη.

Το “όλοι ίδιοι” είναι γρήγορο, καθαρτικό και δημοφιλές. Είναι επίσης πολιτικά αυτοκτονικό αν θες να κυβερνήσεις. Διότι ακόμη κι αν πιστεύεις ότι το σύστημα είναι σάπιο, χρειάζεσαι ανθρώπους μέσα στο κράτος που μπορούν να σε βοηθήσουν να το διορθώσεις. Χρειάζεσαι συμμαχίες θεσμικές, όχι κομματικές. Χρειάζεσαι γέφυρες με ανθρώπους που δεν είναι τέλειοι, αλλά είναι χρήσιμοι και δεν είναι διεφθαρμένοι.

Αν εκπέμπεις απόλυτη απόρριψη, τότε:

- Οι ικανοί και καθαροί εντός θεσμών δεν θα πλησιάσουν, γιατί θα φοβηθούν ότι θα καούν.
- Οι διεθνείς συνομιλητές θα σε δουν ως αστάθεια.
- Το “κέντρο” της κοινωνίας θα τρομάξει.

Και το σύστημα θα χαρεί, γιατί θα σε έχει κλείσει σε γκέτο αρετής: αγνός, αλλά μόνος. Και ο μόνος άνθρωπος στην πολιτική δεν κυβερνά. Γίνεται μάρτυρας ή καρικατούρα.

Το κρίσιμο είναι να γίνει διάκριση: άλλο “συστημικό” ως διαπλοκή, άλλο “συστημικό” ως θεσμική εμπειρία. Αν δεν γίνει αυτή η διάκριση, δεν θα υπάρξει ποτέ σοβαρό πέρασμα στην κυβερνησιμότητα.

17.3 Όταν ο θυμός υπερκαλύπτει το σχέδιο

Ο θυμός είναι το καύσιμο που την ανέβασε. Αλλά ο θυμός είναι και το οξύ που μπορεί να διαλύσει την εικόνα της σοβαρότητας.

Υπάρχει μια λεπτή γραμμή ανάμεσα στον δίκαιο θυμό και στη ρητορική που μοιάζει με μόνιμη έκρηξη. Και στην εποχή της τηλεοπτικής αποδόμησης, ο θυμός είναι το πιο εύκολο να κοπεί, να μονταριστεί, να γίνει “ακραίο απόσπασμα”.

Το λάθος εδώ δεν είναι να υπάρχει θυμός. Το λάθος είναι να μην υπάρχει *ρυθμιστής* του θυμού.

Ο θυμός πρέπει να φαίνεται ότι υπηρετεί σχέδιο. Όχι ότι αντικαθιστά το σχέδιο.

Γιατί όταν αντικαθιστά το σχέδιο, ο αντίπαλος αποκτά την τέλεια αφήγηση: “έχει δίκιο να είναι θυμωμένη, αλλά δεν μπορεί να κυβερνήσει”. Και αυτή η φράση, ειπωμένη με σωστό ύφος, μπορεί να πάρει μαζί της το κέντρο.

Η πρόκληση είναι επικοινωνιακή και ψυχολογική: να κρατήσει την ένταση χωρίς να μοιάζει ότι την καταπίνει. Να κρατήσει την οργή ως ηθική σπίθα, αλλά να χτίσει γύρω της δομή ψυχραιμίας.

17.4 Ο κίνδυνος της προσωπολατρίας: από κίνημα σε αίρεση

Το πιο ύπουλο λάθος είναι αυτό που δεν το κάνει η ίδια, αλλά το κάνει το περιβάλλον της: η προσωπολατρία.

Η προσωπολατρία ξεκινά ως αγάπη. Συνεχίζει ως προστατευτικότητα. Και καταλήγει ως επιθετικότητα. Γιατί ο οπαδός που λατρεύει δεν αντέχει την κριτική. Την αντιμετωπίζει ως βεβήλωση. Και τότε το κίνημα αρχίζει να μοιάζει με αίρεση: “είσαι μαζί μας ή είσαι εχθρός”.

Αν συμβεί αυτό, το εγχείρημα θα χάσει δύο πράγματα:

1. Τη θεσμική του σοβαρότητα.
2. Την κοινωνική του διεύρυνση.

Και κυρίως θα χάσει το σπάνιο πλεονέκτημα που έχει τώρα: ότι μπορεί να μιλήσει σε ανθρώπους που δεν θέλουν να είναι “οπαδοί”. Θέλουν να είναι πολίτες.

Η προσωπολατρία είναι επίσης πρακτικά επικίνδυνη: πιέζει την ίδια να παίζει συνεχώς ρόλο υπεράνθρωπου. Και όταν ο υπεράνθρωπος κάνει το πρώτο λάθος, η πτώση είναι θεαματική και σκληρή. Θυμηθείτε: από το «Ώσαννά» στο «ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν» μεσολάβησαν λίγες μέρες. Το πλήθος αγαπά, αλλά το πλήθος δεν δεσμεύεται.

Το κεφάλαιο κλείνει με την πιο καθαρή “μη χαριστική” συμβουλή: το εγχείρημα πρέπει να χτίσει δομές που να μειώνουν την εξάρτηση από το πρόσωπο. Να έχει ομάδα, ρόλους, κανόνες, φωνές που μπορούν να σταθούν. Όχι για να “μοιραστεί η δόξα”. Αλλά για να μην γίνει η αποτυχία προσωπική κατάρρευση.

Από εδώ και πέρα, το βιβλίο πρέπει να περάσει στα σενάρια μέλλοντος. Όχι ως μαντεία, αλλά ως πολιτική προσομοίωση: τι είναι πιθανό να συμβεί, πού είναι οι παγίδες, και τι πρέπει να γίνει για να μην επιβεβαιωθεί το πιο συνηθισμένο κακό σενάριο.

ΜΕΡΟΣ Ζ – Τρία Σενάρια για το Μέλλον

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

Σενάριο 1 – Μεγάλη είσοδος, γρήγορη φθορά (20.1–20.2)

20.1 Γιατί είναι το πιο συνηθισμένο

Αυτό είναι το σενάριο που κανείς δεν θέλει να ακούσει, ακριβώς επειδή είναι το πιο ανθρώπινο και το πιο πιθανό. Είναι η κλασική διαδρομή ενός προσώπου που ανεβαίνει από ανάγκη και όχι από μηχανισμό, που γίνεται φορέας μιας συλλογικής προσδοκίας τόσο μεγάλης, που στο τέλος η προσδοκία γίνεται βαρύτερη από την πραγματικότητα.

Η μεγάλη είσοδος είναι εύκολη όταν το σύστημα είναι απονομιμοποιημένο και το πρόσωπο έχει ηθική αυθεντία. Η μεγάλη είσοδος έρχεται σχεδόν μόνη της: οι πλατείες, οι τίτλοι, οι συζητήσεις, οι δημοσκοπικές φαντασιώσεις, το “επιτέλους”. Το κοινό δεν ζητά λεπτομέρειες. Ζητά σύμβολο. Και το σύμβολο, στην αρχή, είναι πανίσχυρο.

Η γρήγορη φθορά έρχεται επίσης σχεδόν μόνη της, για πέντε λόγους που λειτουργούν σαν μηχανή:

1. Η υπερ-προσδοκία

Όταν η είσοδος είναι μεγάλη, ο πήχης δεν μπαίνει στο “να κάνεις κάτι καλύτερο”. Μπαίνει στο “να κάνεις θαύμα”. Και τα θαύματα δεν γίνονται με υπουργικές αποφάσεις. Το πλήθος όμως δεν σκέφτεται με υπουργικές αποφάσεις. Σκέφτεται με εικόνες δικαίωσης.

2. Η σύγκρουση με το κράτος-τέρας

Η πρώτη περίοδος της διακυβέρνησης θα είναι γεμάτη αόρατες αντιστάσεις. Όχι πάντα συνωμοτικές. Συχνά γραφειοκρατικές, συχνά ανθρώπινες: υπηρεσίες που καθυστερούν, μηχανισμοί που “δεν προλαβαίνουν”, άρνηση συνεργασίας που φοράει κοστούμι θεσμικότητας. Ο πολίτης όμως δεν βλέπει αυτά. Βλέπει μόνο ότι “δεν αλλάζει τίποτα”.

3. Η στελέχωση ως πρώτο σκάνδαλο

Η ανάγκη να βρεθούν άνθρωποι γρήγορα θα φέρει λάθος επιλογές. Κάποιος με παρελθόν, κάποιος με σύγκρουση συμφέροντος, κάποιος με υπερβολική φιλοδοξία. Ακόμη κι αν είναι λίγοι, το σύστημα θα τους μεγεθύνει. Και όταν το εγχείρημα βασίζεται σε καθαρότητα, μια σταγόνα αρκεί για να φαίνεται βούρκος.

4. Η τηλεοπτική κρεατομηχανή

Το σύμβολο θα μπει στην καθημερινή τηλεοπτική φθορά. Εκεί, οι ερωτήσεις δεν είναι για να απαντηθούν. Είναι για να αποσπάσουν ατάκα. Για να φτιάξουν “λάθος”. Για να “αποδείξουν” ότι είναι άπειρη, συναισθηματική, ακραία ή αλαζονική. Και κάθε λάθος θα επαναλαμβάνεται μέχρι να γίνει ταυτότητα.

5. Η διάλυση της ενότητας των δεξαμενών

Όταν το σύμβολο γίνει κόμμα, οι διαφορετικοί υποστηρικτές θα αρχίσουν να ζητούν διαφορετικά πράγματα. Οι “ρήξης” θα θεωρούν ότι δεν πάει αρκετά μακριά. Οι “σταθερότητας” θα φοβούνται ότι πάει πολύ μακριά. Οι “δικαίωσης” θα απαιτούν γρήγορα αποτελέσματα. Και εκεί θα αρχίσει η αιμορραγία.

Αυτό το σενάριο είναι το πιο συνηθισμένο γιατί είναι η φυσική πορεία μιας φλόγας που ανάβει δυνατά χωρίς να έχει χτιστεί ακόμη φούρνος για να την κρατήσει. Η φλόγα είναι εντυπωσιακή, αλλά ο αέρας της πολιτικής την σβήνει γρήγορα.

20.2 Πώς αποφεύγεται

Αν αυτό το βιβλίο έχει χρησιμότητα, έχει εδώ: όχι να περιγράψει τη φθορά σαν μοιραία, αλλά να δείξει τις κινήσεις που την αποτρέπουν.

Η αποφυγή της γρήγορης φθοράς απαιτεί τέσσερις αποφάσεις πριν ακόμη υπάρξει “μεγάλη είσοδος”:

1. Συνειδητή μείωση προσδοκίας, χωρίς μείωση πάθους

Η μεγάλη τέχνη είναι να κρατήσεις την ηθική ένταση, αλλά να βάλεις ρεαλιστικά ορόσημα. “100 μέρες: αυτά.” “1 χρόνος: αυτά.” “3 χρόνια: αυτά.” Αυτό δεν είναι τεχνοκρατία. Είναι προστασία του συμβόλου από τον μύθο του θαύματος.

2. Δομή πριν τη μάζα

Πριν τη μαζική εξάπλωση, χρειάζεται ο σκελετός: κύκλοι πολιτών, κώδικας δεοντολογίας, φίλτρα στελέχωσης, κύκλοι ευθύνης (shadow cabinet). Η μάζα χωρίς σκελετό είναι πανικός.

3. Θεσμικό ύφος χωρίς κομματική γλώσσα

Η επιθετικότητα κερδίζει χειροκρότημα, αλλά χάνει το κέντρο. Η αμυντικότητα χάνει παντού. Χρειάζεται ύφος που λέει: “είμαι αποφασιστική, αλλά δεν είμαι τυχοδιώκτης”. Αυτό το ύφος πρέπει να είναι σταθερό, όχι ανάλογα με την ημέρα.

4. Δείγματα εφαρμογής πριν από τις μεγάλες εξαγγελίες

Ο κόσμος δεν θα πειστεί από 50 σελίδες προγράμματος. Θα πειστεί από δύο-τρεις μικρές, νικηφόρες εφαρμογές που δείχνουν ότι “αυτό το πράγμα δουλεύει”. Π.χ. θεσμικές κινήσεις διαφάνειας, ανεξάρτητοι έλεγχοι, υποδομές με χρονοδιάγραμμα, διαδικασίες που ανοίγουν. Η νίκη, όσο μικρή κι αν είναι, κόβει τη φθορά.

Το κεφάλαιο κλείνει με μια ωμή φράση: **η μεγάλη είσοδος δεν είναι πρόβλημα. Το πρόβλημα είναι να πιστέψεις ότι η μεγάλη είσοδος είναι νίκη. Η νίκη στην πολιτική είναι αντοχή. Και η αντοχή χτίζεται πριν αρχίσει η μάχη.**

. ΜΕΡΟΣ Ζ – Τρία Σενάρια για το Μέλλον

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

Σενάριο 2 – Σταδιακή ωρίμανση και θεσμική κανονικοποίηση (21.1–21.2)

21.1 Μικρότερο ποσοστό, μεγαλύτερη διάρκεια

Αυτό είναι το σενάριο που δεν φωνάζει. Δεν δίνει τίτλους τύπου “σεισμός”. Δεν γεννά εύκολα μύθους. Είναι το σενάριο της ωρίμανσης: λιγότερο εκρηκτικό, περισσότερο ανθεκτικό. Και αν κάποιος ενδιαφέρεται πραγματικά για να πετύχει ένα εγχείρημα σαν αυτό, οφείλει να κοιτάξει εδώ με σοβαρότητα, γιατί η ωρίμανση είναι η μόνη πραγματική άμυνα απέναντι στη φθορά.

Η σταδιακή ωρίμανση σημαίνει ότι δεν κυνηγιέται η “μεγάλη είσοδος” ως θρίαμβος, αλλά η είσοδος ως δοκιμή. Σημαίνει ότι δεν βαφτίζεται κάθε χειροκρότημα ως πολιτικό κεφάλαιο και κάθε συγκίνηση ως δημοσκοπικό ποσοστό. Σημαίνει ότι μπαίνει τάξη στην προσδοκία: πρώτα χτίζεις τον κορμό, μετά ζητάς το βάρος της εξουσίας.

Σε αυτό το σενάριο, ένα νέο πολιτικό υποκείμενο (ή μια κίνηση που λειτουργεί ως προ-κόμμα) εμφανίζεται αρχικά με **περιορισμένη εκλογική ισχύ**, αλλά με υψηλή ηθική νομιμοποίηση. Κι αυτό είναι ευλογία, όχι αδυναμία. Γιατί ένα μικρότερο ποσοστό σημαίνει:

- μικρότερη πίεση για “θαύματα”,
- περισσότερο χρόνο για στελέχωση χωρίς πανικό,
- δυνατότητα να μάθεις το κράτος χωρίς να καταπιείς όλο το κράτος,
- και κυρίως: δυνατότητα να χτίσεις **θεσμικό ύφος** πριν σε υποχρεώσει η εξουσία να χτίσεις κυνισμό.

Η Ελλάδα έχει μια κακή συνήθεια: ζητάει από έναν άνθρωπο να λύσει τα πάντα ή να εξαφανιστεί. Το σενάριο ωρίμανσης αρνείται αυτή τη συνήθεια. Λέει: “θα πάμε με ρυθμό που αντέχει”.

Και αυτό είναι πολιτικά ώριμο, γιατί επιτρέπει την ύπαρξη της πιο δύσκολης αρετής: της συνέχειας. Η συνέχεια είναι η απόδειξη ότι δεν πρόκειται για κύμα, αλλά για οργανισμό.

21.2 Το “κόμμα-εργαλείο κάθαρσης” ως ιστορικός ρόλος

Αν το εγχείρημα κινηθεί προς το σενάριο ωρίμανσης, τότε πρέπει να αναλάβει έναν ιστορικό ρόλο διαφορετικό από εκείνον που φαντάζεται το πλήθος όταν βρίσκεται σε ένταση. Όχι “θα κυβερνήσουμε για να αλλάξουμε τα πάντα”. Αλλά “θα υπάρξουμε για να αλλάξουμε κάτι θεμελιώδες, ώστε να μπορούν μετά να αλλάξουν και τα υπόλοιπα”.

Εδώ εμφανίζεται η ιδέα του **κόμματος-εργαλείου κάθαρσης**. Όχι κόμμα-αυτοσκοπός. Όχι κόμμα-αυτοκρατορία. Κόμμα-εργαλείο.

Το εργαλείο έχει συγκεκριμένο σκοπό: να επιβάλει κανόνες λογοδοσίας, διαφάνειας και θεσμικής συνέπειας, και να αλλάξει κρίσιμες διαδικασίες που παράγουν ατιμωρησία. Ένα τέτοιο κόμμα δεν χρειάζεται να γίνει πρώτο για να είναι ιστορικό. Χρειάζεται να γίνει αναγκαίο.

Με άλλα λόγια: μπορεί να αλλάξει την Ελλάδα χωρίς να την κυβερνήσει μόνο του. Μπορεί να υποχρεώσει τους άλλους να υιοθετήσουν κανόνες, να ψηφίσουν αλλαγές, να ντραπούν σε ορισμένες περιπτώσεις, να φοβηθούν σε άλλες. Μπορεί να λειτουργήσει σαν θεσμικό αντίβαρο που δεν υπήρχε.

Αυτός ο ρόλος έχει τρία μεγάλα πλεονεκτήματα:

1. Προστατεύει την ηθική αυθεντία

Όταν δεν υπόσχεται “όλα”, δεν χρειάζεται να γίνει “όλοι”. Μπορείς να παραμείνεις καθαρός, γιατί η αποστολή σου είναι συγκεκριμένη.

2. Μειώνει την πιθανότητα απορρόφησης

Όσο πιο πολύ μοιάζεις με κόμμα εξουσίας, τόσο πιο πολύ το σύστημα σε καταπίνει. Όσο περισσότερο μοιάζεις με εργαλείο θεσμικής επιβολής, τόσο πιο δύσκολο είναι να σε απορροφήσουν χωρίς να προδοθούν.

3. Χτίζει θεσμική κανονικοποίηση χωρίς να σβήνει το πάθος

Η κανονικοποίηση εδώ δεν είναι συμβιβασμός. Είναι ωρίμανση. Είναι η μετάβαση από την κραυγή στην πρόταση, από την πρόταση στην εφαρμογή.

Αλλά αυτό το σενάριο έχει και μια αλήθεια που πονάει, γιατί είναι αντίθετη με το ανθρώπινο ένστικτο της δικαίωσης: θέλει χρόνο. Και ο χρόνος είναι ο μεγαλύτερος εχθρός ενός συμβόλου. Όσο περνά, ο κόσμος κουράζεται. Τα media αλλάζουν ατζέντα. Το σύστημα παίζει άμυνα και περιμένει να πέσει η ένταση.

Άρα η ωρίμανση απαιτεί ένα πράγμα που μοιάζει αντιφατικό: χαμηλότερη δημοσκοπική κορύφωση, αλλά υψηλότερη οργανωτική ένταση. Σταθερή παρουσία. Σταθερή δουλειά. Σταθερή ροή μικρών, απτών παρεμβάσεων που κρατούν το αφήγημα ζωντανό χωρίς να απαιτούν “σόου”.

Το κεφάλαιο κλείνει με μια πρόταση που πρέπει να γίνει νόμος αν το εγχείρημα θέλει να ζήσει:

Η επιτυχία δεν είναι να σε φωνάζουν “σωτήρα”. Η επιτυχία είναι να σε φοβούνται αρκετά ώστε να αλλάζουν κανόνες.

ΜΕΡΟΣ Ζ – Τρία Σενάρια για το Μέλλον

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

Σενάριο 3 – Συμμαχία / κυβέρνηση ειδικού σκοπού (22.1–22.2)

22.1 Ποια συνεργασία την «σώζει» και ποια την «καίει»

Υπάρχει μια στιγμή που το σύστημα, όσο κι αν σε πολεμά, έρχεται και σου προσφέρει χέρι. Όχι πάντα επειδή σε σέβεται. Συχνά επειδή σε φοβάται. Ή επειδή θέλει να σε εξουδετερώσει χωρίς να φαίνεται ότι σε εξουδετερώνει.

Αυτό είναι το πιο επικίνδυνο σταυροδρόμι για ένα εγχείρημα τύπου Καρυστιανού: η συνεργασία.

Γιατί η συνεργασία είναι διπλή. Μπορεί να είναι σωσίβιο θεσμικής σοβαρότητας. Μπορεί να είναι και μηχανισμός απορρόφησης. Μπορεί να σε βάλει μέσα στη διακυβέρνηση για να περάσεις κανόνες, ή μπορεί να σε βάλει μέσα για να μοιραστείς τη φθορά.

Το ποια συνεργασία την “σώζει” εξαρτάται από έναν κανόνα: **σώζει ό,τι υπηρετεί την αποστολή χωρίς να ακυρώνει το σύμβολο.**

Αν υπάρξει συνεργασία, πρέπει να έχει τρία χαρακτηριστικά:

1. Συγκεκριμένο αντικείμενο

Όχι “να κυβερνήσουμε μαζί”. Αυτό είναι βάλτος. Αλλά “να κάνουμε αυτά τα 5 πράγματα μέσα σε 12-18 μήνες”. Χρονοδιάγραμμα, συγκεκριμένα νομοθετήματα, συγκεκριμένες θεσμικές τομές. Αν δεν είναι συγκεκριμένο, θα χαθεί σε γενικότητες και θα φθαρεί σαν κανονική κυβέρνηση.

2. Δημόσια συμφωνημένη ατζέντα λογοδοσίας

Δεν μπορεί να μπει σε συνεργασία χωρίς να δει το κοινό καθαρά τι παίρνει και τι δίνει. Γιατί το κοινό που την στηρίζει δεν συγχωρεί σκοτεινά “κλεισίματα”. Η συνεργασία χωρίς διαφάνεια είναι αυτοκτονία.

3. Προστασία της ηθικής γραμμής

Οποιαδήποτε συνεργασία που απαιτεί “σιωπή” σε ζητήματα λογοδοσίας, ή που θολώνει την απαίτηση για κάθαρση, την καίει. Το εγχείρημα γεννήθηκε από την άρνηση της σιωπής. Αν επιστρέψει στη σιωπή για να κρατήσει καρέκλες, τελείωσε.

Τι συνεργασία την καίει; Η συνεργασία που μοιάζει με:

- **μοίρασμα εξουσίας χωρίς αποστολή,**
- **συγκάλυψη με άλλο όνομα,**
- **ανταλλάγματα θέσεων,**
- **“να τα βρούμε για να υπάρχει σταθερότητα” χωρίς θεσμική αλλαγή.**

Αυτού του τύπου η συνεργασία θα παρουσιαστεί ως “ωρίμανση”, αλλά θα διαβαστεί από τον κόσμο ως συναλλαγή. Και σε ένα σύμβολο, η συναλλαγή δεν είναι απλώς λάθος. Είναι προδοσία.

Υπάρχει όμως και η συνεργασία που μπορεί να την σώσει: η συνεργασία που είναι ουσιαστικά **κυβέρνηση ειδικού σκοπού**. Μια συνεργασία που λέει “μπαίνουμε για να περάσουμε αυτά τα συγκεκριμένα θεσμικά και διοικητικά μέτρα, και μετά ξαναπάμε στον λαό”. Αυτή η ιδέα είναι σκληρή, γιατί θέλει αυτοπεριορισμό. Αλλά είναι και αληθινά θεσμική.

22.2 Κόκκινες γραμμές που δεν είναι διαπραγματεύσιμες

Αν υπάρχει μία προϋπόθεση για να μην απορροφηθεί, είναι οι κόκκινες γραμμές. Όχι ως ρητορική επανάσταση, αλλά ως πρακτικά σημεία που αν περάσεις από πάνω τους, έχεις ακυρώσει την ύπαρξή σου.

Οι κόκκινες γραμμές εδώ πρέπει να είναι λίγες, καθαρές, εφαρμοστέες.

1. Καμία συνεργασία χωρίς δημόσια συμφωνία σε θεσμικές τομές λογοδοσίας

Χωρίς αυτό, η συνεργασία γίνεται απλή διαχείριση. Και η διαχείριση είναι το πεδίο όπου χάνει το εγχείρημα.

2. Καμία συμμετοχή σε κυβέρνηση που απαιτεί σιωπή ή “ισορροπία” σε κρίσιμα θέματα καθαροής

Η λέξη “ισορροπία” είναι συχνά ευγενική μορφή συγκάλυψης. Αν ακουστεί αυτή η απαίτηση, το εγχείρημα πρέπει να φύγει.

3. Καμία ανοχή σε πρόσωπα/θέσεις που ακυρώνουν συμβολικά την καθαρότητα

Δεν είναι θέμα “εκδίκεσης”. Είναι θέμα νομιμοποίησης. Αν το κοινό δει ότι ο νέος φορέας συνεργάζεται σε επίπεδο κορυφής με τα πιο φθαρμένα σύμβολα του παλιού, τότε δεν έχει σημασία τι νομοθετείς. Έχεις χάσει.

4. Χρονικός ορίζοντας

Η κυβέρνηση ειδικού σκοπού πρέπει να έχει ρολόι. Αν δεν έχει ρολόι, θα γίνει κανονική κυβέρνηση. Και η κανονική κυβέρνηση φθείρει τα πάντα, ειδικά τα σύμβολα.

5. Διαφάνεια διαδικασιών και χρηματοδότησης

Αυτό είναι το απολύτως αδιαπραγμάτευτο. Η διαφάνεια είναι η μόνη ασπίδα απέναντι στο “εκμεταλλεύεται”, “συναλλάσσεται”, “έχει πλάτες”.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

23.1 Τι πραγματικά ψήφισε ο κόσμος πριν υπάρξει κάλη

23.2 Το βάρος που δεν χωράει σε πρόσωπο

Στο τέλος, όταν κλείνει ο θόρυβος, όταν σβήνουν οι κραυγές, όταν οι τίτλοι μικραίνουν και οι πλατείες αδειάζουν, μένει πάντα ένα πράγμα: το βλέμμα.

Εκείνο το βλέμμα μέσα στον καπνό, όχι επειδή ήταν “η στιγμή”, αλλά επειδή ήταν **η συμπύκνωση**. Δεν ήταν βλέμμα νίκης. Δεν ήταν βλέμμα εξουσίας. Ήταν βλέμμα ανθρώπου που κατάλαβε, σε κλάσμα δευτερολέπτου, ότι η ζωή του έπαψε να του ανήκει αποκλειστικά. Ότι έγινε αγωγός. Ότι πάνω του ακούμπησε κάτι που δεν το διάλεξε, αλλά δεν μπορεί πια να το αποτινάξει χωρίς κόστος.

Αν υπάρχει μια μεγάλη παρεξήγηση σε όλη αυτή την ιστορία, είναι ότι ο κόσμος “ψήφισε” την Καρυστιανού επειδή είδε σε εκείνη μια λύση. Δεν είναι αλήθεια. Ο κόσμος ψήφισε —πολύ πριν υπάρξει κάλη— κάτι πιο απλό και πιο τρομακτικό: **ψήφισε άρνηση**. Άρνηση να ξεχάσει. Άρνηση να συμβιβαστεί με την ιδέα ότι η ατιμωρησία είναι φυσικός νόμος. Άρνηση να δεχτεί ότι η ανθρώπινη ζωή χωράει σε υποσημειώσεις.

Η Καρυστιανού έγινε το δοχείο αυτής της άρνησης. Όχι επειδή το ζήτησε. Αλλά επειδή δεν αποσύρθηκε όταν όλοι περίμεναν να αποσυρθεί. Δεν σιώπησε όταν όλοι περίμεναν να κουραστεί. Δεν έπαιξε ρόλο όταν όλοι περίμεναν να “προσαρμοστεί”. Και αυτό, στην Ελλάδα, είναι από μόνο του πολιτική πράξη.

Αλλά εδώ βρίσκεται και το πιο δύσκολο σημείο, εκεί όπου η λογοτεχνία συναντά την πραγματικότητα και δεν μπορεί πια να κρυφτεί πίσω από ωραίες φράσεις: **κανένα πρόσωπο δεν αντέχει για πάντα να κουβαλάει το βάρος μιας συλλογικής ενοχής και μιας συλλογικής ελπίδας ταυτόχρονα**. Είναι υπεράνθρωπο. Και ό,τι απαιτεί υπεράνθρωπία, στο τέλος σκοτώνει είτε τον άνθρωπο είτε την ιδέα.

Η Ιστορία δεν καταστρέφει τα σύμβολά της επειδή τα μισεί. Τα καταστρέφει επειδή τα φορτώνει με περισσότερα απ’ όσα αντέχουν. Πρώτα τα υψώνει, μετά τα απαιτεί τέλεια, μετά τα τιμωρεί επειδή δεν ήταν.

Αν αυτό το βιβλίο έχει έναν κρυφό στόχο, δεν είναι να πείσει. Είναι να προειδοποιήσει. Όχι την κοινωνία — εκείνη έτσι κι αλλιώς θα κάνει αυτό που ξέρει. Να προειδοποιήσει το εγχείρημα. Να πει, όσο πιο καθαρά γίνεται: **αν αυτή η διαδρομή συνεχιστεί, δεν μπορεί να συνεχιστεί ως προσωπικό μαρτύριο.** Πρέπει να γίνει συλλογική δομή. Πρέπει να γίνει κανόνας. Πρέπει να γίνει θεσμός. Αλλιώς θα γίνει θρύλος — και οι θρύλοι δεν κυβερνούν, απλώς στοιχειώνουν.

Το αληθινό ερώτημα δεν είναι αν θα υπάρξει κόμμα. Ούτε αν θα υπάρξει εξουσία. Το αληθινό ερώτημα είναι αν αυτή η ιστορία θα καταλήξει να λέγεται ως **παράδειγμα** ή ως **προειδοποίηση**.

Παράδειγμα του πώς μια κοινωνία, έστω και αργά, αποφάσισε να βάλει κανόνες στον εαυτό της.

Ή προειδοποίηση για το πώς η ανάγκη για κάθαρση μετατράπηκε σε άλλη μία καμένη ελπίδα.

Και εδώ, στο τελευταίο αυτό σημείο, η ευθύνη μετατοπίζεται. Δεν βαραίνει μόνο εκείνη. Βαραίνει όλους. Γιατί η πολιτική δεν είναι μόνο αυτοί που βγαίνουν μπροστά. Είναι κι αυτοί που χειροκροτούν, που σωπαίνουν, που αποσύρονται, που απαιτούν τα πάντα χωρίς να σηκώνουν τίποτα.

Ίσως, τελικά, το πιο τίμιο τέλος να μην είναι ένα κάλεσμα πίστης, αλλά ένα κάλεσμα ωριμότητας. Να μην ζητηθεί από έναν άνθρωπο να σηκώσει ό,τι δεν σήκωσε ποτέ μια χώρα. Να μην ξαναπαιχτεί το ίδιο έργο με άλλο πρωταγωνιστή.

Γιατί αν κάτι μας δίδαξε αυτή η διαδρομή —μέσα σε καπνό, φωνές, σιωπές και βλέμματα— είναι ότι η αλήθεια δεν αντέχει να μένει για πάντα προσωποποιημένη. Ή γίνεται σύστημα. Ή πεθαίνει μαζί με εκείνον που την κουβάλησε.

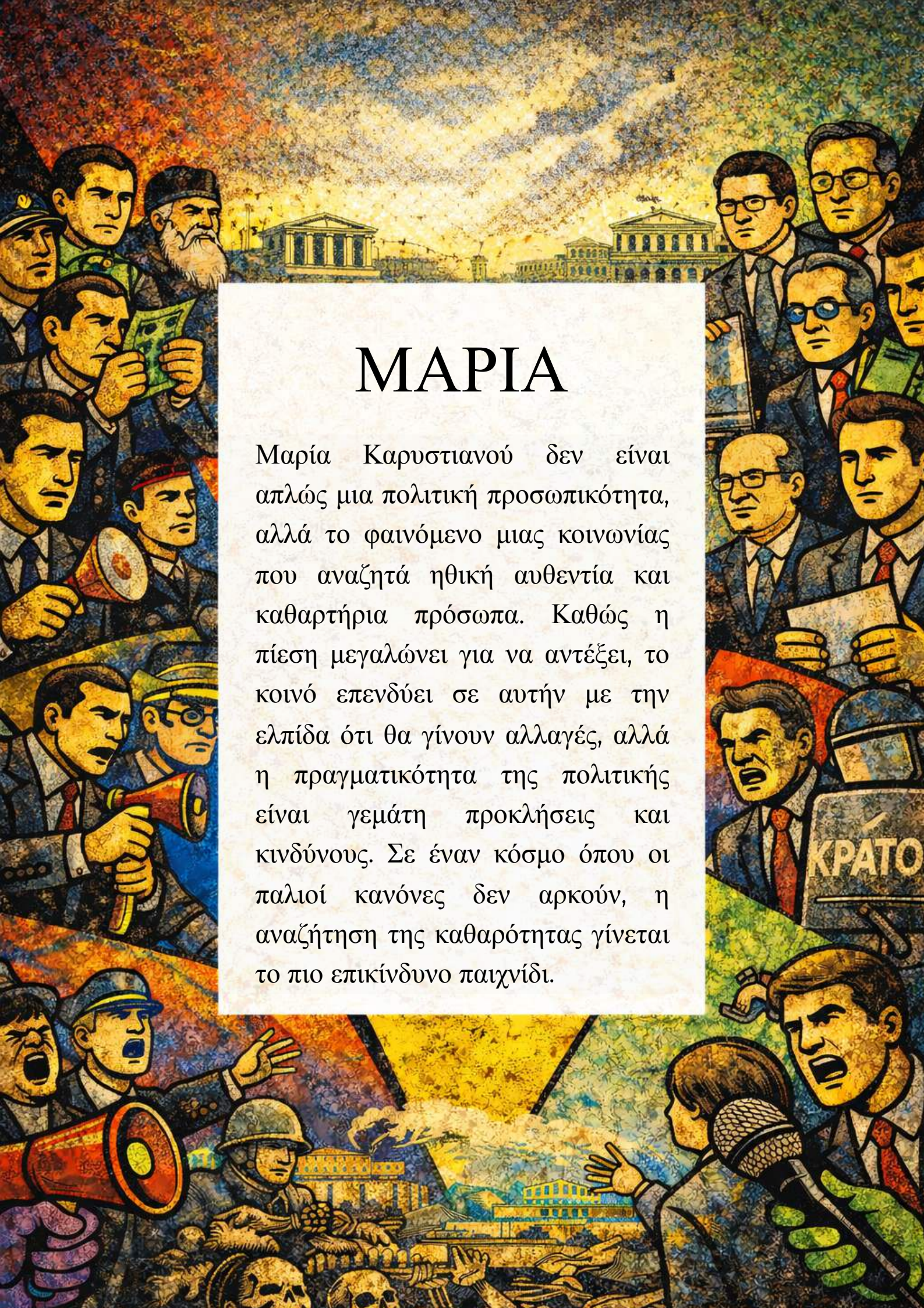
Και η Ελλάδα δεν αντέχει άλλη μια ωραία, συγκινητική ήττα.

Συντελεστές του Βιβλίου

Το βιβλίο αυτό δεν προέκυψε ως στιγμιαία καταγραφή ή ως αντίδραση στην επικαιρότητα. Αποτελεί το αποτέλεσμα μιας μακράς περιόδου ανάλυσης, πολιτικής παρατήρησης και στοχασμού πάνω στις βαθιές μεταβολές του ελληνικού πολιτικού και κοινωνικού πεδίου.

Γράφτηκε με αφετηρία τη βαθιά κατανόηση ότι τα σύγχρονα πολιτικά φαινόμενα δεν παράγονται αποκλειστικά εντός των κομματικών δομών, αλλά αναδύονται από ρήγματα εκπροσώπησης, συλλογικές ψυχολογίες και δομικές αδυναμίες σύνθετων κοινωνικών και επικοινωνιακών οικοσυστημάτων. Τα κείμενα του βιβλίου αποτελούν προϊόν ουσιαστικής συλλογικής εργασίας και σύνθεσης ετερόκλητων αλλά απολύτως συμπληρωματικών στρατηγικών οπτικών. Πυρήνα αυτής της προσέγγισης συνιστά η σκέψη του Άρη Σπηλιωτόπουλου, ο οποίος αντιλαμβάνεται την πολιτική ως ζωντανό σύστημα με ιστορική μνήμη, εσωτερικές ισορροπίες και μηχανισμούς αυτοπροστασίας, καθώς και η ανάλυση του Μάκη Σεριάτου, που προσεγγίζει την πολιτική επικοινωνία ως ψυχολογία πλήθους και ως αρχιτεκτονική ανθεκτικότητας των συμβόλων στον χρόνο. Ο Άκης Λιάντζουρας συνέβαλε στη στρατηγική σύνθεση από θέση παρασκήνιου, μεταφέροντας εμπειρία χειρισμού και κατανόησης σύνθετων ψηφιακών οικοσυστημάτων σε πολιτικά και επικοινωνιακά περιβάλλοντα της Ευρώπης και της Λατινικής Αμερικής, ενώ μαζί με τον Σπύρο Σεριάτο υποστήριξαν την τεκμηρίωση και την τελική διαμόρφωση των κειμένων.

Η εικονογράφηση του βιβλίου δεν λειτουργεί διακοσμητικά, αλλά ως οργανικό μέρος της αφήγησης. Αποτελείται από έργα ζωγραφικής του Μάκη Σεριάτου, τα οποία συνομιλούν με το περιεχόμενο των κειμένων και ενισχύουν τη χαρτογραφική, αναστοχαστική φύση του βιβλίου. Συνολικά, το έργο αυτό δεν φιλοδοξεί να λειτουργήσει ως ύμνος ή πολιτικό μανιφέστο. Αντιμετωπίζεται ως εργαλείο κατανόησης: ένας χάρτης που αποτυπώνει δυναμικές, κινδύνους και όρια, με στόχο όχι την εξιδανίκευση ενός φαινομένου, αλλά την έγκαιρη και νηφάλια ανάγνωσή του.

ΜΑΡΙΑ

Μαρία Καρυστιανού δεν είναι απλώς μια πολιτική προσωπικότητα, αλλά το φαινόμενο μιας κοινωνίας που αναζητά ηθική αυθεντία και καθαρτήρια πρόσωπα. Καθώς η πίεση μεγαλώνει για να αντέξει, το κοινό επενδύει σε αυτήν με την ελπίδα ότι θα γίνουν αλλαγές, αλλά η πραγματικότητα της πολιτικής είναι γεμάτη προκλήσεις και κινδύνους. Σε έναν κόσμο όπου οι παλιοί κανόνες δεν αρκούν, η αναζήτηση της καθαρότητας γίνεται το πιο επικίνδυνο παιχνίδι.